

MITROPOLIA BANATULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI
TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI
ȘI EPISCOPIEI ARADULUI

ANUL XXXV 1985

C U P R I N S U L

Anul XXXV, nr. 7—8

iulie — august 1985

Redacția : Avertismentele istoriei 413

STUDII

- Ierom. DANIIL NACU STOENESCU : Învățătura Sfintului Maxim
Mărturisorul despre rațiunile devine ... 418
- ANCA MANOLACHE : Din problematica feminină actuală ... 432
- CONSTANTIN-EUGEN JURCA : Înviearea și viața ca temă omeli-
tică în cîntările Penticostarului ... 442
- VIRGINEA VIDEA, pictor : Restaurarea picturii de la biserica
centrală din Caransebeș ... 453

AMVONUL PREOȚILOR

- Diacon IOAN BUDE : Viață și libertate ... 468
- Preot. IOAN BUNEA : Sensul creștin al morții ... 470
- Pr. prof. SORIN COSMA : Cuvînt de învățătură despre schimbarea la
față a Domnului ... 473

PROBLEME PASTORALE ȘI LITURGICE

- Prot. dr. VASILE PETRICĂ : Tactul pastoral ... 478

ANIVERSĂRI

- LIVIU IOAN JEBELEANU : Sărbătoarea națională a poporului
român ... 484

URME DIN TRECUT

- Pr. EUGEN GRECEANU : Un important fond de documente referi-
toare la istoria Mitropoliei Banatului ... 488
- Pr. ANDREI MEDIEȘANU : Biserici medievale românești de odi-
nioară din Țara Hațegului ... 496

TREPT E ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

Mărci de oțel de calitate superioară. Utilaj de înaltă complexitate tehnică.
Instalație de mare randament pentru sudură. „Rama“ de metrou cu numă-
rul 100. Tip de motor diesel. Noi sonde în acțiune. Alte capacități de pro-
ducție. Recuperarea căldurii din gaze arse. Gaze din ape geotermale. In-
teresanță premieră. Portaltol viticol. Pepinieră de arbori. Bază sportivă și
de agrement. Casa muzicii din Lugoj. ... 502

AVERTISMENTELE ISTORIEI

MITROPOLIA BANATULUI

7-8

ieulie—august 1985

ANUL XXXV

EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI

COMITETUL DE REDACȚIE

Președinte : I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului.
Vicepreședinte : P. S. TIMOTEL, Episcopul Aradului, Ienopolei și Hălmagiului.

Membri : Preot ILIE MAIER vicar administrativ la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului.
Preot FLOR TEODORESCU, vicar administrativ la Episcopia Aradului.
Preot PETRU DOROBANȚU, consilier la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului.
Preot IOVA ZAHARIA, secretar la Episcopia Aradului.
Preot SORIN COSMA, profesor la Seminarul teologic din Caransebeș.

Redactor : Arhidiacon dr. SILVIU ANUICHL

Redacția și Administrația : Arhiepiscopia ortodoxă română, 1900 Timișoara I, bd. Victoriei nr. 7. Cont virament BNRSR, filiala Timișoara, nr. 45.10.8.192.

AVERTISMENTELE ISTORIEI

Cu patru decenii în urmă, luminile păcii puneau capăt definitiv celui de-al doilea război mondial, așternându-se și peste „Țara scarelor-răsare”. Imperialismul nipon se prăbușea strivit de bombe de la Hiroshima și Nagasaki. A fost nevoie de ele ? Iată o chinuitoare întrebare ce persistă încă, mai ales prin prisma consecințelor lor nefaste și a proiecției lor asupra lumii contemporane intrată de atunci în ritmurile erei atomului, cu valențele sale pozitive, dar mai ales cele negative care o așează sub auspiciile autodistrugerii. Convingerea majorității zdrobitoare a oamenilor de pretutindeni rămîne că bombe de puteau fi evitate, că nu erau necesare nici atunci și nicicînd. O împărtășim și noi, fără nici o rezervă. A fost însă necesară, și stringent necesară, lichidarea ultimului bastion al unei ideologii barbare, agresive și nocive, ce ridicase violența la rang de doctrină, cu suprimarea brutală a dreptului sacru al celorlalte popoare la existență liberă și demnă. A fost o absolută nevoie de înlăturarea definitivă și irevocabilă a discriminărilor de orice nuanță și pe orice plan, a unei ideologii încărcate de rasism, antisemitism, șovinism, intoleranță și fanatism, care exarcerbase cele mai abjecte porniri a unei mase întregi de indivizi transformați în canini gata să devoreze pe ceilalți semeni și aceasta numai pentru că erau de altă culoare, națiune, concepție socio-politică sau orientare religioasă.

Cel de-al doilea război mondial, în întregimea lui, a dat lumii o lecție aspră, scump plătită printr-un tribut de sînge unic în analele istoriei, spre a nu mai vorbi despre valorile materiale și spirituale decimate în vârtejul conflagrației. Întreaga lume s-a zbatut în convulsiile unui măcel de proporții necunoscute pînă atunci. Timp de șase ani s-au aflat în conflict nu doar două tabere, ci două ideologii aflate la antipodi : cea nazistă, fascistă și militaristă care visa la aservirea întregii lumi, la scară planetară, urmînd să dispună, cu

insolență și cinism, pînă și asupra dreptului ei la existență, în antagonism cu dreptul sacru la libertate, la viață în demnitate, cu dreptul fiecărui popor, al fiecărei națiuni, de a-și hotărî destinele în acord cu voința proprie. În primii ani ai conflagrației, o mare parte a lumii a trăit coșmarul unei victorii efemere a nazismului și fascismului care părea că poate suprima idealurile atît de scumpe oamenilor, tuturor popoarelor de pe toate meridianele globului. A fost un moment de balans pentru mulți, dar de fapt o aparență, o iluzie. Lumea nu a cedat și nu va ceda niciodată în fața nici unei ideologii discriminante care încearcă să-i înlăture valorile sacre ale binelui, dreptății, libertății și egalității, indiferent de sacrificiul la care este chemată spre a le apăra.

„Axa“ de tristă memorie s-a prăbușit definitiv cu patru decenii în urmă și o dată cu ea și ideologia care a generat-o, trimisă pentru totdeauna de lumea largă la stîlpul infamiei. A fost o lecție aspră, dar deopotrivă și un avertisment pentru oricine ar încerca să reinvie, de o manieră sau alta, asemenea concepții și practici infamante, în dezacord cu drepturile sacre și legitime ale națiunilor la existență liberă și independentă, o lecție care nu trebuie uitată niciodată de cei ce ar încerca să împingă lumea într-un nou holocaust. Numai că acel holocaust nu mai poate fi decît unul nuclear — așa cum avertizează bombele de la Hiroshima și Nagasaki, detonate cu patru decenii în urmă — care îi va cuprinde, iremediabil, și pe eventualii subiecți ai oricărei ideologii militariste. Nu mai poate fi vorba de nici un succes, nici măcar temporar, al unor posibile visuri de supremație mondială, în condițiile stocurilor imense de arme nucleare mereu mai sofisticate, existente astăzi.

Istoria avertizează că lumea a putut, poate și trebuie să trăiască în pace, cu respectarea dreptului suveran al celorlalte popoare și națiuni de a-și hotărî singure propriul destin. Și tot istoria avertizează că, mai devreme sau mai târziu, orice ideologie sau practică ce încearcă să submineze panteonul sacru al acestor valori va eșua, sfîrșind tragic în fața tribunalului universal al națiunilor lumii. Se pune, atunci, firesc întrebarea : la ce bun atîtea fantastice cheltuieli pentru înarmare, la ce bun atîtea investiții în scopuri distructive ? Este o întrebare căreia nu i se poate găsi un răspuns plauzibil, indiferent de artificiile retorice încercate de apologeții războiului, care ar trebui efectiv să învețe mai mult din avertismentele istoriei. Febrilitatea cursei înarmărilor nucleare, intrată în ultimele

ei limite, întreține diabolic atmosfera de tensiune și neîncredere în climatul vieții internaționale. Se aruncă sume cu toptanul, care de fapt sînt roadele muncii cinstite ale oamenilor de bine de pretutindeni, în timp ce alții de pe alte meridiane ale globului pier de inaniție și sete, sînt lipsiți de asistență sanitară, n-au acces la învățătură, se confruntă cu stihiiile naturii dezlănțuite. Opinia publică internațională asistă la o fantastică risipă de valori pecuniare și de altă natură, de energie materială și spirituală aservită scopului distrugerii, cînd toate acestea puteau și încă pot fi canalizate în serviciul omului. Planeta dispune de spațiu și rezerve pentru toți locuitorii ei care pot și trebuie să trăiască în pace, cu condiția utilizării tuturor resurselor în folosul oamenilor deopotrivă.

În ciuda oricărei ideologii belicoase, avertismentele istoriei n-au rămas o literă moartă ascunsă în biblioteci inaccesibile. Marea mișcare pentru salvagardarea păcii și vieții pe întreaga planetă cuprinde astăzi un imens fluviu uman de pe toate continentele, de toate vîrstele și profesiile, indiferent de apartenență politică, sistem social și credință religioasă. Este un real cîștig pentru întreaga lume, care numai în condițiile promovării valorilor sacre ale păcii, independenței, libertății și demnității, poate supraviețui, poate opri declanșarea stihiilor amenințătoare ale holocaustului atomic. Lumea a învățat din propria ei istorie și nu mai poate fi indusă în eroare de eventualele rămășițe ale unei epoci demult apuse, nu va mai putea fi aservită unor ideologii care degradează însăși structura și menirea ființei umane.

Panteonul idealurilor supreme ale omenirii, de libertate, independență, suveranitate, demnitate și pace constituie deopotrivă și panteonul sacru al poporului român care în cursul întregii sale istorii nu a cunoscut nici un moment de încălcare a acestor principii nobile. Dimpotrivă, pentru poporul român aceste idealuri constituie un adevărat ghid de atitudine, prin care și-a afirmat locul în concertul popoarelor lumii. Nu a fost vorba niciodată de o renunțare la aceste principii, în favoarea altora, dezonorante, atît de regretate astăzi în diferite puncte geografice de urmașii celor care au împins lumea în holocaust. Cei care ne-au cunoscut de-a lungul vremii, au elogiât mereu sentimentele de prietenie sinceră și ospitalitatea poporului nostru care nu s-a ghidat niciodată după considerente discriminatorii față de alți oameni aparținînd altor națiuni sau confesiuni religioase. Dimpotrivă, strămoșii și-au apărat ființa

neamului, meleagurile ancestrale, unitatea și independența, în fața atîtor tentative de înstrăinare, fără a fi încercat niciodată să atenueze, sau să suprimă, demnitatea, ființa spirituală și independența altor popoare.

Deși a fost victimă a servituții fasciste, la fel ca alte popoare, în primii ani ai războiului, și deși a fost amputată prin odiosul Dictat de la Viena, România și întregul nostru popor a păstrat aceeași atitudine de frățietate, de stimă și înțelegere cu celelalte popoare, oferind cu dărnicie întregul ajutor pentru salvarea vieții atîtor oameni, victime ale terorii naziste, printre care în primul rînd evreilor a căror exterminare era prevăzută la scara întregului popor. La patru decenii de la sfîrșitul holocaustului continuă să sosească elogiul la adresa felului în care poporul nostru și-a păstrat structura nealterată, rămînînd străin de nocivitatea ideologiei agresive. Delegațiile străine care ne-au vizitat țara, recent sau mai în urmă, și-au exprimat recunoștința profundă pentru ajutorul neprecupețit acordat de poporul nostru, atunci cînd nu aveau nici un ajutor de nici unde, conservîndu-le deopotrivă și lăcașurile de cult, cimitirele, monumentele lor de spiritualitate pe care nazismul și horthysmul voia să le distrugă cu desăvîrșire, spre a dispărea orice urmă asupra existenței lor. „România este o țară care promovează grija față de cultură, față de tradițiile tuturor locuitorilor ei” — este astăzi o expresie frecventă, ieșită de pe buzele tuturor celor care ne cunosc, adică o țară în care domnește spiritul celei mai autentice unități între toate naționalitățile conlocuitoare, armonia, stima reciprocă, ecumenismul și conlucrarea frățască între toate cultele religioase, spre binele tuturor deopotrivă și înălțarea țării spre noi trepte ale civilizației și progresului.

Imaginea României socialiste contemporane, a poporului nostru strîns unit în jurul celui mai iubit fiu al țării, Președintele Nicolae Ceaușescu, este o strălucită expresie a afirmării, viabilității și perenității celor mai scumpe idealuri ale omenirii întregi, pentru a căror realizare s-a scurs atîta sînge, mai ales în cel de al doilea război mondial. Consecvența politicii de pace, independență și suveranitate națională, cu respectarea demnității și dreptului sacru al fiecărui popor de a-și hotări singur destinele, fără nici un amestec din afară, este astăzi unanim recunoscută în lume, grație ilustrului nostru Conducător, Președintele Nicolae Ceaușescu care își consacră întreaga energie promovării acestor idealuri atît de

scumpe fiecărei națiuni. În fruntea tuturor acestor idealuri se află pacea întregii lumi, a planetei noastre, care se poate realiza numai prin oprirea cursei înarmărilor și dezarmarea nucleară, generală și totală, „problema esențială a zilelor noastre” — așa cum a definit-o pe bună dreptate distinsul nostru om de stat, personalitate proeminentă a lumii contemporane.

Fie ca idealurile supreme ale omenirii să triumfe pentru totdeauna, spre a nu se mai repeta niciodată urgia pe care o avertizează învățămintele istoriei.

REDACȚIA

ÎNVAȚĂTURA SFÎNTULUI MAXIM MĂRTURISITORUL DESPRE RAȚIUNILE DIVINE *)

de : ierom. DANIIL NACU STOENESCU

Opera teologică a Sfîntului Maxim Mărturisitorul, marele apărător și mărturisitor al Ortodoxiei în fața ereziei monotelite¹, apare strălucind înaintea privirii oricărui ostenitor în ale teologiei ca o desăvîrșită arhitectură dogmatică, a cărei ornamentație interioară o constituie învățătura despre rațiunile divine. Scrierile sale în această direcție : *Răspunsuri către Talasie*², *Ambigua*³, *Mystagogia*⁴, precum și părți din alte scrieri (*Capetele despre dragoste*, *Capetele gnostice* și *Tilcuirea la Tatăl nostru*), relevă aspecte ale rațiunilor, paradigmelor sau gîndurilor eterne ale lui Dumnezeu care prin Logosul Său creator și prin Duhul sfinților, le-a semănat prin creație, în fapăturile lumii văzute și nevăzute, prin însuflare, în cuvintele Sfintei Scripturi și prin întrupare, în persoana divino-umană

*) Lucrare de seminar susținută în cadrul cursurilor de doctorat în Teologie, la catedra de Patrologie și literatură creștină postpatriistică a Institutului teologic universitar din București, sub îndrumarea P. C. Părinte prof. dr. Ștefan Alexa care a dat și avizul spre a fi publicată.

¹ Scurtă biografie : Sf. Maxim Mărturisitorul s-a născut în anul 580 la Constantinopole. După ce a fost secretar al împăratului Heraclie, în anul 630 a intrat în monahism la mănăstirea Chrysopolis. În 645 a avut o dispută hristologică cu Pyrrhus expatriarhul Constantinopolului în problema monotelită. În 646 a călătorit la Roma, apărînd ortodoxia în fața noii erezii. Adus la Constantinopole în anul 653, a fost judecat și exilat, apoi re judecat în anul 662. Sf. Maxim a murit, după ce i s-a tăiat limba și mîna dreaptă. Posteritatea l-a cinstit cu supranumele de „Mărturisitorul”.

² Sf. Maxim Mărturisitorul, *Questiones ad Thalassium*, Migne P.G. vol. XC, col. 243—786, trad. rom. de pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Filocalia* vol. III, Sibiu 1948, 460 pp.

³ Idem *Ambigua*, Migne P.G. vol. XCI, col. 1032—1417, trad. de același în colecția „Părinți și scriitori bisericești” nr. 80, București, 1983, 372 pp.

⁴ Idem, *Mystagogia*, Migne P.G., XCI, col. 658—718 ; trad. franceză de M. Lot Borodine în „Irenikon” XIII—XV (1936—1938) ; trad. rom. de pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae în „Revista Teologică”, XXXIV, Sibiu (1944), nr. 3—4, pp. 166—181 și nr. 7—8, pp. 335—336.

a Mîntuitorului Iisus Hristos, iar ca o continuare și prelungire în istorie, în Biserică și în cultul liturgic, pînă la adunarea sau recapitularea lor desăvîrșită în eshaton, prin îndumnezeirea cosmosului creat.

În teologia ortodoxă, învățătura despre paradigme sau rațiunile divine, nu constituie o dogmă, ci o teologumenă izvorîtă din revelația Vechiului Testament, cînd Dumnezeu îi poruncește lui Moise să întocmească cortul sfînt, după chipul sau modelul (paradigma) cortului ceresc descoperit pe Muntele Sinai (Ieșire 25, 9); iar psalmistul David era uimit de profunzimea infinită a rațiunilor divine: „adînci cu totul sînt gîndurile Tale“ (Psalm 91, 5). Preluată, dezvoltată, dar și deformată de Platon și filozofia greacă, însușită de Dionisie Areopagitul și confirmată de Evagrie, noțiunea de „logoi“ devine la Sf. Maxim Mărturisitorul o adevărată doctrină⁵. El spune că „paradigmele sînt cugetări desăvîrșite și veșnice ale lui Dumnezeu Cel veșnic“, sau „gînduri dumnezeiești și idei luminoase“, raze și oglinzi ale Logosului divin⁶.

La Ioan de Seytopolis, rațiunile (ideile) sînt „gînduri divine“. Dionisie Areopagitul le numește „predeterminații“ („Proorismoi“) și „vouri divine“ (Veia thelimata), după care Dumnezeu lucrează totul și toate, iar Fericitul Augustin le numește „rationes aeternae“, cuprinse în Logos. Sf. Ioan Damaschin pune rațiunile divine în legătură cu teologia sfințelor icoane, iar părinții isihasți le vor corela cu învățătura despre energiile divine necreate. Cel care a dezvoltat-o cel mai mult și în teologia căruia constituie o trăsătură specifică, este Sf. Maxim Mărturisitorul. Dumnezeu — scrie el — „avînd rațiunile celor făcute subzistînd în El dinainte de veacuri, prin bunăvoința Sa a creat din nimic Zidirea cea văzută și nevăzută, ca Unul ce a făcut toate cu rațiune și înțelepciune la vreme cuvenită, pe cele generale și individuale. Căci credem că premerge o rațiune creațiunii îngerilor, o rațiune fiecăruia dintre ființele și puterile ce alcătuiesc lumea de sus, o rațiune oamenilor, o rațiune tuturor celor ce au primit existența de la Dumnezeu, ca să nu le numesc pe toate individual. Propriu-zis este Una și aceeași Rațiune, care prin infinitatea și transcendența ei este în sine și pentru sine negrăită și necuprinsă fiind dincolo de toată

⁵ Despre rațiunile divine la Sf. Maxim Mărturisitorul, au scris: Hans Urs von Balthasar, *Liturgie Cosmique, Maxime le Confesseur*, traduit de l'allemand par L. Lhaumet et H. A. Prentant, Paris 1947, pp. 71—72, I. H. Dalmais, *La theorie des „logoi“ des créateurs chez St. Maxime le Confesseur*, în „Revue de Sciences Philosophiques et Théologiques“ XXXVI (1952) pp. 244—249; Lars Thumberg, *Microcosm and Mediator, The Theological anthropology of Maximus the Confessor*, Lund, 1965, pp. 68—85; prof. dr. N. Chițescu, *Paradigmele divine și problemele pe care ridică ele pentru teologia dogmatică*, în „Ortodoxia“ nr. 1/1958, pp. 23—60, diac. prof. N. Balca, *Învățătura despre Logosul întrupat ca paradigmă a vieții creștinului în teologia apostolică și patristică în Glasul Bisericii* nr. 3—4/1970. Trebuie reținute și bogatele note explicative ale P.C. Părinte prof. Dumitru Stăniloae la traduceri românești din Sf. Maxim Mărturisitorul.

⁶ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Scolii la cartea „Despre numele divine“ a lui Dionisie Areopagitul* V, 5 Migne M.G., II col. 317 C.

creațiunea și deosebirea și varietatea ce există și se cugetă în ea, arătându-se și multiplicându-se prin bunătate, în toate câte sînt din ea pe măsura fiecăruia și recapitulînd (readucînd) toate în Sine⁷.

I. Logosul dumnezeiesc — suma rațiunilor divine

În vârful piramidei rațiunilor este Logosul divin, unghiul din care Sf. Maxim vede și explică totul. „El dă sens vieții omenești și El umple de sensuri (rațiuni) toate lucrurile lumii, iar omul prin logosul din sine este împletit cu Logosul divin și cu rațiunile lucrurilor“⁸. La începutul perioadei patristice, Sf. Iustin Martirul și Filozoful, scria despre „Logosul Spermaticos“, iar Teofil al Antiohiei despre „Logos Endiathetos“ și „Logos Proforicos“ (cu putere rațională în Dumnezeu, manifestat la creerea lumii). Origen, Sf. Atanasie cel Mare și ceilalți scriitori și părinți bisericești dezvoltă teologia Logosului, izvorită din teologia ioaică. Comparativ cu aceștia, Sf. Maxim Mărturisitorul pleacă de la cuvintele Sfintului Apostol Pavel care arată că în Hristos-Logosul „sînt ascunse toate vistierile înțelepciunii și ale cunoștinței“ și „în El locuiește trupește toată plinătatea dumnezeirii“ (Coloseni 2, 3 și 9).

În „vistierile înțelepciunii“ și în „plinătatea dumnezeirii Logosului sînt asumate rațiunile divine eterne ca fiind cauze, modele, sensuri energii și țintă finală a tuturor existențelor. Sf. Maxim spune că Dumnezeu Tatăl ca Minte, naște după ființă din veci și în veci pe Fiul, Rațiunea supremă sau Logosul divin creator, care asumă în sine gîndurile, paradigmele sau rațiunile divine eterne ale lucrurilor și le dă existență prin creație și sfîntire prin Duhul Sfînt, ascunzîndu-se și dezvăluindu-se în creaturi, prin contemplația naturală duhovnicească, revelîndu-se minții sau rațiunii umane create, după ce aceasta s-a purificat de patimi. Totodată, „Rațiunea supremă a Logosului divin, atrage la sine și urcă mintea umană pe treptele contemplației naturale a rațiunilor din lucruri, Scriptură și istorie pe care le înțelege duhovnicește, spre unirea cu Mintea supremă, Dumnezeu Tatăl“⁹.

Rațiunile divine (paradigmele) sînt deci cugetări inteligibile și totodată inefabile ale Minții lui Dumnezeu. Ele nu sînt co-eternale cu Dumnezeu, ci sînt din veșnicie, dar de o veșnicie relativă, cea absolută fiind a Ființei tri-ipostatice a Sfintei Treimi. Nu sînt identice și nu se confundă cu Ființa dumnezeiască, ci sînt expresia înțelepciunii, atotștiinței, atotputericeii și iubirii Lui și în mod deosebit sînt expresia voinței Lui creatoare, fiind puteri creatoare volitive. Rațiunile divine subzistă unitar în monada treimică, multiplicîndu-se și nuanțîndu-se prin Creație, devenind „logoi“

⁷ *Ambigua* (citată), cap. 7, col. 1080 AB, trad. rom. cit., pp. 80—81.

⁸ Pr. prof. D. Stăniloae, *Filocalia*, vol. III, p. VI, pr. dr. Tache Sterea, *Teologia Logosului la Sfîntul Maxim Mărturisitorul*, în „Studii Teologice“ nr. 5—8/1977, pp. 516—526.

⁹ *Răspunsuri către Thalasia*, 25, *Filocalia*, III, p. 83.

sau rațiuni ale lucrurilor, pentru ca să fie apoi recapitulate prin întruparea Logosului și îndumnezeire. Paradigmele (modelele) sau rațiunile divine ca intenții divine, rămân pe planul transcendent, ideal, atemporal, în Dumnezeu, pe cînd „logoi“ (rațiunile lucrurilor) sînt rațiunile divine coborîte în planul imanent, empiric sau temporal al existenței, constituind noumenus-ul lumii fenomenelor¹⁰.

Sf. Maxim aseamănă Logosul (Cuvîntul) lui Dumnezeu cu grăunțele de muștar care „pare foarte mic înainte de a-l cultiva. Dar după ce a fost cultivat cum trebuie, se arată așa de mare încît se odihnesc în el rațiunile mărețe ale fapturilor sensibile și inteligibile, ca niște păsări, căci rațiunile tuturor încep în El, iar El nu poate fi încăput de nici una din fături“¹¹.

Există la Sfintul Maxim Mărturisitorul un raport între rațiunile divine și Sfintul Duh, a treia Persoană a Sfintei Treimi, care purcede etern din Dumnezeu Tatăl (Mintea supremă), se odihnește, descoperă și se descoperă prin Logos, participînd și sfîntînd întruparea rațiunilor divine ca rațiune ale lucrurilor prin creație. Sfintul Duh este cel ce curățește mintea creștinului de patimi, dîndu-i posibilitatea să contemple rațiunile plasticizate în fături și în Scriptură¹².

Energiile divine necreate și rațiunile divine nu se despart, nu se deosebesc, dar nici nu se confundă. Pentru Sf. Maxim, energiile nu sînt decît rațiunile ca intenție și acțiuni creatoare ale Voinței divine după modelul divin (paradigma) și totodată cele ce susțin și proniază fături. Energiile sînt chipurile în care rațiunile divine din fături se fac eficiente, sesizabile și transparente în Lumină. Rațiunile divine, dovedesc deopotrivă multitudinea și infinitatea lucrărilor sau energiilor lui Dumnezeu, întrucît „fiecare lucrare dumnezeiască, după rațiunea ei adevărată, indică prin ea în fiecare lucru, după rațiunea în care există în mod propriu acel lucru, pe Dumnezeu întreg, în chip neîmpărțit“¹³.

Rațiunile divine și atributele intelectuale ale lui Dumnezeu

Rațiunile divine revelează pe Dumnezeu ca atotputernic și iubitor, avînd posibilitatea de a-și împlini propriile gînduri și planuri, revărsîndu-și iubirea față de creaturile în care sădește rațiunile Sale. Mai mult, ele descoperă infinitatea negrăită a înțelepciunii și atotștiinței lui Dumnezeu, a Sofiei divine. Rațiunile își au obîrșia veșnică în înțelepciunea divină a Rațiunii Logosului, în care preexistă și pe care El le cunoaște din veci, iar Voința divină le hotărăște actualizarea lor în timp prin creație.

¹⁰ Prof. N. Chițescu, art. cit. mp. p. 45 și 48.

¹¹ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Cele două sute capete gnostice*, suta a II-a Migne P. G. vol. XC, col. 1129; trad. pr. prof. D. Stăniloae, în *Filocalia*, vol. II, Sibiu, 1947, p. 169.

¹² *Răspunsuri către Thalasia*, *Filocalia*, vol. III, pp. 317 și 370.

¹³ *Ambigua* 84, trad. cit. pp. 226—227.

Sf. Maxim scrie despre „rațiunea originală a Înțelepciunii“ sau „rațiunea negrăită a Înțelepciunii“. El citează pe Sf. Dionisie Areopagitul (*Despre numele divine* 12, 2) care spune că rațiunile particulare se cuprind în rațiunile generale și universale, care sînt concentrate în Înțelepciunea („Sofia“) divină — Iisus Hristos. Dumnezeu cunoaște faptele și rațiunile lor „conform unei rațiuni suprainfinite, care depășește de infinite ori însăși infinitatea“, ca pe propriile Sale „voiri“. Definind acest raport, Sf. Maxim spunea că : „Toate cele ce sînt sau se vor face într-un fel oarecare de către El în substanța lor, au fost voite mai înainte și cugetate mai înainte și cunoscute mai înainte. Dar fiecareia din cele ce există El le dă ființă și substanță la vremea bine rînduită și potrivită“¹⁴.

II. *Lucrările lui Dumnezeu în timp, ca iradiere și actualizare a rațiunilor Sale din veci*

Tilcuind Psalmul 18, 1 și Romani 1, 20, Sf. Maxim leagă rațiunile divine de revelația divină naturală, prin descoperirea sau coborîrea rațiunilor în lumea creată precum și de Revelația supranaturală, prin însuflarea lor în cuvintele Sfintei Scripturi, culminînd cu întruparea Rațiunii supreme în Iisus Hristos¹⁵, iar dogmele descoperite de Dumnezeu și formulate de Biserică nu sînt decît o sintetizare a rațiunilor din planul economiei mîntuirii. Din *Ambigua*, reiese ideea întregitei întrupări a Logosului, în concordanță cu cele trei legi generale ale lumii; legea naturală, legea scrisă și legea harului și anume întruparea Logosului în rațiunile lumii, în rațiunile Scripturii și în persoana divino-umană a lui Iisus Hristos¹⁶.

1. Creația și rațiunile divine. Sf. Maxim desprinde și distinge din rațiunile divine eterne, „rațiunea existenței“, rațiunea existenței bune și rațiunea existenței veșnice, pe care Dumnezeu unindu-le în „rațiunea unică, simplă, indefinită și nediferențiată a creației din nimic“, prin Logos a creat lumea potrivit „rațiunii creației“ sau rațiunii firii („logoi fyseos“) ¹⁷. Dumnezeu creează totul conform unei rațiuni prin Logos.

Sfîntul Maxim explică duhovnicește Cortul ridicat de Moise, spunînd că acesta este „icoana întregii creații inteligibile și sensibile, pe care Dumnezeu Tatăl ca Minte a cugetat-o, Fiul ca rațiune (Cuvînt) a creat-o și Duhul Sfînt a desăvîrșit-o“¹⁸.

Dumnezeu a creat lumea conform sau potrivit cu modelul și planul cugetat de El din veci în Rațiunea Supremă și nu din rațiunile Sale. Prin creație, atît în lumea văzută cit și în cea nevăzută, Dumnezeu a semănat sau a sădit rațiunile Sale divine, care de acum devin rațiuni ale lucrurilor

¹⁴ *Ambigua* 112, P.G. XCI 1328, trad. cit. p. 280.

¹⁵ Răspunsuri către Thalasia, 13, *Filocalia*, vol. III, pp. 45 — 46.

¹⁶ Lars Thumberg, o.c., p. 82.

¹⁷ *Ambigua* 157 și 106, trad. cit. pp. 332 și 266.

¹⁸ *Ambigua*, 151, trad. cit., p. 324.

(logoi), care susțin fapăturile, constituind esența existenței lor și calea pe care trebuie să se miște, în acord cu voia lor liberă și modul după care urmează să existe. Rațiunile lumilor sînt ca niște litere dăltuite, inarticulate sau întipărite în creație¹⁹. Universul ni se înfățișează ca o nesfîrșită carte plină de înțelesuri, sensuri și simboluri. Logosul face ca lumea sensibilă (văzută) și lumea inteligibilă (nevăzută) să fie într-o perihoreză, într-o întrepătrundere a rațiunilor acestor lumi, unite și izvorite din Rațiunea Supremă. Omul, singura făptură rațională din lumea sensibilă, are un loc și rost aparte, fiind creat conform unei rațiuni deosebite și urmînd să se orienteze, prin țesătura rațiunilor lumii, spre Rațiunea supremă.

2. Rațiunile providenței și ale judecății. La Sf. Maxim Mărturisitorul, coordonatele din planul rațiunilor divine, sînt „creația-mișcarea și odihna” („genesis-kinesis-stasis”) ²⁰. Prin creație, rațiunile divine coboară în temporal, în rațiunile lucrurilor mișcîndu-se conform lor, spre a fi readunate sau recapitulate în odihna lui Dumnezeu. Dar ceea ce veghează și le menține în mișcarea lor neabătută spre Dumnezeu, sînt rațiunile providenței și judecății Lui, ca o prelungire a rațiunilor creației. Rațiunile providenței conservă, conlucrează și conduc creaturile și rațiunile lor spre a-și împlini scopul lor imprimat de Dumnezeu. Dumnezeu mișcă proniator pe fiecare dintre creaturi după rațiunea lor. Din rațiunile divine necreate izvorăsc rațiunile creatoare și pronietoare. „Rațiunea e alcătuită din multe rațiuni (gînduri) și rațiunile cele multe sînt o rațiune... După referirea și pronia care le întoarce și le călăuzește pe cele multe spre Unul, ca spre obîrșia lor, sau ca spre centrul liniilor pornite din El care are în sine de mai înainte începuturile lor și le adună pe toate, rațiunile cele multe sînt Una” ²¹.

Explicînd cuvîntul psalmistului : „Sfatul Domnului rămîne în veac, gîndurile inimii lui din neam în neam” (Psalmul 32, 11), Sf. Maxim spune că David a înțeles aici planul lui Dumnezeu Tatăl cu privire la coborîrea (chenoza) negrăită a Fiului cel Unul născut în vederea răscumpărării și îndumnezeirii firii omenești, iar prin „gîndurile inimii Lui”, rațiunile providenței și ale judecății după care cîrmuiește în chip înțelept viața noastră de aici și cea viitoare, ca a unor generații diferite, dînd fiecăruia modul convenit de lucrare” ²².

După cum se observă, Sf. Maxim numește rațiunile judecății cu ale providenței. Prin „rațiunile judecății”, înțelege atît hotărîri, intenții și planuri divine cu lumea, cît și moduri de responsabilitate ale creaturilor față de Dumnezeu ca Judecător al lor, la judecata universală, cînd se va cerceta activitatea voinței libere a făpturilor raționale. Ilustrînd dezacordul posibil (după căderea în păcat) dintre rațiunea umană și rațiunile divine, Mintuitorul Iisus Hristos, muștră pe apostolul Petru, în Cezarea,

¹⁹ *Ambigua*, 83, trad. cit., p. 218.

²⁰ Hans Urs von Balthazar, *o.c.*, p. 95.

²¹ *Ambigua* 7, trad. cit. p. 84.

²² Sf. Maxim Mărturisitorul, *Tîlcuire la Tatăl nostru*, Migne P.G. vol. XC, col. 8730, trad. pr. prof. D. Stăniloae în *Filocalia*, vol. II, Sibiu, 1947, p. 255.

spunându-i: „gîndurile tale nu sînt gîndurile lui Dumnezeu, ci gînduri de ale oamenilor“ (Matei 16, 23). Rațiunile providenței și ale judecării se revelează după creație, mai ales odată cu apariția răului și păcatului, care aduc o deviere spre rău a creaturilor, de la calea sau linia rațiunii lor. De aceea, Dumnezeu spune prin proorocul Isaia: „Gîndurile mele nu sînt ca gîndurile voastre și căile mele ca ale voastre“ (Isaia 55, 8).

3. Rațiunile Scripturii. După teologia Sfîntului Maxim, a doua, întrupare a rațiunilor divine ale Logosului se împlinește în cuvintele Sfintei Scripturi. În lucrările *Răspunsuri către Thalasia și Ambigua*, Sf. Maxim dezvăluie o mulțime din rațiunile Scripturii, arătînd că dincolo de literă se ascunde duhul ei, ca rațiune ce a insuflat-o din Rațiunea supremă, ca viață și sevă duhovnicească. Cuvîntul lui Dumnezeu-Logosul vorbește prin cuvintele Scripturii, care ascund și totodată descoperă gîndurile Lui eterne, planurile Lui cu lumea și cu omul. Rațiunile Scripturii sînt tainele ei care se descoperă rațiunii sau minții umane purificată de patimi, taine ce transpar de dincolo de literă. Rațiunile Evangheliei sînt ca veșmintele lui Iisus care au strălucit pline de lumină (Moise și Ilie fiind rațiunile Legii și proorocilor), cu mîrgăritarul ascuns sub litera legii și cu îngerii care vestesc Mariei Magdalena și apostolilor învierea Domnului; „Urcînd pe muntele dumnezeieștii schimbări la față vom privi și noi, prin contemplația înaltă, veșmintele Rațiunii, adică cuvintele Scripturii și fapăturile ce se văd strălucitoare și slăvite de legătura cu dogmele dumnezeiești privitoare la ea și vrednice de Rațiunea dumnezeiască“²³. Litera Scripturii este un înveliș care ascunde miezul hrănitor și strălucitor al rațiunilor divine din ea. Sf. Maxim evidențiază că toți sfinții caută rațiunile celor descoperite de Dumnezeu. Avraam, Moise și David se roagă: „Descopere ochii mei și voi înțelege minunile din Legea Ta“ (Psalm 118, 18) proorocul Daniil primește rațiunea vedeniei printr-un inger. „Toți sfinții pe de o parte au primit de la Duhul descoperiri, pe de alta au cerut să li se lămurască rațiunile celor descoperite“²⁴. Rațiunile Scripturii ni se descoperă prin lectura contemplativă a textului, împreună cu rugăciunea.

4. Rațiunile întrupării Logosului. Întruparea propriu-zisă a Logosului, sau a Rațiunii supreme cu întreaga sumă a rațiunilor divine, s-a săvîrșit în Persoana divino-umană a Mîntuitorului Iisus Hristos. Prin „sfatul Domnului care rămîne în veac“ (Psalm 32, 11), Sf. Maxim înțelege planul iconomiei mîntuirii și răsculpărării, care cuprinde mulțimea rațiunilor divine ce l-au îndeplinit. Sf. Apostol Pavel scria și el despre: „Sfatul cel din veci, pe care El l-a împlinit în Hristos Iisus“ (Efeseni 3, 11). Întruparea a fost necesară pentru restaurarea omului și creaturii în urma răului adus de păcat, care a deviat fapăturile de la împlinirea rațiunii lor. „Dumnezeu se face om — scrie Sf. Maxim — ca să mîntuiască pe omul cel pierdut. Unind astfel prin Sine însuși părțile naturale sfișiate ale firii unîver-

²³ *Ambigua* 27 și 139, trad. cit. pp. 131 și 322, *Cele două sute capete gnostice* suta a II-a nr. 14—15, *Filocalia*, vol. II, pp. 170—171.

²⁴ *Răspunsuri către Thalasia* 59, *Filocalia* vol. II, pp. 312—313.

sale în totalitatea ei și rațiunile generale manifestate în părți, prin care se înfăptuiește unirea celor despărțite, împlinește marele Sfat al lui Dumnezeu și Tatăl, readunînd (recapitulînd) toate în Sine, cele din cer și cele de pe pămînt. Căci în Sine au fost și create²⁵. Prin întrupare, rațiunile făpturilor se regroupează, se recapitulează, se leagă mai strîns de Rațiunea Supremă, din care își au izvorul prin firea umană a Mintuitorului unită cu firea divină a Logosului, punîndu-se ordine nouă în creație și înlăturînd prin îndumnezeirea firii umane, păcatul și moartea care dezmembraseră rațiunile din făpturi. Planul economiei mîntuirii, cuprinde „rațiunile dogmelor despre întrupare“, „rațiunile despre cruce“. Sf. Maxim intuiește rațiunea coborîrii la iad și o evidentiază pe cea în Învierea Domnului²⁶. Tilcuind cuvintele din prologul ioaneic: „Am văzut Slava Lui, Slavă ca a unuiu născut din Tatăl, plin de har și de adevăr“ (Ioan 1, 14), Sf. Maxim afirmă că „Sfintul Ioan, care a cunoscut rațiunea întrupării Cuvîntului în chip desăvîrșit, atît cît e cu puțință oamenilor, a spus că a văzut slava Cuvîntului ca trup, adică, a văzut rațiunea sau scopul pentru care Dumnezeu s-a făcut om, plin de har și de adevăr“²⁷.

5. Rațiunile poruncilor, ale virtuților și cele ale cultului liturgic sînt o prelungire, o continuare a rațiunilor Scripturii și întrupării. Fiecare poruncă din Scriptură are un sens și un scop determinat de Dumnezeu, care dă acea poruncă, iar fiecare virtute are unul sau mai multe moduri și rațiuni de a se împlini. Adam și Eva au căzut în păcat, nesizînd rațiunea poruncii: „Să nu mîncăți...“. Rațiunile din porunci sînt baza și temelia modurilor de activizare ale virtuților²⁸. Rațiunea umană trebuie să sesizeze rațiunile poruncilor pentru a le păzi și ale virtuților, pentru a le împlini, deoarece sînt pe o treaptă mai înaltă decît rațiunile lucrurilor. În lucrarea *Mystagogia*, Sf. Maxim reliefează profunzimea rațiunilor cultului săvîrșit în cadrul Bisericii, înțelesul simboalelor și actelor de ritual, pe toate socotindu-le ca o închinare adusă Rațiunii supreme, pe altarul Bisericii și pe cea de minții sau rațiunii creștinului (ca închinare în duh și în adevăr)²⁹.

În general Sf. Maxim înțelege *Mystagogia* ca o inițiere sau introducere în tainele rațiunilor divine care ni se revelează pe parcurs. Prin ico-

²⁵ *Ambigua* 106, trad. cit. p. 264; pr. dr. Nicolae Macsim, *Răscumpărarea în teologia Sfintului Maxim Mărturisitorul*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei“ nr. 7—9/1981, pp. 447—469.

²⁶ Pr. Ilie Moldovan, *Teologia învierii în opera Sfintului Maxim Mărturisitorul*, în „Studii Teologice“ nr. 7—8/1968, pp. 512—527; Ioan I. Ică, *Probleme dogmatice în dialogul Sfintului Maxim Mărturisitorul cu Pyrrhusm* în „Ortodoxia“ nr. 3/1960, pp. 352—373; pr. Mircea Nișcoveanu, *Probleme de doctrină în operele Sfintului Maxim Mărturisitorul*, în „Glasul Bisericii“ nr. 1—2/1975, pp. 61—68, și diac. asist. Viorel Ioniță, *Sinodul VI ecumenic și însemnătatea lui pentru ecumenismul actual*, teză de doctorat în „studii Teologice“ nr. 5—8/1978, pp. 408—414.

²⁷ *Cele două sute capete gnostice*, suta a II-a, *Filocalia*, vol. II, pp. 196—197.

²⁸ *Răspunsuri către Thalasia*, 54, *Filocalia*, vol. III p. 245.

²⁹ *Mystagogia X*, trad. rom. cit., p. 339.

nomia divină, putem înțelege parte din tainele teologiei, în care creația, Scriptura și liturghia oferă căi de acces paralele: rațiunile lucrurilor (logoi) reajunse în fapte, duhul cuvintelor de sub litera Scripturii și semnele sau simboalele liturgice care ascund și relevă tainele cultului Bisericii³⁰.

III. Rațiunile divine și cunoașterea lui Dumnezeu prin contemplația naturală

Omul este creat de Dumnezeu cu rațiune care tinde mereu să fie orientată spre Rațiunea supremă cu care este înrudită. „Vrînd să cunoști pe Dumnezeu, scrie Sf. Maxim — să nu cauți rațiunile din El (căci nu le va afla vreo minte omenească), dar nici pe cele ale altei existențe de după Dumnezeu, ci cercetează-le pe cele din jurul Lui, atît cît se poate; de pildă pe cele privitoare la veșnicie, nemărginire, la nehotărnicie, la bunătate și înțelepciune, ca și pe cele privitoare la puterea creatoare, pronietoare și judecătoare a fapturilor. Căci acela este între oameni mare teolog care află rațiunile acestora, întrucîtva”³¹.

1. Rațiunea supremă, rațiunile divine și rațiunea umană. În partea rațională a sufletului omenesc, Sf. Maxim Mărturisitorul distinge două aspecte: unul contemplativ, denumit minte, și altul activ, pe care îl numește rațiune³². Prin minte, omul contemplă și prin rațiune înțelege cele văzute. Patimile orbesc mintea, împiedicînd-o în a culege, a sesiza sau a surprinde rațiunile fapturilor sau evenimentelor. Cu acordul minții umane, lucrarea de purificare o face Rațiunea supremă, prin harul sfintelor Taine care înlătură vîlul patimilor de pe ochii minții. Astfel, mintea „curățită de toată nălucirea” devine „un locaș al lui Dumnezeu în duh”³³. Rațiunea supremă a Logosului coboară, pe razele harului și ale rațiunilor divine, spre mintea creștinului descoperindu-i rațiunile lumii, prin rugăciune: „Precum soarele, răsărind și luminînd lumea, se arată și pe sine și arată și lucrurile luminate de el, tot așa și Soarele dreptății, răsărind minții curate, se arată și pe Sine, dar arată și rațiunile tuturor celor ce au fost făcute sau vor fi făcute de El”³⁴.

³⁰ R. Barnet, *Explication de la liturgie et interpretation de l'Ecriture chez Maxime le Confesseur*, în „Studia Patristică” vol. X, Berlin, 1970, p. 324.

³¹ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Cele patru sute capete despre dragoste*, suta a II-a, nr. 27 și suta I nr. 100, Migne P.G. vol. XC col. 992 C și 934 A, trad. pr. prof. D. Stăniloae, în *Filocalia*, vol. II, pp. 60 și 53; pr. prof. D. Stăniloae, *Teologia Morală Ortodoxă*, vol. III, București, 1981, pp. 164—187.

³² *Ambigua* 10, trad. cit. p. 108; și *Mystagogia* V, trad. franc. în „Irenikon” XIV (1937), nr. 1, p. 67.

³³ *Răspunsuri către Thalasia* 50 și 56; *Filocalia*, vol. III, pp. 119, 289.

³⁴ *Cele patru sute capete despre dragoste*, suta I, 95, *Filocalia*, vol. II, pp. 52—53; *Ambigua* 41, trad. cit. p. 154.

2. Contemplația naturală a rațiunilor lucrurilor, Curățită de patimi, luminată și învăluită de diadema rațiunilor luminoase, mintea urcă sau străbate a doua etapă a urcușului duhovnicesc „contemplația naturală” — după ce a ajuns la apatie sau nepătimire. În consens cu ceilalți scriitori bisericești, Sf. Maxim numește mintea aflată pe această treaptă spirituală : „israelitean” (văzător). Omul cunoaște pe Dumnezeu din fapte, punând în legătură, prin rațiunea sa contemplativă și cognitivă, rațiunile lucrurilor pe care le culege într-un mănunchi, aducându-le în legătură cu cauza lor creatoare, Rațiunea supremă³⁵. Contemplația naturală este întreită : a lumii create, a Scripturii unită cu cea liturgică și contemplația interioară. „În Scriptură creștinul deosebește litera și duhul, în creație rațiunea și ceea ce se vede la suprafață, iar în sine mintea și simțirea. Apoi luând din Scriptură duhul, din creație rațiunea și din sine mintea și unindu-le indisolubil întreolaltă, află pe Dumnezeu, cunoscându-L pe cât se cuvine și pe cât este cu puțință în minte, în rațiune și în duh”³⁶.

Rațiunile fapturilor contemplate au multe asemănări și exemplificări. Sf. Maxim arată că trupul și sîngele mielului pascal din care se împărtășea poporul în Vechiul Testament sînt rațiunile lumii sensibile și ale celei inteligibile, iar oasele — care nu trebuiau să fie zdrobite — sînt rațiunile dogmelor despre dumnezeire, care ne rămîn incognoscibile. Giulgiurile în care a fost înfășurat trupul Domnului de către Iosif din Arimateia și veșminte luminoase de la Schimbarea la față sînt rațiunile lucrurilor care înconjoară Rațiunea supremă și care pot fi contemplate în dimineata Învierii spirituale a sufletului, din mormîntul păcatului³⁷. De asemenea pînza cu animale de jertfă ce se pogoară din cer în vedenia Sfântului Apostol Petru (Faptele Apostolilor 10, 11) este înțeleasă ca fiind lumea văzută împreună cu rațiunile duhovnicești din ea, iar „poarta de fier” la care ajunge același apostol după ce este scos din temniță de către înger (Faptele Apostolilor 12, 10) este rațiunea contemplației naturale, „la care ajunge mintea în urcușul ei duhovnicesc, călăuzită de har”³⁸. Sf. Maxim aseamănă rațiunile luminoase ale lucrurilor cu stelele care răsar pe cerul minții, ca reflectări și ogindiri ale Rațiunii supreme. Soarele dreptății și cu spicele pe care sufletul rațional le culege la secerișul duhovnicesc. Prin mijlocirea minții umane, înveșmîntată în lumina rațiunilor și înțelesurilor duhovnicești, pe care le culege din fapte, întreaga creație aduce lui Dumnezeu aceste rațiuni ca pe niște „daruri” duhovnicești, la templul Ierusalimului ceresc³⁹.

³⁵ Ioan I. Bria, *Cunoașterea lui Dumnezeu după Sfântul Maxim Mărturisitorul*, în „Studii Teologice” nr. 5—6, 1957, pp. 310—325 ; drd. Gheorghe Petraru, *Desăvîșirea omului în Hristos, la Sfântul Maxim Mărturisitorul* în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 7—9/1983, pp. 360—374.

³⁶ *Răspunsuri către Thalasia*, 32, trad. cit. p. 117.

³⁷ *Cele două sute capete gnostice*, suta I nr. 61, *Filocalia*, vol. II, pp. 145—146.

³⁸ *Răspunsuri către Thalasia*, 24 și 27, *Filocalia* III, pp. 80 și 101—102.

³⁹ *Răspunsuri către Thalasia* 51, *Filocalia*, III, p. 207.

3. Rațiunile divine și îndumnezeirea omului și a creației prin recapitularea lor. Spre deosebire de concepția lui Origen, la Sf. Maxim Mărturisitorul, mișcarea („kinisis“) are un sens pozitiv, fiind înțeleasă ca înaintare a creației și a omului spre îndumnezeire. Astfel, sufletul omului are trei mișcări: după simțire, prin care vine în atingere cu faptele create; după rațiune, prin care adună sau culege rațiunile fapturilor; și după minte, prin care se unește neînțeles cu Dumnezeu⁴⁰. Primind „minteai lui Hristos“ (I Corinteni 2, 16), mintea umană se luminează, primește putere și stabilitate în fața ispitelor, ca să cugete asemenea Lui și să-L cugete pe El neîncetat, fiind unită cu El, în rațiunile Lui, care se transmit și răsar acum în rațiunea umană⁴¹. Iubirea și Lumina, care se revarsă din Hristos Dumnezeu, îndumnezeiește omul încorporat în El prin Biserică, urcându-l duhovnicește pe culmile contemplației taborice, strămutându-l din sfera filavției (iubirea de sine) în cea a filadelfiei (iubirea de aproapele)⁴².

Sf. Maxim arată că sfinții cercetau cu deamănuntul, prin Sfântul Duh, „modurile și rațiunile nemuririi celei dumnezeiești“, căutau nestricăciunea firii și cercetau stăruitor modurile și rațiunile îndumnezeirii ei, deoarece întruparea Logosului pentru a îndumnezei făptura este scopul dumnezeiesc gândit mai înainte de începutul lucrurilor, ținta finală mai înainte gândită. Privind spre această țintă finală, Dumnezeu a adus la existență ființele lucrurilor. Îndumnezeirea este cu adevărat sfârșitul providenței și al celor proniate, când se vor readuna în Dumnezeu cele făcute de El. Aceasta este Taina care circumscrie toate veacurile și descopere sfatul suprainfinit al lui Dumnezeu, Care există de infinite ori infinit înainte de veacuri. Iar vestitor (înger) al ei s-a făcut însuși Cuvîntul ființei al lui Dumnezeu, devenit om⁴³.

Tilcuind răpirea Sfîntului Apostol Pavel la al treilea cer (II Corinteni 12, 5), Sf. Maxim distinge, în rațiunile Scripturii trei trepte duhovnicești spre îndumnezeirea omului și a creației prin har: înaintarea, urcarea

⁴⁰ *Ambigua* 13, trad. cit. p. 111; Irénée-Henri Dalmats, *Mystère liturgique et divinisation dans la Mystagogie de Saint Maxime le Confesseur*, în „Epektasis“, Mélanges patristiques offerts au Cardinal Jean Daniél, Paris, 1972, pp. 55–62; pr. prof. Ene Braniște, *Biserică și Liturghie în opera „Mystagogia“ a Sfîntului Maxim Mărturisitorul*, în „Ortodoxia“ nr. 1/1981, pp. 13–22.

⁴¹ Cele două sute capete gnostice, suta a II-a, 83, *Filocalia*, II, p. 200.

⁴² Mihai Georgescu, *Virtutea iubirii în teologia Sfîntului Maxim Mărturisitorul*, în „Studii Teologice“ nr. 9–10/1938, Irénée Hausherr, *Philautie de la tendresse pour soi à la charité selon Saint Maxime le Confesseur*, în „Orientalia Christiana Analecta“, nr. 137, Roma, 1952, p. 179.

⁴³ *Răspunsuri către Thalasia* 59 și 60; *Filocalia*, III, pp. 318, 326–327.

(contemplația naturală) și înălțarea. Ele corespund celor trei etape anterioare : făptuirea, contemplația naturală și cunoașterea sau teologia⁴⁴.

Conformându-se prin virtuți cu rațiunea după care a fost creat de către Rațiunea supremă, omul urcă mereu în unirea tot mai intimă cu Dumnezeu, prin Hristos, conducînd, atrăgînd și oferindu-I în același timp, rațiunile făpturilor ca „daruri“. Fiind îndumnezeit prin Hristos și îndumnezeind cosmosul prin Biserică, omul face tot mai evidente rațiunile divine, actualizînd virtualitățile pe care le cuprinde lumea, odihnindu-se în Dumnezeu și odihnind lumea, a cărui preot și coroană este.

Sf. Maxim aseamănă existența eternă cu durata zilelor creației și cu sărbătorirea unui întreit paște : ziua a șasea (vineri) este durata vieții și istoriei temporale (sărbătorirea paștelui în Egipt), ziua a șaptea (sîmbătă), este existența de la moarte pînă la învierea de apoi (sărbătorirea paștelui în pustie), iar ziua a opta (duminică), este existența veșnică de după învierea de apoi (sărbătorirea paștelui în pămîntul făgăduinței), prin împărtășirea nemijlocită din Rațiunea Înțelepciunii și îndumnezeirea prin har. „În ziua a opta și prima, mai bine zis una și netrecătoare, este venirea curată și atotluminosă a lui Dumnezeu, ce va avea loc după oprirea în stabilitate a celor ce se mișcă. Atunci, în cei ce s-au folosit de rațiunea existenței prin voința conform firii, se va sălăslui după dreptate, întreg în ei întregi, și le va procura veșnică existență bună prin împărtășirea de El, iar celor ce s-au folosit de rațiunea existenței prin voință contrară firii, le va da, după cuviință, în loc de veșnica existență bună, veșnica existență nefericită“⁴⁵.

Concluzii

Din cele expuse mai sus, rezultă că învățătura despre rațiunile divine constituie trăsătura specifică a teologiei Sfintului Maxim Mărturisitorul. Comună multor scriitori bisericești, tema rațiunilor divine atinge la el o maximă dezvoltare. S-a inspirat din operele predecesorilor, dar originalitatea a întrecut împrumuturile. Rezumînd, notăm următoarele :

1. Rațiunile divine preexistă din veci în Dumnezeu-Logosul, fiind legate de atotînțelepciunea și atotputernicia Sa, urmînd a fi actualizate în timp ;

2. din planul transcendent al Rațiunii supreme în care subzistă, rațiunile divine, se întrupează prin rațiunile lucrurilor în creație, prin rațiunile Scripturii în revelația biblică și prin chenoză în Iisus Hristos ;

⁴⁴ *Ambigua* 82, trad. cit. pp. 211—212 ; Polycarp Sherwood *The earlier Ambigua of Saint Maximus the Confessor and his refutation of Origenism*, în „*Studia Anselmiae*“, XXXVI, Roma, 1955, p. 131.

⁴⁵ *Ambigua* 157, 112, 127, trad. cit. pp. 334, 281, 313, *Cele două sute capete gnoștice*, suta I nr. 36, *Filocalia*, II, p. 136.

3. rațiunile providenței și ale judecății, cele ale poruncilor și virtuților, precum și rațiunile cultului liturgic și chiar ale istoriei sînt prelungiri în timp, a întreprinderii în timp a rațiunilor divine ;

4. în Iisus Hristos se readună rațiunile divine puse în mișcare la creație și se recapitulează desăvîrșindu-se prin îndumnezeire ;

5. unindu-și rațiunea sa cu Rațiunea supremă, prin iubire și cunoaștere, omul este inelul de legătură între rațiunile divine ale Rațiunii supreme și rațiunile lucrurilor, prin a căror contemplație naturală cunoaște pe Dumnezeu și își împlinește propria sa rațiune după și pentru care a fost creat.

DIN PROBLEMATICA FEMININĂ ACTUALĂ

de : ANCA MANOLACHE

Cercetarea condiției femeii de-a lungul istoriei omenirii, în scopul de a determina cauzele depozedării ei de demnitatea la care a fost chemată de creatorul ființei umane și al universului, obligă la un efort de înțelegere a tuturor etapelor speciei umane. Înțelegerea acestor etape mai înseamnă pe lângă cunoașterea contextului istoric, social și spiritual — și sesizarea interesului sau a necesității care au generat plasarea femeii în penumbra evoluției culturale omenesti¹.

În toată istoria de până acum, femeia nu avea un alt loc decât cel pe care „dominantul“ i-l oferea. Nu este loc pentru o altă demonstrație decât cea a puterii, a constrîngerii, „iar spiritul vremii“ nu a putut fi modificat decât de evenimentele datorate unei puteri care îl depășea. Spiritul „lumii“ nu a putut fi învins decât de Cel care s-a lăsat crucificat de „lume“, pentru a-i arăta că slujirea lumii, slujirea omului de către Dumnezeu, slujirea fiecăruia de către celălalt este cuvîntul de ordine și ordinea pe care o așteaptă Creatorul de la creația cuvîntătoare. Or, acestei slujiri femeia i-a fost ascultătoare, conștient sau nu, în întreaga istorie a omenirii.

Ar fi nedrept să se acuze Biserica creștină de a nu fi schimbat în fapt situația femeii. Hristos însuși a venit ca să slujească, să împace lumea cu ea însăși și cu Dumnezeu, și nu ca să modifice structurile existente ; ca să pregătească lumea pentru Împărăția lui Dumnezeu, și nu pentru a stabili o împărăție lumească ; pentru ca să modifice perspectiva lumii în vederea înțelegerii relației ei cu Dumnezeu și a modificării lăuntrice a celui pe care Dumnezeu îl dorește ca partener pentru veșnicie.

În acest scop, El a venit într-o lume care nu L-a dorit, și-a ales un nivel social minor, care nu-i putea conferi o altă autoritate decât cea cu

¹ Anul 1975 — anul internațional al femeii — s-a prelungit în „deceniul internațional al femeii“, care a luat sfîrșit în iulie 1985, la Nairobi (Kenia) avînd loc sîrbătorirea acestei încheieri. S-au făcut cercetări în domeniul științelor care au în centrul atenției omul, căutîndu-se originea deprecierii femeii, manifestată pînă acum de societate. Consiliul Ecumenic al Bisericilor a luat pe seama sa cercetările în domeniul religios, a acestei situații, căutîndu-se explicații, propuneri sau soluții. Articolul de față exprimă în parte concluziile unor studii din acest domeniu, privind latura științifică a problemei, propunîndu-ne a formula reflecțiile teologice într-un alt articol.

care venea El însuși și care nu se impunea cu forță lumească. Iar calea pe care El o propune pentru reușita sigură în atingerea acelui scop este Crucea, amintind de libertatea pe care i-o va da adevărul și de supremația pe care o dă spălarea picioarelor celorlalți. Tot omul este chemat la acest exercițiu, fără nici o discriminare, iar „fericit“ este cel blind, cel milostiv, făcătorul de pace, etc. Cu cuvîntul — scris sau nu —, cu atitudinea Lui — consemnată sau nu —, cu condamnarea fățarniciei și a minciunii și cu blîndețea față de cei suferinzi, El a impus un nou crez și un nou criteriu de valorificare a omului și a actelor lui.

Ancorată permanent în eshatologic, Biserica a dat răspuns interperărilor vremii, în funcție de necesitatea de a adapta situațiile nou create la mesajul evanghelic al mîntuirii. Și, în funcție de evoluția vremii, ea interpretează și aplică învățătura Mîntuitorului, după cum Duhul lui Hristos îi dă înțelegerea și capacitatea s-o facă. Nici radierea jugului sclaviei nu s-a produs decît la momentul pe care l-a pregătit istoria, nici segregatia rasială nu este eradicată, decît cînd este pregătită societatea să o realizeze, nici discriminarea sexelor nu se poate reduce decît atunci cînd conștiința omenească este aptă să sesizeze acest nonsens, chiar dacă toate acestea sînt înscrise de două milenii în paginile doctrinei creștine. Căci va veni ceasul, „și acesta este“, cînd Duhul lui Dumnezeu va trezi dreapta înțelegere a cuvîntului și lucrării Fiului lui Dumnezeu, și în problema aceasta.

Dacă societatea de azi cere răspuns bun Bisericii pentru abolirea nedreptății milenare care a făcut din femeie o funcție biologică a societății, este pentru că momentul acesta a fost pregătit de providență, ca Biserica să poată da noi explicații, noi interpretări și poate soluții. Iar această pregătire este dovedită prin marii pași făcuți de științele medicale ale veacului nostru, de cunoștințele biologice, sociologice, antropologice etc., care presupun o interpretare teologică vrednică de aceste noi cuceriri ale spiritului uman, masculin și feminin deopotrivă. Trebuie să existe o corelație între ontologia pe care o proclamă religia noastră revelată și cea pe care o descoperă obiectivitatea științifică. Cu alte cuvinte, nu este posibil ca femeia să fie pentru Dumnezeu în deplinătatea drepturilor umane față de bărbat, iar pentru societatea creștină — căci la aceasta ne referim — femeia să fie lovită de indemnitate.

Totuși, dacă citim azi îndrumările cărților de cult ortodoxe, în locurile referitoare la femeie vom găsi o atmosferă care deține „teologia“ Mîntuitorului și așază pe femeie într-un context antic, atribuindu-i tot rîul de care suferă omenirea, întocmai ca în „Levitic“ sau în cărțile sapientiale ale Vechiului Testament. Punînd alături paginile cărții Leviticului (cap. 12) cu cele ale Molitfelnicului ortodox, vom găsi nu numai similitudine, ci aproape copia fidelă a unora din legiuirile lui Moise referitoare la situația femeii care a născut, femeia fiind găsită vinovată de faptul că a adus pe lume o nouă viață, chiar în condițiile celei mai legitime și mai sfîștite căsătorii. E adevărat, preotul se roagă pentru această femeie și îi dă binecuvîntările Bisericii, ceea ce este un act creștinesc, ca orice rugăciune adusă de Biserică pentru un credincios. Dar de ce este adusă

femeia lehuze, în mod obligatoriu, la biserică și nu e „curată“ pînă atunci ? Pentru că a născut „în păcat“, spune Molitfelnicul, „căci, după cuvîntul prorocului David, noi am fost zămislîți în păcat și sîntem toți înținați înaintea Ta“. Vom revedea în alt loc al acestui studiu cît de lipsită de temei teologic este întîrzierea acestei practici. În rîndurile următoare, Molitfelnicul spune : „Ai milă de roaba Ta aceasta, ... și-i iartă păcatele ... curățește-o de necurătenia ei ...“ trupească ... pe ea și „pe toți cei care s-au atîns de ea“. Iar după patruzeci de zile se citesc mamei rugăciuni în același scop și din același motiv : „Spală-i toată murdăria trupului și a sufletului ei, la sfîrșitul acestor patruzeci de zile, și o fă vrednică de a se împărtăși din Preacuratul Trupul Tău și din scump Sîngele Tău“.²

Indicațiile cărții de ritual diferențiază „păcatul“ mamei, aceasta fiind mai mare dacă a născut copil de sex feminin, dar este redus la jumătate, dacă a născut copil de sex masculin, întocmai ca prevederile iudaice din Levitic.³ Chiar după administrarea Sfintei Taine a Botezului, fiind adus copilul pentru îmbiserire la patruzeci de zile, mamei i se citesc noi rugăciuni pentru „curățirea“ ei („spală-i înțînăciunea trupului și necurăția sufletului la plinirea acestor patruzeci de zile“) ca să se învrednicească „a intra în biserică“, iar copilul este adus în mijlocul bisericii și apoi în fața ușilor altarului. Dar și în acest moment ritual vechea discriminare se menține în practica creștină, fetițele fiind oprite la ușa altarului, iar „de va fi parte bărbătească“ copilul este dus în „sfîntul altar“ și închinat la cele patru laturi ale Sfintei Mese.⁴

Aceste legiuri, despre care „Molitfelnicul“ ortodox atestă cu onestitate că sînt preluate din Legea Mozaică⁵, își au explicația în lipsa de cunoaștere a realităților biologice care se petrec în natura feminină a întregului regn animal, ca și a fenomenului conceperii și reproducerii acestui regn. Dacă sfinții părinți ai Bisericii și oamenii evlavioși care au contribuit la menținerea acestor ritualuri și concepții — prezente în cărțile de cult ortodox — aveau o justificare în necunoașterea fiziologiei omului, în ultimele decenii Biserica nu mai poate fi de acord cu această ignoranță, decît cu riscul de a contribui la discriminarea sexelor și, prin aceasta, a rămîne în urma cuceririlor științifice și a redresării poziției femeii în lumea laică — ceea ce conduce la diminuarea credibilității mesajului creștin în societatea modernă.

Cercetările curente, ca rezultat al strădaniei ultimelor patru-cinci decenii ale științelor medicale, biologice, antropologice, etc., acumulează

² *Molitfelnic*, editura Institutului Biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, ed. a patra, București, 1984, p. 9—10.

³ Levitic, 12, 2—8, dispune ca noul născut de sex masculin să fie dus la templu în a opta zi (momentul circumciziei). Dacă a născut o fetiță, mama va fi „necurată“ două săptămîni și va trebui să stea departe de templu 70 de zile, pînă se va „curăți“, după care va aduce jertfe pentru „păcatul“ ei (12, 6).

⁴ *Molitfelnic*, (ed. cit.), p. 49.

⁵ Idem, pp. 48—49.

pe zi ce trece date noi privind paritatea fizică și psihică între cele două sexe, singurul handicap al femeii, care va persista întotdeauna, fiind cel al forței fizice masculine, care dă preponderență bărbatului în toată lumea animală. Aceasta este ultima concluzie a încercărilor de a explica discriminarea, în favoarea bărbatului. Dar șirul lung și multiplicarea opiniilor oamenilor de știință din întreaga lume exprimă rezultatele — de pînă acum — ale cercetărilor efectuate într-o extrem de variată arie a bios-ului uman și animal în genere. Oprindu-ne la ființa umană, la analiza codului său genetic, aflăm azi că „prezența sau absența cromozonului Y determină sensul vieții noastre...” constituind o diferență care „se poate exprima printr-o performanță mai bună într-un domeniu determinat, dar ideea de superioritate a unui sex asupra celuilalt trebuie cu totul exclusă” — cum spune André Lwoff⁶.

Jocul elementelor genetice poate determina o varietate limitată la două expresii ale vieții umane : ea poate apărea ca rezultatul codului XX, adică formula feminină a vieții umane, sau al codului XY, formula ei masculină. Dar caracteristicile pe care și le formează în creșterea embrionului — și, în continuare, copilul născut și omul în maturizare — nu sînt esențiale, nu țin de esența umană. Diferențierea sexuală nu implică o despărțire prin anihilare a elementelor constitutive biologice sau psihologice — ci o accentuare a unora sau a altora dintre hormonii care acționează în dezvoltarea individului. De altfel, de cîteva zeci de ani s-a descoperit că orice organism uman „conține în același timp hormoni masculini și hormoni feminini. Diferențierea sexului rezultă din predominarea mai mult sau mai puțin marcată a unui grup hormonal asupra celuilalt...” Iar „ceea ce este important de știut este că fiecare celulă a femeii suportă influența factorilor masculini, în aceeași măsură în care bărbatul este supus acțiunii factorilor feminini”, cum afirmă Eva Firkel încheind paragraful : „Trebuie deci să înțelegem că nu există femeie *integralmente* femeie, și nici bărbat *integralmente* bărbat”⁷.

Acest țesut fin al ființei umane, cu mici acumulări cantitative preponderent masculine sau feminine, accentuate pregnant numai în organele sexuale, se extinde la fel de subtil în încă și mai delicata rețea neuro-psihică a omului — bărbat sau femeie. „Nu există... caracteristici fiziologice aparținînd exclusiv unui sex. Diferențele sînt totdeauna o

⁶ Prefața la cartea *Le Fait féminin. Qu'est-ce qu'une femme?* Lucrarea a apărut sub conducerea cercetătoarei Evelyne Sullerot, la „Centre pour une science de l'homme”, operă colectivă, Paris, Fayard, 1978, fiind rezultatul colaborării a 37 specialiști, femei și bărbați, în medicină, istorie, antropologie, sociologie, biologie, etnografie, etc.

⁷ Eva Firkel, *Destin de la femme*, Mame, f.l. (1957), pp. 28—29. Aceleași, concluzii, apar și la : Odette Thibault, în „Le Fait féminin” (o.c.), pp. 215, 216, 217 ; Abel Jeannière, *Anthropologie sexuelle*, Aubier-Montaigne, 1964, p. 41 ; Et. Beaulieu-Fr. Haour, *Les différences physiologiques et pathologiques entre l'homme et la femme*, în „Le Fait” (o.c.), pp. 135—136.

chestiune de gradatie, unele femei avind o schemă psihologică în general mai masculină, iar unii bărbați fiind cu totul feminini în psihologia lor⁸. Cercetători, femei și bărbați deopotrivă, au găsit de pildă și că „...dezvoltarea contextului cerebral din specia umană este egală la bărbat și femeie“, ceea ce a „condus la evoluția culturală“⁹ de care ne bucurăm azi. Dar aceste ultime concluzii — care nu rămân desigur ultimele, ci devin premise pentru alte investigații — sînt rodul unor acumulări de stăruitoare și pasionante ceasuri de muncă. Fără îndoială, nu „condiția femeii“, neapărat, a fost mobilul unor asemenea trude și satisfacții, ci dorința de cunoaștere care stimulează efortul omului către regăsirea lui plenară și plasarea și atestarea sa ca stăpîn al universului creat.

Noutatea secolului XX răstoarnă concepțiile învechite ale filosofiei antropologice : o contribuție categoric egală aduce fiecare părinte, bărbat și femeie al exemplarului uman, atît cantitativ cît și calitativ. Necunoașterea acestor realități — ca și a multor altora — a justificat în „știința“ mileniilor trecute acțiunea represivă a bărbatului față de femeie. Nu este vorba de a acuza poziția gînditorilor păgîni sau creștini ai trecutului, ci de a o rectifica și a reconstitui relația considerației reciproce dintre cele două sexe, așa precum a relevat-o omului Creatorul și cum o confirmă știința secolului nostru.

Gînditorii specialiști în acest domeniu sînt de acord că deprecierea femeii s-a menținut în societățile care se pot mîndri cu speculații filosofice apreciate și azi, prin faptul că stadiul culturii care însoțea aceste filosofii era determinat pentru o astfel de poziție. De la Aristotel și Platon pînă la Montesquieu, Rousseau și Freud — ca să ne oprim la cultura europeană —, aprecierile asupra femeii au fost sub influența greșitelor concepte „științifice“ ale fiecărei epoci. Chiar în secolul XIX, în atitudinea societății față de femeie și feminitate, nu cunoașterea științifică este cea care generează ideologia, ci „ideologia este cea care deformează pînă și privirea celui care observă, și — prin aceasta — întîrzie mersul către cunoaștere“¹⁰.

Iar dacă filosofii tuturor veacurilor au văzut în femeie cantitatea neglijabilă a societății și au exprimat fără ezitare această opinie (păstrîndu-i locul necesar în proliferarea speciei), nici personalitățile bisericești nu au emis alte judecăți de valoare, chiar cînd au avut cuvinte de laudă pentru unele figuri feminine ce s-au impus prin cultură și atitudine pioasă, deoarece nici aceștia nu au putut evita impactul „ideologic“ al epocii lor, înlăuntrul căreia au trăit și gîndit. Erorile datorate lipsei de cunoștințe științifice, în alte domenii, au fost date uitării, sau neluate în considerație sau corectate în timp. Dar erorile de ordin biologic, în antropologie, în

⁸ Eleonor Maccoby, *La psychologie des sexes ; implications pour les rôles adultes*, „Le Fait“ ..., p. 244.

⁹ Odette Thibault, în concluziile de art. *A propos de l'anthropologie évolutionniste*, de Noîbert Bischof, în „Le Fait“ ..., p. 382.

¹⁰ *A propos du destin de la femme, du XVI-e au XX-e siècle*, de Emm. Le Roy — Iadurie, Ev. Sullerot, Michèle Perrot, Jean-Paul Aron, în „Le Fait“ ..., p. 434.

relația bărbat-femeie, nu au fost corectate, deoarece în primul rînd, nu au fost constatate științific și denunțate ca atare; apoi, pentru că datele revelatoare ale religiei creștine au fost eludate sau estompate tocmai pentru incredibila lor afirmație: femeie sau bărbat, fiecare exemplar uman este chipul lui Dumnezeu. De la această realitate (confirmată prin Cuvîntul lui Dumnezeu întrupat) și pînă la situația în care femeia este obiect de vânzare-cumpărare pentru bărbat, decăderea umanității a făcut pași vertiginosi. În cele mai multe societăți, femeia nu a fost, pînă în secolul nostru, subiect de drept. Legile omenești nu i-au acordat favoarea unui interlocutor al bărbatului.

Dacă istoria culturii omenești a putut fi determinată de mari personalități, acestea nu au fost decît masculine, „sexul slab“ neavînd acces la „personalitatea“ culturală. Vreme îndelungată — chiar și azi în anumite medii sociale — ea nu a fost considerată nici măcar „persoană“. Utilă și indispensabilă în cadrul familiei, ea este un membru al familiei, dar nu a fost persoană în sine. Fiind considerată o „natură“ inferioară, sexul feminin nici nu a putut constitui cîndva o „problemă“ sau, în cel mai rău caz, a fost alăturat spiritului malefic, presupunînd „murdărie“, producînd dezgust sau uneori fiind o problemă de neatinș, la figurat pentru unele societăți care nu vor să se deschidă cunoașterii realităților biologice feminine iar la propriu, pentru alte medii etnice, în care sexul feminin este pe de o parte temut, pe de alta apreciat. Forța de a reproduce umanul și slăbiciunea rezultată din sîngerarea ei la ciclul lunar au constituit permanent fie aprecierea femeii ca „necesară“ regnului uman, dar ca funcție — nu ca persoană —, fie disprețuirea ei, ca neputincioasă și necurată. Abia în secolul XIX s-a bănuțit o oarecare relație între cele două „fenomene“ sîngele lunar și maternitatea.

Chiar dacă a fost vorba de cercurile religioase, cultivate sau nu, sau de medii umane laice dar tradițional înrădăcinate în concepții primitive, problema fecundității a îmbrăcat un aer de sacralitate, menținînd un contact cu incontrollabilul, cu inefabilul.

Întrucît considerăm acest capitol ca fiind de primă importanță și una din porțile de intrare în cunoașterea fenomenului istoric al relației bărbat-femeie, ne vom referi la cunoștințele renumitului sociolog și etnolog Roger Caillois. În importanța sa lucrare *L'homme et le sacré*,¹¹ autorul răspunde multor nedumeriri, prin rezultatele obținute de el sau de alți colegi în materie. Ne oprim în special la capitolul „Ambiguïté du sacré“, din care vom extrage constatările și concluziile sale.

În primul rînd, ceea ce este sacru, „consacrat“, suscită sentimente de teamă și de venerație, contactul cu el devine periculos fiind „acel ceva de care nu te apropii fără să mori“¹². El are un sens ambiguu fiind în același timp respingător și fascinant, interzis și periculos. La fel „ceea ce este divin

¹¹ Roger Caillois, *L'homme et le sacré*, Paris 1980. Apărută în editura Gallimard, cartea se află în 1980 la a treia ediție, prima apărînd în 1950, a doua, în 1963.

¹² Ibidem, p. 19.

și ceea ce e blestemat, consacrarea și murdărirea, au exact aceleași efecte asupra lucrurilor profane, le fac neatinse¹³.

Există necuriții dizolvante, care atacă omul în forțele lui fizice (maladii, etc.). Astfel apare „teama față de pierderile de sînge ale femeilor cînd sînt indispușe sau cînd nasc...“ În această concepție, *puritatea* este în același timp „sănătate, vigoare, bravură, noroc, longevitate, îndemînare, bogăție, fericire, sfințenie; *impuritatea* adună în ea boală, slăbiciunea, lașitatea, stîngăcia, infirmitatea, nenorocul, mizeria, sărăcia, blestemul“. La acest nivel al mentalității, „nu este loc pentru aspirații morale“.

În aceeași succesiune de idei, R. Caillois ne aduce la concluziile următoare: sîngele feminin în diferitele momente ale vieții ei, „contribuie puternic la considerarea femeii drept o ființă în același timp slabă, rănită, necurată și malefică, ce aparține prin natură sacralului *de stînga*, și a cărei prezență trebuie temută uneori, ca și contactul cu ea. Un mare număr de prescripții religioase relative la curăție și necurăție nu au altă origine¹⁴. Nici ceea ce e total pur, nici ceea ce e total necurat nu trebuie atins; dar antagonismul acesta, cum am văzut, dispare adeseori cele două extreme confundîndu-se.

Pentru moment considerăm edificator rezultatul pe care ni-l oferă Roger Caillois, și care, pe baza investigațiilor socio-etnologice făcute în variate etnii ale continentelor lumii, ne conduce la concluzia următoare: moștenirea riturilor mozaice și a unor concepții religioase tributare unei necunoașteri a fiziologiei omului a fost preluată și de religia creștină, printre care și considerațiile privind sexul și sîngele. Unele înțelegeri greșite — care au schimonosit chipul femeii în doctrina creștină — au fost și sînt cu atît mai păgubitoare, cu cît au denaturat încet însuși fondul cuvîntului și atitudinea Mîntuitorului în toate întîlnirile Sale cu femeia, sau în orice interpelare a Sa despre femeie. Încă și astăzi, în unele comunități ortodoxe, credincioasele sînt anunțate să nu intre în biserică în perioada ciclului lunar sau, în orice caz, să nu atingă vreun obiect din biserică, să nu se apropie de altar, să nu se împărtășească, etc., pentru că sînt „necurate“. Nu este astăzi vorba de o problemă de igienă, cum este posibil să fi fost altcînd, ci de o impuritate care ține de „esență“ femeii. Încă și azi femeia este menținută într-o stare de culpabilitate pe care nimeni nu se străduiește să o explice și mai ales, să pună de acord învățătura Mîntuitorului cu rigiditatea unor canoane depășite demult.

Trebuie să remarcăm că pînă și azi, în aria creștinismului răsăritean, sîntem conduși de unele practici perimate, care se impun ca o tradiție indiscutabilă a Bisericii. În realitate, unele canoane stabilite din vechime și figurînd și azi în dreptul bisericesc nu-și mai justifică autoritatea lor înșăși ci doar pe cea a autorilor lor — tributari culturii secolului respectiv. Așa spre exemplu, canonul 7, preluat de la Timotei Alexandrinul, stabilește că femeia, „în stare de curățire lunară“ nu se cuminecă, prin „curățire“ înțe-

¹³ Ibidem, p. 48.

¹⁴ Ibidem, p. 183.

legîndu-se ciclul lunar. Deci „curățirea“ este echivalentă cu stare de „impuritate“, singele marcînd și de astă dată ambiguitatea. Singele este deci impur, deși acesta este materia primă a reproducerii umane. Femeia redevine deci „curată“ prin eliminarea acestui singe. Este ceea ce remarcă Ev. Sulle-rot, ca fiind o necunoaștere a funcției normale fiziologice, în perioada de nefertilitate a femeii.

Concepția mozaică potrivit căreia femeia își justifică existența numai prin „naștere de prunci“ — și, aceștia, desigur, de preferință bărbați — este proprie atît patristicii creștine, cît și lumii păgîne. Ca să exprimăm mai exact această realitate, această concepție tributară antichității este, în creștinism, rezultatul unei inconsecvențe teologice, care-și va fi avut explicațiile sale.

Pentru moment, ceea ce trebuie remarcat este că recunoscîndu-i-se femeii numai această calitate de a aduce pe lume exemplarele naturii umane ea este cu atît mai mult redusă la natura globală a regnului animal reprezintă o minune a naturii create de Dumnezeu, modul în care Creatorul își ține în viață creația. Toate mamiferele oferă mărturia unui egal aport genetic, feminin și masculin, în actul procreării, dar și a unui surplus de efort și contribuție maternă în creșterea fătului și apoi a copilului. Fără îndoială, specia „om“ implică — pe lîngă afecțiunea maternă nelipsită celorlalte specii — și niște îndatoriri care țin de „persoană“ și anume, pregătirea și formarea unui comportament familial și social. Dar a limita rolul și valoarea femeii la maternitatea ei, este o enormă eludare a adevărului creștin și științific.

Maternitatea ține de natura umană, animală, și nu de persoană. Or, femeia nu este o natură, ci o persoană, în aceeași măsură ca și bărbatul. A limita femeia la ceea ce reprezintă doar unul din atributele feminității înseamnă a ignora sau a respinge datele revelației creștine, cum și pe cele ale realității antropologice conturate azi fără echivoc. Maternitatea nu este o „vocație“ a femeii, ci una din caracteristicile naturii umane pe care ea o deține ca fiind una din cele două moduri de individualizare a acestei naturi.

S-ar putea vorbi de responsabilitatea majoră a femeii față de viață, față de întreținerea vieții fiilor ei, a fiilor neamului omenesc, responsabilitate pe care ea și-o asumă plenar fiziologic și adeseori moral. Dar a generaliza niște însușiri sau niște deficiențe individuale, oricît de numeroase ar apărea ele, pentru a defini sexul întreg feminin sau masculin, este tot atît de greșit, ca și a reduce umanul la animal. Oare, pentru a echilibra „vocațiile“ celor două sexe, este cazul să vorbim și despre o vocație paternă ? se întreabă Abel Jeanniére. Diversificînd astfel, la extrem, rolul și finalitatea persoanei umane, s-ar ajunge să nu mai avem în vedere specia umană ca atare, polarizată în persoane umane, ci să reducem exemplarele umane la reprezentanții a două specii diferite, care nu-și pot echivala rolurile și ținta finală și nici nu-și pot schimba rolurile sociale, pe care le-ar deține le fel de bine și femeia și bărbatul. „Atunci să nu mai vorbim despre specie umană, ci despre un gen omenesc despărțit în două specii animale. Și să

avem curajul să spunem, împreună cu Sfântul Toma (de Aquino, n.n.), ca și cu Prudhon, că una dintre aceste specii este ratată¹⁵.

În realitate, spune același autor, trebuie să ne întrebăm „despre relația însăși dintre bărbat și femeie, dacă ea este principiul a ceva și care este scopul ei...” Or, în unitatea familială, „bărbatul și femeia sînt ei înșiși „principii” în aceeași măsură, fiecare. Iar legarea lor în unitatea familiei, face din aceasta principiul rezultat, principiul societății umane al cărui membru egal — fizic, social și moral — este fiecare din cei doi realizatori ai familiei.

Ceea ce a contribuit la greșita înțelegere a acestei relații, a fost sexualizarea raportului bărbat-femeie, înțelegînd prin aceasta deprecierea și vulgarizarea sexualității umane. De la realizarea unui „singur, trup” între femeie și bărbat, sexul a fost denaturat în raport de subjugare a femeii de către bărbat, în fapt și conceptual. Femeia este considerată, în această viziune nerealistă, nu numai exemplarul uman cu mai mică forță fizică, ci „sexul slab”, ignorîndu-se că ea este celălalt pol al umanului, cu aceeași capacitate individuală de a fi persoană și personalitate. Confuzia care se face între natura umană și persoană stă permanent la baza unei asemenea perspective mărginite. Or, natura umană este bisexuală, iar exemplarele ei sînt persoane monosexuate, bărbat și femeie, chemate la convergență, la o unire în care erosul își are locul lui bine definit, prin care cei doi reprezentanți ai naturii umane se dăruiesc unul altuia. Sexualitatea este un limbaj al trupului și este intrinsecă naturii umane. Dar ea nu poate avea ultimul cuvînt în relațiile dintre omul femeie și omul bărbat. Ea ține de specie și deoarece specia apare individualizată în persoană bărbat și persoană femeie, sexualitatea va dobîndi una din nuanțele irepetabile ale fiecărei persoane umane, care o dirijează pe drumul propriu al complexului său psiho-somatic. Ea este „Eros și nu Logos”, cum spune Paul Ricoeur, „restituirea ei integrală în elementul Logosului este totalmente imposibilă”¹⁶.

Ceea ce trebuie reținut este faptul că accentul pus pe sex demonstrează o gîndire axată pe biologic și nu pe persoană. Iar indicarea persoanelor umane prin sex este de fapt un act de constatare și nu o concluzie definitorie pentru reprezentanții naturii umane. Ignorarea persoanei umane ca fiind o unică relație cu Creatorul s-a tradus în diferite concepții religioase și filosofice, prin înjosirea persoanei „femeie” și reducerea ei la funcția indispensabilă a reproducerii. Pentru aceea a și fost posibilă instituția iudaică a leviratului, căsătorie în care femeia produce soților-frați, pe rînd (cînd era cazul), fii care să prelungească numele — și, prin aceasta, persoana primului soț pe care-l are femeia. Dar această lege, ca și cea a divorțului facil, este invalidată de Mîntuitorul, Care afirmă că aceasta a îngăduit-o Dumnezeu pentru „învîrtoșarea inimilor iudeilor”, dar la început nu a fost așa (Matei 19, 8 ; 22, 23—33). Era deci o decădere a moravurilor, pe care o semnalează Iisus.

¹⁵ *Anthropologie sexuelle*... p. 141.

¹⁶ Eva Firkel, *Destin de la femme*,... p. 173.

Același lucru se poate spune și despre maternitatea considerată ca semn al binecuvântării lui Dumnezeu, dar care nu apare în învățătura Mîntuitorului cu aceeași semnificație. În vechea idee mesianică, fiecare femeie se dorea mamă, și acest deziderat se impunea unei căsnicii, justificată în conștiința neamului ca o sete de mîntuire „prin fii” care trebuiau să asigure posibilitatea mîntuirii. Așteptarea lui Mesia făcea din fiecare căsnicie un posibil sălaș al lui Mesia. Dar Mesia nu s-a născut dintr-o căsnicie, ci din Fecioara, care a fost cea mai departe de căsnicie, din tot neamul omenesc.

Dezacordul este aici categoric între concepția antică și cea a lui Iisus-Fiul Fecioarei ; El aduce înțelegerea unui alt fel de maternitate, cea spirituală, chiar dacă nu neagă valoarea celeilalte. El spune ucenicului iubit : „Iată mama ta” (Ioan 19, 27). Relațiile de familie capătă o altă semnificație : „Căci oricine va face voia Tatălui Meu Celui din ceruri, acela îmi este frate și soră și mamă” (Matei 12, 46—50). Citatul acesta poate fi mai mult decît alte locuri din Noul Testament, cuvîntul de temelie al monahismului creștin. Femeia ca și bărbatul, căsătoriti sau nu, cu familie sau nu, pot fi fiecare frate, soră, mamă sau tată, dacă îndeplinesc porunca și se consacră slujirii lui Dumnezeu.

Pentru femeia creștină maternitatea nu este un imperativ, cum de altfel nici căsătoria : Sf. Apostol Pavel a enumerat aceste variate moduri de existență ale femeii în societate (I Corinteni 7). Biserica a sfințit atît căsătoria, cît și celibatul, de la începutul ei pînă azi. Mamă sau maică, femeia creștină poate aduce omenirii copii născuți fiziologic sau spiritual. Dar și fără fii cunoscuți ca atare, femeia, căsătorită sau nu, monahie sau schimnică, este membră a familiei creștine, prin aceea că face voia „Tatălui Celui din ceruri”. Este o cu totul altă perspectivă și cu atît mai largă cu cît ea cuprinde toate varietățile posibile de „creștere și înmulțire” a neamului omenesc, implicate în porunca primordială a Creatorului : „Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pămîntul” (Facere 1, 28).

Descătușată din prizonieratul unor concepții primitive, femeia creștină are libertatea de a alege modul de a sluji lui Dumnezeu : înlăuntrul societății laice, în Biserică, celibatară sau căsătorită, mamă de copii sau monahie în toate chipurile acestui cin. Căci calitățile materne ale femeii nu sînt dependente de căsătorie.

Remarcile de mai sus nu sînt rezultatul unor eseuri literare, ci au la bază cercetări științifice făcute asupra omului, organelor sau celulelor lui. Iar toate datele recente produse de științele antropologice confirmă și întăresc cunoștințele oferite de revelația creștină, în ceea ce privește existența bisexuală a ființei umane. Detașîndu-se net de concepția misogină a filosofiei vechi sau mai apropiate și de cea a religiilor antice, adevărul privind femeia se impune în sensul unei valorificări din ce în ce mai pregnantă a rolului ei în lume. Și tocmai în domeniul care ține cel mai mult de femeie maternitatea s-au produs „modificările cele mai spectaculare. Aceste date cîștigate prin cultura științifică au antrenat

deja — și vor aduce încă în viitor — o evoluție importantă a condiției feminine¹⁷.

Mai trebuie să reținem că orice discriminare pe baza sexului, între femeie și bărbat, este o absurditate care neagă datele științei și ale dogmei creștine, căci sexul nu este o esență, ci „în evoluția ființelor, apare ca o relație variabilă“, rămânând doar o relație, iar sexul nu este „un dat caracteristic pentru individ, ci o relație interesînd specia“¹⁸.

Cum relațiile între oameni — persoane — nu pot fi determinate de sex care ține de specie, este momentul să ne asigurăm dacă în conținutul mesajului creștin există date care să și contrazică aceste afirmații și în ce măsură autenticitatea unora ca acestea poate fi menținută. Este un teren care se cere abordat în spirit de deplină evlavie și rigoare teologică.

¹⁷ Odette Thibault, *Le Fait...*, p. 131.

¹⁸ Abel Jeanniére, *Anthropologie sexuelle...* pp. 48—49.

ÎNVIEREA ȘI VIAȚA CA TEMĂ OMILETICĂ ÎN CÎNTĂRILE PENTICOSTARULUI *

de : CONSTANTIN-EUGEN JURCA

Temelia credinței creștine și a propovăduirii Bisericii este învierea lui Hristos, Cuvîntul întrupat, jertfit și înviat „pentru ca lumea viață să aibă” (Ioan 10, 10). După cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel, „dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este propovăduirea noastră, zadarnică și credința voastră” (I Corinteni 15, 14).

Dreapta credință este concretizată în act sacramental — cultul Bisericii noastre, în ființa lui fiind comemorare și participare la viața de slujire a lui Hristos, la jertfa și învierea Sa, ascultare, mărturisire, înțelegere și trăire a cuvîntului descoperit prin Fiul : „Cel ce ascultă cuvîntul Meu și crede în cel ce M-a trimis, are viață veșnică” (Ioan 5, 24). Este ascultarea sau împlinirea poruncilor lui Hristos : „Aceasta să faceți întru pomenirea Mea” (Luca 22, 19), și mărturisirea Lui prin viața de slujire a Bisericii ; prin Sfintele Taine, hrănitoare ale vieții, prin cuvînt și cîntare.

Întreg cultul ortodox, cu rugăciunile, cîntarea la strană, imnele de preamărire, mulțumire și cerere, închinare Ziditorului, ca parte integrantă a Tradiției Bisericii dreptmăritoare, se înrădăcinează în Hristos, în Sfînta Scriptură, în cuvintele Sale, care „sînt duh și viață” (Ioan 6, 63), descoperite de Făcătorul vieții. De aceea, cărțile noastre de cult, cu bogat conținut scripturistic și patristic, rod al experienței vii a Bisericii, constituie un izvor adînc de cugetare și viață, de trăire și mărturisire a lui Dumnezeu, izvor omiletic de mare valoare și mereu actual, sursă și temă pentru propovăduire.

Deoarece îndrumările din sinaxarele duminicale sau ale sărbătorilor, rugăciunile și cîntările cuprinse în cărțile de slujbă nu aparțin doar stranei sau preoților liturghisitori, ci Bisericii în întregul ei, se cuvine ca slujitorii altarelor străbune să înfățișeze credincioșilor valoarea reală a cultului și a cîntării noastre bisericești, să explice serviciile religioase,

* Lucrare de seminar susținută în cadrul cursurilor de doctorat în Teologie, la catedra de Omiletică-Catehetică a Institutului teologic universitar din București, sub îndrumarea P. C. Părinte prof. dr. Constantin N. Galeriu care a dat și avizul spre a fi publicată.

rînduiala și rostul lor, imnografia ortodoxă, menirea și importanța ei în viața creștinească.

În întregul an bisericesc, împărțit în trei mari perioade liturgice — Oc-toih, Triod și Penticostar — este viu ilustrată în cântări tema vieții și a învierii, ca temă de fond pentru creștini. Îndeosebi, în cele 50 zile de la Înviere pînă la Pogorirea Duhului Sfînt — în perioada Penticostarului (în rînduiala tipiconală pînă în prima duminică după Rusalii, a Tuturor Sfîntilor) — credincioșii laudă în cântări duhovnicești triumful vieții asu-pra morții, izbăvirea neamului omenesc de robia păcatului prin Fiul lui Dumnezeu întrupat, jertfit și înviat. Ele sînt momentele hotărîtoare din istoria mîntuirii, împreună cu Înălțarea Domnului la cer și Pogorirea Du-hului Sfînt.

*

După mărturia Sfintei Scripturi și a întregi tradiții, creația este operă a Sfintei Treimi, lucrare a Tatălui prin Fiul în Duhul Sfînt (Sf. Ata-nasie cel Mare, Sf. Ciril al Alexandriei, Sf. Damaschin). „Revelînd pe Tatăl ca izvor al Dumnezeirii și al creației, Logosul — Cuvîntul întrupat — împărtășește rațiunea și finalitatea ei, iar Duhul Sfînt, dinamismul și chipul ei”¹.

Sfînta Treime este izvorul și lumina vieții noastre — după cum în-vocăm în Canonul Samarincenei : „Lumină una, nedespărțită este Unimea cea întreit strălucitoare, Tatăl, Cel fără de început, Fiul și Duhul, Dum-nezeire una, *Viață și Făcătoare* a tuturor“ (cîntarea 9). Analog este expri-mată și în binecuvîntarea de început a serviciilor divine din Săptămîna Luminată : „Slavă Sfintei și Celei de o ființă și de *viață făcătoare* și ne-despărțitei Treimi...“. Aceasta deoarece Dumnezeu e Treime și nu un so-litar, o familie divină, e modelul absolut, etern al familiei zidite — Bise-rica”².

Dumnezeu este Ființă unică, deci unitate, și Treime de Persoane, pli-nătate : „Lumină și lumini, *Viață și Vieți*, Unime în trei ipostasuri“ (canonul slăbănogului, cîntarea 9). El este sursa și plinirea vieții noastre. Căci „Ființa“ înseamnă „ființare“, mișcare în sine, existență. Tatăl este „Cel ce — pururea — este“ (Ieșire 3, 14). El naște întru iubirea Sa din veci pe Fiul și purcede pe Duhul „Cel pururea cu Tatăl și cu Fiul unit și cu Fiul scotit, *Viață și de viață făcător* ; Lumină și de lumină dădător“ (la „laude“ — Duminica Cincizecimii).

Așa și noi primim lumina din „Lumina cea neînserată“ și viața din „Tatăl nostru“, în Care „trăim și ne mișcăm și sîntem“ (Faptele Apostolilor 17, 28), prin Fiul în Duhul Sfînt. Tatăl este „izvorul vieții“ (Psalm 35, 9) și precum „I-a dat și Fiului să aibă viață în Sine“ (Ioan 5, 26) din iubire,

¹ Pr. Constantin Galeriu, *Jertfă și răscumpărare*, teză de doctorat, București, 1975, p. 32.

² *Idem*, p. 33.

asa ne-a dăruit și nouă viața prin Fiul : „Toate printr-insul s-au făcut“ (Ioan 1, 3 ; Coloseni 1, 16). El ne zidește, ne răscumpără, ne înnoiește.

În opera de creație a Tatălui, săvârșită prin Cuvînt în Duhul, Fiul lucrează împreună cu Duhul, neconfundat și nedespărțit. Această lucrare unitară și totuși distinctă o afirmă cu tărie și imnele treimice din perioada Penticostarului : „Lăudăm pe Tatăl și pe Fiul și pe dumnezeiescul Duh, Treimea cea nedespărțită după fire și despartită după fețe ; o Ființă de aceeași fire, fără de început, făcătoare a toate și Dumnezeu“ (canonul samarinenței, cîntarea 7) ; „Pe Treimea cea de o ființă cu cîntări să o mărim, pe Tatăl și pe Fiul, împreună cu Sfîntul Duh“ (la stihovna din miercurea Cincizecimii).

Fiecare moment al creației se petrece în lumină, în zorii dimineții, în răsărit. Prin actul creator, făptura este „scoasă la lumină“, după chibzuința cea din veci, „sfatul“ de taină al Treimii. La început Dumnezeu a zis ; „Să fie lumină !“ Și a fost lumină“ (Facere 1, 3), apoi a fost adusă la existență întreaga zidire. Lumina precede și întreține viața, este nutritoare a vieții, condiție a existenței și a dezvoltării prin „faptele luminii“, lumină care iradiază ziditor din „Soarele dreptății“.

„Domnul este lumina mea și mîntuitorul meu“ (Psalm 26, 1), iar Sf. Evanghelist Ioan lămurește : „Cuvîntul este lumina cea adevărată care luminează pe tot omul ce vine în lume“ (Ioan 1, 8). Fiul este „Lumina“ Tatălui, „întru Care vedem lumină“ (Psalm 35, 9). El ne „aduce la lumină“ de la Tatăl în Duhul și transfigurează existența noastră prin lumina vieții Lui, lumina divină pe care ne-o descoperă în acte fundamentale : Taborul, zorii pascali, drumul spre Damasc. La fel și Învierea Domnului se petrece primăvara, în anotimpul „răsăritului“ firii, al revenirii la „viață“ a naturii, ca o „primăvară a sufletelor“ (canonul Sfîntului Ioan Damaschin, cîntarea 1), pe „cînd se lumina de ziua întii a săptămîinii“ (Matei 28, 1). Învierea cea de a treia zi, de trei ori revelatoare a începutului — primăvara, dimineața, în prima zi a săptămîinii — este un nou răsărit al făpturii umane, reșezare a vieții în plinătatea și unitatea ei dintru început, după chipul Treimii, întru „lumina feței“ (Psalm 4, 6) unicul Dumnezeu creator, proniator, răscumpărător și sfîntitor al făpturii umane.

Canonul orbului laudă „chipul“ Treimii îndreptat înspre făptură : „Lumină pe Tatăl cinstesc, Lumină pe Fiul slăvesc, Lumină și pe Duhul Cel drept laud ; o lumină neîmpărțită, în trei fețe cunoscută, un Dumnezeu-Împărat a toată făptura“ (cîntarea 9). Lumina vieții treimice se revarsă profund în viața noastră și se reflectă în „vîrstele“ devenirii și în structura noastră lăuntrică, în chipul divin din noi. Fiecare credincios este fiu, devenind la rîndul lui părinte și călăuză spirituală, lumină duhovnicească pentru vlăstarele sale. Credincioșii sînt oameni duhovnicești, „mădulare vii“, active, dinamice ale Bisericii prin harul Duhului Sfînt, Domnul de viață Făcătorul, Care sălășluiește în „lăcașul“ trupului eclezial.

La fel, precum Tatăl nu decide niciodată singur, ci în „sfat“ treimic asupra vieții și dezvoltării noastre, și nu lucrează niciodată singur (Ioan 5, 17), ci concomitent și distinct, prin Fiul în Duhul, așa și în viața noastră sufletească, nimic nu se petrece parțial sau unilateral, ci unitar și comple-

mentar. Așa înțelegem și lucrarea Treimii în lume, în viața noastră. „Fiecare Persoană a Treimii, revelindu-se în lume și lucrând în oameni și între oameni manifestă unitatea desăvârșită față de celelalte două Persoane prin ființa și prin iubirea desăvârșită dintre Ele. Dar în același timp aduce și oamenilor iubirea Sa, din iubirea ce o are față de celelalte Persoane”³.

Dacă lucrarea Tatălui în lume se evidențiază mai puțin în cântările Penticostarului, care afirmă îndeosebi slujirea Fiului și pe cea a Duhului, subliniem că faptul în sine nu știrbește valoarea lor reală, ele rămânând același izvor viu, limpede și folositor, o țilcuire autentică și profundă a cuvîntului dumnezeiesc, așa cum este revelat în Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție. De aceea, zestrea iconografică a Bisericii, cu dulceața graiului patristic, cu simplitatea și însuflețirea lui, dar și cu adîncimea și vigoarea lui constituie un neprețuit izvor omiletic, oferind teme de continuă actualitate.

Laudele Penticostarului îl proslăvesc pe Mîntuitorul, ca pe „Izvorul vieții”, viața și învierea noastră, lumina și bucuria neamului omenesc, slujitorul deplin al vieții noastre. „Doctorul sufletelor și al trupurilor”, Învățătorul suprem, plinirea credinței și nădejzii noastre, hrana nemuririi, înnoirea vieții prin „roua Duhului” trimis Apostolilor și prin ei Bisericii, prin preoții sfințiți, slujitori și luminători ai vieții, propovăduitori ai cuvîntului.

Viața creștină se înrădăcinează în Hristos, Care este „Chipul lui Dumnezeu Celui nevăzut” (Coloseni 1, 15), și după al Cărui chip și noi sîntem zidiți și „Avem răscumpărare prin sîngele Lui” (Coloseni 1, 14). Sîntem creați după Chipul Lui și ca Iosif „cel cu bun chip” (troparul Punerii, în Mormînt, gl. 2), de pe „lemn”, din jertfa pe cruce și din învierea Domnului luăm chipul nostru înnoit, transfigurat în lumina harică a Protophilului și îl statornicim în „cămara împărătească” a inimii, ca în „mormîntul purtător de viață, mai înfrumusețat decît raiul...”, izvorul învierii noastre (troparul gl. 8, la ceasurile Sfîntelor Paști). În Hristos, „Cuvîntul vieții” (I Ioan 1, 1) ni se descoperă viața divină în plenitudinea și unitatea ei, viața Treimii celei de o ființă și nedespărțită, spre pildă de viețuire în comuniune, în iubire și fraternitate: „Pildă v-am dat vouă” (Ioan 13, 15). Or pilda este „descoperirea vieții”⁴ și ziditoare de viață, edificatoare.

Mîntuitorul nu ne oferă numai o simplă învățătură sau un exemplu de viață, ci El este „Cuvîntul Cel împreună fără de început cu Tatăl și cu Duhul, Care s-a născut din Fecioară spre mîntuirea noastră” (troparul gl. 5) și „Care, în chipul lui Dumnezeu fiind — arată Sf. Ap. Pavel — s-a deșertat pe Sine, chip de rob luînd, făcîndu-se asemenea oamenilor, și la înfățișare aflîndu-Se ca un om” (Filipeni 2, 6—7). În canonul Născătoarei de

³ Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I București, 1978, p. 291.

⁴ Pr. conf. dr. Ilie Moldovan, *Iisus Hristos — viața lumii. Viața religioasă autentic creștină ca temă de discuție ecumenică*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 4—6/1956, p. 277.

Dumnezeu din Penticostar și pîntecele cel fecioresc „luminat și sfînt lăcaș al Stăpînului tuturor“ este cu prisosință slăvit, ca „izvor purtător de viață“, „fîntina cea pururea nesecată și înviorătoare“, „vas al manei izvoritor de viață“, „baie și nectar din dumnezeiescul izvor“.

Autorii imnelor bisericești înfățișează în imagini adînc grăitoare nașterea cea după trup a lui Hristos : „Precum rugul, fiind aprins, nu ardea, așa Fecioară ai născut și Fecioară ai rămas“ (la „Doamne strigat-am“ de sîmbătă, săptămîna a treia după Paști) ; „Pe Pîinea cea pururea vie, care în pîntecele tău s-a frămîntat fără aluat, în frămîntătura noastră, pe Unul — Hristos Dumnezeu, în două firi L-ai născut fără schimbare“ (canonul Mironosițelor, cîntarea 8) ; „Păzind pecetea întregi, Hristoase, ai înviat din mormînt, Cel ce n-ai stricat cheile Fecioarei cu nașterea Ta, și ne-ai deschis nouă porțile raiului“ (canonul Mironosițelor, cîntarea 6).

Fiul, trimis de Tatăl, întrupat din Fecioară de la Duhul, este și revelatorul vieții divine și pildă ideală de viațuire, dar, în același timp, frate întru umanitate cu noi, pârtaș nevoilor și plînirilor vieții, „bucurîndu-se cu cei ce se bucură și plîngînd cu cei ce plîng“ (Romani 12, 15). Hristos este slujitorul desăvîrșit al vieții în unitatea și complexitatea ei, căreia îi dă un sens, o scoate din întunericul păcatului și al morții prin Învieirea Sa, o dăruiește cu nestrîciune, o tămăduiește. După cum remarcă Sf. Evanghelist Luca, el însuși medic, în episodul petrecut în sinagoga din Nazaret, Mîntuitorul tilcuiește cuvîntul proorocului Isaia, referitor la Sine : „Duhul Domnului este peste Mine, pentru care M-a uns să binevestesc săracilor, M-a trimis să vindec pe cei zdrobiți cu inima ; să propovăduiesc robilor dezrobirea și celor orbi vederea ; să slobozesc pe cei apăsați“ (Luca 4, 18).

Evangheliile duminicilor Penticostarului — îndeosebi a Slăbănogului, a Orbului, a Samarinencei — ne descoperă chipul lui Hristos, Slujitorul desăvîrșit al vieții noastre și lucrarea de vindecare a firii umane, de îndreptare și înălțare a făpturii în rostul ei firesc, în nepătimire și nestrîciune. La litia vecerniei mari din Duminica Slăbănogului, într-o stihire dialogală, Mîntuitorul îl muștră tămăduitor pe paralizatul de la scîldătoarea Bethezda : „Eu pentru tine M-am făcut Om, pentru tine M-am îmbrăcat în trup, și tu zici : Om nu am ! Ridică-ți patul tău și umblă !“. Apoi adaugă solemn : „Iată te-ai făcut sănătos. De acum să nu mai păcătuiești“ (Ioan 5, 14). Această vindecare prin cuvînt — „Cel ce și pe slăbănogul l-ai făcut sănătos cu cuvîntul“ (la stihoavnă, luni în săptămîna a 4-a după Paști) — afirmă lucrarea divină „logoterapeutică“, de însănătoșire integrală trupească și sufletească. „Doamne — invocă Biserica într-o stihire la „Laude“ — pe slăbănogul, nu scîldătoarea l-a vindecat, ci cuvîntul Tău l-a înnoit“ (marți, în săptămîna a 4-a după Paști). Căci, și în înțeles obișnuit „logoterapia este și grija medicală pentru suflet, exercitată de un medicus humanus“, așa cum „în intenția psihoterapiei este vindecarea, dar efectul ei poate să se apropie de o adevărată mîntuire“⁵.

⁵ A. Athanasiu, *Elemente de psihologie medicală*, București, 1983, p. 293.

Vindecarea este deopotrivă însănătoșirea trupului și a sufletului, purtarea de grijă, luminare a celor dinlăuntru nostru, căci „Cuvîntul este lumina cea adevărată care luminează pe tot omul care vine în lume“ (Ioan 1, 9). Hristos ne aduce la existență, la lumină, ne povățuiește și cîrmuiește întru lumina vieții Sale, ne transformă, ne înnoiește, fundamental întru lumina Învierii Lui. „Tu ești lumina... celor dintru întuneric — exclamă Iosif al Tesalonicului — îndrumătorul celor rătăciți... că orbul din naștere a dobîndit și ochii cei simțitori și pe cei ai sufletului“ (canonul orbului, icos). Iar într-o stihire la vecernie lăudăm pe Hristos; ca fiind „Lumina tuturor muritorilor și ochi ai trupului acestuia pămîntesc“, Cel ce „întru degetele Sale, plămăiește și vederea și tîna“ și pe Care orbul îl vede ca pe „Soarele Cel dulce, privind chipul Celui ce ne-a zidit pe noi“ (la „Doamne strigat-am“, luni în săptămîna a 6-a după Paști).

Misiunea vindecării orbului din naștere sugerează ceva mai mult decît însănătoșirea trupească, iar în acest caz și decît însănătoșirea sufletească, deoarece „nici el n-a păcătuit, nici părinții lui, ci ca să se arate în el lucrurile lui Dumnezeu“ (Ioan 9, 3). Vindecarea cuprinde și un mesaj de curățire, luminare, tămăduire a visului lăuntric, a orbirii sufletești. Mîntuitorul îl trimite pe orb la Siloam să-și spele ochii de „tină“ ca semn al „întinăciunii“, iar Siloam înseamnă „trimis“. Hristos este „Trimisul“ Tatălui, Izbăvitorul nostru de păcat, de întinăciune, pentru ca în chipul divin din noi să se reflecte neștirbit lumina Chipului dumnezeiesc.

În întreaga Sa operă mîntuitoare, Hristos ne comunică viața dumnezeiască, în „cuvintele vieții veșnice“ (Ioan 6, 69), în pilda propriei vieți, ca frate întru umanitate cu noi, în minunile și vindecările săvîrșite, dar mai presus, El ne împărtășește „apa vieții“ (Ioan 4, 10). Hristos este „Adam cel nou“ (Romani 5), Cel după al Cărui chip a și fost zidit întîiul om și prin el noi toți, după același chip, originar. Cum din coasta adamică „s-a luat“ femeia (Facere 2, 21—23), Eva, care înseamnă „viață“, așa din coasta străpunsă a Mîntuitorului se „revarsă“ în umanitate viața veșnică, sînge și apă; Botez și Euharistie: „În coasta cea de viață făcătoare, cu sulița fiind împuns, Hristoase, ai izvorît lumii, prea curatul Tău sînge și apa cea cînsită, ca un izvor pururea viu“ (canonul Mironosițelor, cîntarea 9). Această imagine sugestivă este redată și în iconografia ortodoxă, înfățișînd un înger care ține potirul întins înspre coasta Domnului mort pe cruce, ca să primească sîngele cu care se împărtășesc credincioșii⁶. Hristos se supune legilor firii noastre, condiției umane în întregul ei, morții și stricăciunii, spre a ne ridica la măreția „statuirii“ Sale, prin îmbisericierea noastră, încorporarea în Sine prin Botez, „apa vieții“ și împreunăpărtașia la viața Trupului eclezial prin Sf. Taină a Cuminecăturii „Izvor pururea curgător al vieții celei adevărate, fiind Tu, Doamne, înviera noastră, voind Te-ai ostenit Mîntuitorule și de voie ai însetat, legilor firii supunîndu-Te, și în Sihar venind trupește, ai cerut la samarineanca apă să bei“ mărturisim în canonul Samarinenței (cîntarea 1).

⁶ Pr. prof. D. Stăniloae, *Legătura interioară dintre moartea și înviera Domnului*, în „Studii Teologice“, nr. 5—6/1956, p. 277.

Se știe că între întrupare, moartea pe cruce și Învierea Domnului este o legătură organică, o relație tainică și temeinică, ele reprezentând momentele de supremă împărtășire a vieții și de restaurare a creației, de reasezare în plenitudinea stării paradisiace. Prin păcat, prin neascultare, omul a fost pedepsit cu moartea ca „plata păcatului“ (Romani 6, 23), „concluzia ontologică și logică a păcatului“⁷ care înseamnă separare, schismă de Dumnezeu — ca izvorul vieții⁸. Prin ascultarea Sa deplină și desăvârșită (Filipeni 2, 8), Hristos a biruit stricăciunea și moartea noastră : „Pomul neascultării a odrăslit moartea lumii, iar lemnul crucii viață și nestricăciune“ (la stihovnă, vineri în săptămîna a 4-a după Paști). Fiul devine „instrument de omorîre a morții“⁹, după cum mărturisește Biserica în troparul pascal : „Hristos a înviat din morți, cu moartea pe moarte călcînd și celor din morminte, viață dăruindu-le“. Pogorîrea în mormînt înseamnă înălțarea firii umane în plenitudinea harică dintru început, așa precum ilustrează și cîntările Penticostarului : „Prin moarte ai prefăcut omorîrea, prin îngropare stricăciunea“ (canonul Sîmbetei celei Mari, cîntarea 5); „Crucea Ta, Doamne, viață și înviere poporului Tău este“ (la „laude“, vineri în Săptămîna Luminată), „Ca un purtător de viață, mai înfrumusețat decît raiul... s-a arătat Hristoase, mormîntul Tău, izvorul învierii noastre“ (troparele ceasurilor Sfințelor Paști).

Mormîntul sfînt e „purtător de viață“, în care odrăsește viața și nemurirea noastră. „Tu ce semeni nu dă viață, dacă nu va fi murit“ (I Corinteni 15, 36) — arată Sf. Apostol Pavel. În moartea Mîntuitorului se zămislea zorii învierii noastre, căci „triumful vieții în Hristos nu e reînviere, ci înviere...“, nu e reîntoarcere, ci trecere dincolo de moarte, e Paște¹⁰.

Nici un moment din lucrarea mîntuirii noastre nu este săvîrșit de Mîntuitorul în solitudine, ci împreună cu Tatăl și cu Duhul : Tatăl Se „sacrifică“, Se preamărește prin Fiul în Duhul. În jertfa Sa, Fiul nu e singur. Cele trei cruci de pe Golgota sînt un semn al Treimii, ca și semnul crucii. Ele mai semnifică deopotrivă umanitatea căzută (tilharul hulitor) dar și răscumpărata și înnoită (tilharul pocăit) prin Hristos, Cel din mijloc. În Fiul, Dumnezeu Se dăruiește umanității. Tot Fiul ne redăruiește Tatălui, ne sfințește în Duhul, prin jertfa și învierea Sa. Prin creație, făptura este destinată vieții, iubirii, comuniunii, nu pierzaniei, însingurării, rătăcirii și morții : „Dumnezeu n-a făcut moartea și nu se bucură de pieirea celor vii. El a zidit lucrurile spre viață“ (Înțelepciunea lui Solomon 1, 13—14). În Hristos avem și viața, dar și învierea, răscumpărarea, „prețuirea“ existenței noastre, precum și înnoirea prin harul dobîndit prin cruce și înviere care „înseamnă reînnoirea sau restatornicirea în starea dinții a firii omenesti“¹¹, similar precum se cîntă în noaptea Sfințelor Paști : „Că nu s-a

⁷ Teologia Dogmatică și simbolică, vol. II, București, 1958, p. 619.

⁸ Pr. prof. C. Galeriu, *Viața în plenitudinea și unitatea ei*, în „Studii Teologice“, nr. 5—6/1984, p. 297.

⁹ Pr. prof. D. Stăniloae, *Legătura interioară...*, p. 279.

¹⁰ Pr. Constantin Galeriu, o.c., p. 129.

ascuns de la Tine ființa mea cea din Adam" (canonul Simbetei celei Mari, cântarea 1).

Hristos este viața și învierea noastră, „Viața cea fără de moarte ; către cei dintru întineric, Lumina cea adevărată ; către cei căzuți, Învierea tuturor" (stihoavna, gl. 8). În canonul Învierii, creștinătatea își exprimă cu însuflețire bucuria părtășiei la „Lumina cea neînserată", la viața nouă izvo-rită din Mormînt : „Ziua Învierii, popoare să ne luminăm ! Paștile Domnu-lui, Paștile ! Că din moarte la viață și de pe pămînt la cer, Hristos Dumne-zeu ne-a trecut pe noi, cei ce cîntăm cîntare de biruință" (cîntarea 1).

În Ortodoxie, Crucea Domnului poartă în sine bucuria Învierii, a ridi-cării noastre. În „jertfa de seară" se ascunde răsăritul noii vieții, transfigu-rată în lumina Învierii, precum a grăit Mîntuitorul Apostolilor : „Voi vă veți întrista, dar întristarea voastră se va prefăce în bucurie. Femeia, cînd e să nască, se întristează, fiindcă a sosit ceasul ei ; dar după ce a născut copilul, nu-și mai aduce aminte de durere, pentru bucuria că s-a născut om pe lume. Deci și voi, acum sînteți triști, dar iarăși vă voi vedea și se va bucura inima voastră și bucuria voastră, nimeni nu o va lua de la voi" (Ioan 16, 20—22). În rugăciunea de după Evanghelia utreniei se spune : „Iată a venit prin Cruce, bucurie la toată lumea". Cum lumina este semn și taină a creației, așa bucuria este semnul și taina învierii noastre. În cîn-tările din Joia Înălțării este limpede afirmată ideea restaurării ontologice, a ridicării noastre din păcat și stricăciune întru nemurire și slavă dumne-zeiască : „Cetele îngerilor, Mîntuitorule, văzînd firea omenească suindu-se împreună cu Tine, mirîndu-se, neîncetat Te lăudau pe Tine ; Firea ome-nească, cea căzută prin stricăciune o ai ridicat, Hristoase, și cu suirea Ta ai înălțat-o și împreună cu Tine pe noi ne-ai preaslăvit" (canonul 2, cînta-rea 3).

Aceste acte fundamentale pregătesc, asigură și susțin lucrarea noastră proprie de zidire sufletească, cu puterea harului Duhului Sfînt revărsat plenar în viața Bisericii în Duminica Cincizecimii.

*

Viața creștinului este o cale a desăvîrșirii, a înduhovnicirii după mode-lul oferit de Mîntuitorul : „Eu sînt Calea, Adevărul și Viața" (Ioan 14, 6). Fiul este „Calea" noastră înspre Tatăl, o cale duhovnicească, în Duhul Sfînt pe Care El L-a trimis, care ni se descoperă a fi „loc" al întîlnirii noastre cu Dumnezeu, cu Hristos, al comuniunii, al împărtășirii noastre cu El¹¹.

A treia Persoană a Sfintei Treimi nu ne mărturisește despre Fiul din afara Lui, ca entitate străină Dumnezeuirii, ci din Sine, căci Se sălășluiește în „Templul" Trupului eclezial (Ioan 2, 21), în Biserica lui Hristos. Duhul

¹¹ N. Cabasila, *Despre viața în Hristos*, trad. prof. dr. T. Bădogae, Sibiu, 1946, p. 45.

¹² Pr. prof. C. Galeriu, *Cunoașterea lui Hristos în Duhul Sfînt*, în „Studii Teo-logice", nr. 9—10/1983, p. 674.

Sfânt este viața și lumina Bisericii, izvorul vieții de comuniune în Hristos, al vieții duhovnicești. „În Sfântul Duh este începătoria vieții că pe toate cele zidite ca un Dumnezeu ce este, le întărește, le păstrează în Tatăl prin Fiul” — mărturisește și antifonul 2, gl. 2. Însăși viața Dumnezeirii este viață „duhovnicească”, în același „duh”, într-o desăvârșită comuniune de iubire și o întrepătrundere perfectă interpersonală. La fel, Duhul și pe noi ne adună, ne unifică și ne dinamizează, ne fortifică prin har în Sfintele Taine; ne adună în comuniunea de viață eclezială, în Trupul lui Hristos, după cum ne arată însuși Mântuitorul: „Așa și aceștia în Noi să fie una” (Ioan 17, 21). Cu alte cuvinte „Duhul Sfânt e ctitor al unității Bisericii. Cu fiecare mădular pe care-l naște, Biserica se multiplică, dar se și unifică”¹³. Viața Bisericii este viață duhovnicească, de comuniune în Hristos prin Duhul Sfânt¹⁴.

Scopul vieții noastre duhovnicești este cunoașterea lui Dumnezeu și unirea cu El, identificarea în iubire cu Creatorul tuturor. Pe Dumnezeu îl cunoaștem prin Fiul Său, dar și prin Duhul Sfânt, după cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel: „Căci cine dintre oameni știe cele ale omului, decît duhul omului, care este în el? Așa și cele ale lui Dumnezeu, nimeni nu le-a cunoscut, decît Duhul lui Dumnezeu... , fiindcă Duhul pe toate le cercetează, chiar și adîncurile lui Dumnezeu” (I Corinteni 2, 10—11). „Prin Duhul Sfânt este cunoștința de Dumnezeu” — arată de asemenea una dintre cîntările noastre bisericești (antifon 3, gl. 8). „Nu poți deveni fiu al lui Dumnezeu, Care este Duh, și nu-L poți înțelege, fără a fi în Duhul, adică duhovnicesc”¹⁵. După cuvîntul aceluiași Sf. Apostol Pavel: „Omul firește nu primește cele ale Duhului lui Dumnezeu, căci pentru el sînt nebunie și nu poate să le înțeleagă, fiind judecate duhovnicesc. Dar omul duhovnicesc, toate le judecă, pe el, însă, nu-l judecă nimeni” (I Corinteni 2, 14—15). O altă cîntare bisericească arată: „Prin Sf. Duh, tot sufletul viază și cu curăție se înalță, se luminează întru unirea Treimii, cu sfințenie de taină” (antifon I, gl. 4). Antifonul consemnează limpede cele trei trepte ale urcușului duhovnicesc, ale desăvîrșirii noastre: 1) curățirea de patimi, prin înfrînarea cugetului, a pornirilor pătimase și prin lucrarea virtuților; 2) luminarea, prin lucrarea darurilor Duhului, primite în Taina sfîntului Mir, prin activarea lor în sufletul credinciosului, ca rod al curățirii de patimi, al rugăciunii și cultivării virtuților; desăvîrșirea prin unirea cu Dumnezeu sau prin îndumnezeire¹⁶.

Dintru început, Duhul „Se purta de deasupra apelor” (Facere 1, 2), în care este prefigurat Botezul, „arvuna” noii vieți, renașterea „din apă și din

¹³ Pr. C. Galeriu, o.c., p. 140.

¹⁴ Pr. prof. dr. Dumitru Radu, *Ce este Biserica după învățătura Ortodoxă?* în „Îndrumătorul pastoral”, Arhiepiscopia Bucureștilor, 1981, p. 43.

¹⁵ Pr. Const. Galeriu, o.c., p. 137.

¹⁶ Pr. prof. D. Stăniloae, *Teologia Morală Ortodoxă*, cf. pr. prof. D. Stăniloae, pp. 91, 157.

duh" (Ioan 3, 5). În renașterea unității, Dumnezeu nu asistă însă din „înălțime”, ca un principiu impasibil, ci participă prin Fiul în Duhul la îndreptarea noastră. După cum arată Sf. Apostol Pavel : „Cel ce ne întărește pe noi împreună cu voi, în Hristos, și ne-a uns pe noi este Dumnezeu, Care ne-a și pecetluit pe noi și a dat arvuna Duhului, în inimile noastre” (I Corinteni 1, 21—22). La fel dezvăluie și Sf. Evanghelist Luca : „În El trăim, în El mișcăm și sîntem” (Faptele Apostolilor 17, 28). Sînt evocate aici cele trei mari coordonate ale existenței noastre ; facerea, devenirea și împlinirea. În Tatăl avem obîrșia ; în El creștem ; în El ne împlinim prin lucrarea văzută a Fiului și cea Tainică, duhovnicească, sacramentală, a Duhului. Duhul este „Domn de viață făcător, singur de Sine, mișcat, singur de Sine puternic, împărțind precum voiește darurile” (canonul Prea Ffintului Duh din Duminica Cincizecimii, cântarea 8).

După cum observăm, Duminica Pogorîrii Duhului Sfînt este a treia sărbătoare esențială din istoria mîntuirii, sărbătoare a înnoirii în Duhul. Întîia zi de creație, ca primă „Duminică” a omenirii, „aparține” Tatălui ; a doua Duminică, a restaurării creației, Duminica Învierii, „aparține” Fiului, iar a treia Duminică, a Pogorîrii Duhului Sfînt, „aparține” Celei de-a treia Persoane divine, de viață făcătoare, împreună cu Tatăl și cu Fiul. Taina Duminicii se împletește cu taina creației, iar taina creației, răscumpărării și înnoirii se împletește cu taina Fiului ca dar, oferit umanității de Tatăl și cu taina „darurilor” Duhului Sfînt, ziditoare de viață.

Prin cele șapte daruri ale Duhului Sfînt : duhul temerii, al tăriei, al sfatului, al științei, al cunoștinței, al înțelegerii și al înțelepciunii (Isaia 11, 2)¹⁷, ne facem părtași vieții divine în Hristos prin „Duhul înfierii” (Romani 8, 15).

*

Valoarea teologică a cântărilor noastre bisericești este la fel de importantă ca și lucrarea lor ființială, vitală în comuniunea și comunitatea eclezială. Ele răsar din adîncul inimii și al cugetării creștine și răspund edificator nevoilor noastre sufletești, doririlor de bine, adevăr și frumos. Stihirile patristice, sinaxarele sărbătorilor, canoanele bisericești din cele trei mari perioade ale anului sînt un prisos de „daruri”, de harisme sălășluite în mintea și inima unor vrednici trăitori și cugetători bisericești ca Sf. Ioan Damaschin, Iosif al Tesalonicului, Andrei Criteanul, Cosma Monahul, Ioan Monahul, Teofan, Nichifor Calist Xantopol, Anatolie, Cumula și alții.

Dreapta credință nu se poate desprinde de dreapta mărturisire, de dreptmăritorii creștini ai veacurilor creștine primare, de închinarea lor în „duh și adevăr”. Tradiția patristică înseamnă viață în Hristos, în cuvintele

¹⁷ În ordinea înșirată de Sf. Maxim Mărturisitorul, cf. pr. prof. D. Stăniloae, o.c., p. 158.

Lui. Prin Cuvîntul întrupat avem viața. El ne descoperă cuvintele „vieții veșnice“, El este viața și învierea noastră, viața și lumina lumii, calea noastră duhovnicească, Adevărul, împlinirea tuturor lucrurilor create. La fel ca întreaga Tradiție, cîntările bisericești, canoanele liturgice sînt imne ale dragostei, putînd fi utilizate în propovăduire. Credincioșii sînt chemați să le cunoască importanța, cuprinsul și semnificația, căci ele sînt rodul unei experiențe vii, trăite, rodul întîlnirii, comunicării și comuniunii cu Hristos, în cugetare și rugăciune, asigurînd izbîndă și rod în viața noastră creștină, în slujirea semenilor prin cuvînt, prin pildă proprie și împărtășirea din Izvorul unic al vieții și învierii noastre.

RESTAURAREA PICTURII DE LA BISERICA CATEDRALĂ DIN CARANSEBEȘ

de : pictor restaurator VIRGINEA VIDEA

Printre localitățile patriei noastre cu importante vestigii ale trecutului Caransebeșul ocupă un loc aparte. Alături de alte monumente remarcabile, acela care îi conferă renumele și faima este incontestabil biserica purtând hramul „Sfintul mare mucenic Gheorghe“, catedrală episcopală încă dintru începuturile ei. Zidită probabil în secolul al XV-lea, e menționată documentar abia în 1738. Tîrnosirea i-o face în 1759 episcopul Ioan Georgevici al Caransebeșului, Virșețului și Lugojului (1749—1769) care așează în prestol o piatră comemorativă. E posibil ca acum să i se fi executat și prima decorație interioară.

După aproximativ 35 de ani este restaurată și tîrnosită din nou în 1796 de episcopul Iosif Ioanovici de Sacabent al Virșețului și Caransebeșului (1786—1805). Nu cunoaștem genul de lucrări care au determinat resfințirea. E posibil însă să fie vorba de o altă pictură.

O nouă zugrăvire a bisericii s-a executat la insistența protopopului Ioan Tomici (1804—1839) cînd biserica a fost lungită și s-a construit catedrala. Pictura s-a făcut de către „Dimitrie din Vasiova“, probabil din familia Diaconovici.

În anul 1960 de praznicul Sfintului Ilie un trăsnet care s-a abătut asupra bisericii avea să producă destule stricăciuni așa încît s-a impus refacerea picturii. Acum biserica este împodobită cu pictură de Dimitrie Turcu (1862) și așa a rămas pînă în vremea noastră.

Pictura lui Turcu a generat anumite dispute între credincioși și episcopul Emilian Kengelaț, al Virșețului și Caransebeșului (1853—1885) purtîndu-se o corespondență, cu scopul aplanării conflictului ivit din cauza scrierii în limba română și cu caractere latine a temelor pictate, motiv din partea episcopului de a nu le sfinți biserica. Răspunsul credincioșilor din Caransebeș, la scrisoarea episcopului Kengelaț, prin care justifică adoptarea alfabetului român, reflectă poziția categorică a românilor de a-și folosi limba și alfabetul propriu în toate împrejurările, precum și amploarea conflictului iscat cu această ocazie : „În numele comunității greco-orientale, declarăm că pentru aceea am scris icoanele sfinte cu litere române, pentru că biserica noastră e făcută din dăruirile românilor... și pentru că noi știm că literele latine, adică române sînt ale noastre și nu cele chirilice. Noi știm și că întreaga națiune română, dincoace precum și din-

colo de Carpați, a lăsat chirilele și a primit literele române... Noi declaram înaintea lumii, că deoarece națiunea română a primit literele nu vrem să rămânem înapoi de ea și pentru aceasta nu vrem să ștergem literele din biserică. Citind cuvintele Apostolului Pavel către corinteni cartea I cap. 14 „în biserică voiesc eu a vorbi mai bine cinci cuvinte ca să pot învăța pe alții, decât mii de cuvinte în limbă străină”.

Tot în această perioadă a fost făcută o nouă timplă mare și bogată, reflectând prosperitatea economică a orașului. Sculptura cadrului a fost făcută de Eisterlehner după planurile unui oarecare Hess, iar icoanele au fost pictate între 1863—1864 de pictorul academic vienez A. Gutsch.

Decorația interioară a bisericii Sf. M. M. Gheorghe este concepută în stil occidental, compunându-se din tablouri pictate în ulei stil realist, plasate rar iar spațiile dintre ele decorate cu ornamente baroce executate în tempera slabă.

Din cele pînă aici arătate rezultă că biserica Sf. M. M. Gheorghe a fost pictată în patru etape de către autori diferiți începînd de la 1759 pînă la 1862. Ultima pictură a lui Dimitrie Turcu a fost restaurată în 1927 de pictorul Ioachim Miloia, iar în 1955 de Anastasie Demian. O nouă restaurare s-a impus recent și am executat-o între 1984—1985. Cu acest prilej am descoperit urma din tencuiala veche de frescă închisă între zidurile vechi și noi, ea fiind singurul indiciu despre existența primei picturi. Cîteva medaliaone și tablouri vechi, scoase la iveală cu această ocazie, aparțin picturii din 1796. Din a treia etapă s-au păstrat spații mai ample, ea făcînd parte integrantă din ultima decorație a monumentului coexistînd cu pictura din 1862 iscălită de Dimitrie Turcu.

*

În ciuda restaurărilor din 1927 și 1955, pictura bisericii Sf. M. M. Gheorghe prezintă depuneri masive de fum, gudroane și impurități ceea ce a făcut imposibilă descifrarea scenelor.

De asemenea imposibilă a fost și stabilirea reală a gradului degradării picturii, deoarece tocirile, oxidările, lacunele și chiar exfolierile au fost mascate de stratul dens și opac de fum.

Desigur că la acoperirea picturilor în ulei cu această cortină neagră, a contribuit și un verni absorbant, aplicat peste pictură la ultima restaurare.

Pictura decorativă a fondurilor, fiind executată în tempera slabă, datorită nevernisării cu soluție absorbantă, a fost acoperită cu un strat de fum cu oarecare transparență, încît descifrarea ei a fost posibilă. Această prezență însă multe și mari zone de peliculă exfoliată, contribuind alături de tablourile negre la crearea unui aspect general de pictură fără șansă de recuperare.

Icoanele timplei au fost și ele acoperite de fum, mai ales cele din registrele superioare, deoarece icoanele plasate mai jos au căzut pradă unor curățiri executate în trecut cu metodele cele mai necorespunzătoare, degradînd mult pelicula de culoare.

Cadrul timpiei sculptat în stil baroc, a fost inițial poleit cu foiță de aur, dar trăind și el soarta icoanelor, registrul inferior a fost frecat pînă la tocire iar prin anumite locuri acoperit cu bronz.

Aceasta fiind starea în care se afla decorația interioară a monumentului, a fost necesară inițierea unor lucrări de curățire, consolidare și restaurare cu scopul conservării picturii și redării unui aspect corespunzător bisericii de cult.

Lucrările au constatat din :

- a) curățirea, consolidarea, restaurarea și vernisarea picturii în ulei ;
- b) îndepărtarea decorațiunilor executate în tempera slabă și pictarea lor din nou în tempera grasă, reproducîndu-se vechea decorație, în condiții tehnice superioare ;
- c) completarea iconografiei cu pictură nouă în ulei în stilul celei existente ;
- d) curățirea poleiturilor de aur și poleirea cu șlagmetal a părților degradate din registrul inferior al timpiei și din ornamentația pereților.

Cercetînd și analizînd minuțios monumentul, am tras cîteva concluzii care, la o privire de suprafață, se trec cu vederea.

Dacă planul său de navă și sistemul de acoperire cu boltă în leagăn sînt evidente, în schimb alte elemente care contribuie la elucidarea istoricului, pot fi văzute doar prin cercetare insistentă și îndelungată.

Astfel făcînd cîteva teste în interior și exterior, prin îndepărtarea tencuielii soclului pe cîteva ștraifuri am constatat că temelia bisericii nu este din piatră ci din cărămidă arsă, de aceeași calitate cu cea din zidurile verticale ale monumentului.

Cercetînd bolțile de pe schelă, am observat că prezintă o elasticitate mare, fapt ce m-a determinat să controlez îndeaproape structura lor văzută din podul bisericii. Spațiul dintre boltă și acoperiș este foarte mic, abia putîndu-se strecura cineva între cele două ecrane. Lemnul gros este încă foarte bun, cu toată vîrsta lui îndepărtată, dar este deficitară rețeaua de lați care formează suportul direct al tencuielii. Prin anumite sectoare unde umiditatea pe bază de infiltrație a pătruns în perioadele cînd acoperișul a fost ceva mai șubred, lemnăria este prematur îmbătrînită.

Îndepărtînd din tencuiala arcului despărțitor plasat între altar și naos, pe latura dintre altar, am descoperit o completare a zidăriei, făcută probabil cu ocazia redimensionării monumentului. Această lucrare a constatat din dublarea arcului, căruia i se mărise sarcina, deci i se cerea o mai mare rezistență de susținere a bolții lungite.

Pentru a înțelege mai bine fenomenul, am extins zona de cercetare și pe latura din naos a arcului, detașînd icoanele timpiei din cadrul lor unde erau fixate definitiv. Insistența aceasta mi-a elucidat însă mai multe probleme. Aici nada zidului se vedea foarte clar, dar mai mult, tencuiala dintre cele două ziduri am constatat că este de frescă, ceea ce denotă că inițial tot interiorul monumentului a fost cîndva tencuit și probabil pictat în frescă.

Din această tencuială însă, nu s-a mai găsit în restul interiorului, deoarece în cadrul lucrărilor de redimensionare, s-a îndepărtat vechea tencuială schimbându-se cu alta mai nouă dar fără armătură de cilti.

Tot în acest compartiment ascuns de catapeteasmă am găsit tencuiala extrem de afumată, dar depunerea foarte subțire, ceea ce conduce la ideea că probabil trăsnetul din 1860 a produs un incendiu în interiorul monumentului sau poate acesta s-a produs cu mult mai înainte de 1788, cu ocazia ultimei invazii otomane.

Cadrul timpelor (deoarece actuala este doar din 1862) au ținut însă ascuns acest secret al sfântului lăcaș.

Cu ocazia îndepărtării zugrăvelilor care formau fondul decorativ, am constatat că în conca altarului și pe arcul despărțitor dintre altar și naos, deasupra timpelui, apar vagi urme de pictură. Aceste mici indicii au condus la descoperirea pe cât de migăloasă și greu de efectuat, pe atât de rodnică în rezultate, a unor pictori de o puritate rară.

În conca altarului sub ornamente simple și de un gust artistic mediocru, se ascundeau două medalioane ovale în care erau pictate grupuri de sfinți arhangheli.

Pe arcul plasat deasupra timpelui, sub un glet pe care se pictaseră ornamente simple și sub un arc de lemn adăugat la colțul zidului ca o terminație inutilă a timpelui, zăceau ascunse treisprezece medalioane cu pictură reprezentând la centru pe Fecioara Maria, încadrată de doisprezece prooroci.

Continuînd cercetarea în registrul inferior, cu destul de multă greutate am mai găsit pictură din 1862 acoperită parțial de unele fonduri decorative, parțial de pictura din 1862. Pictura veche, dezvelită prin decapări făcute cu răbdare centimetru cu centimetru (operațiune care a prezentat un grad înalt de dificultate), reprezintă acum o nouă etapă artistică viabilă.

Tehnica ei de execuție este uleiul, fapt care ne surprinde dacă nu am ținut cont de influența occidentală, exercitată pe diferite căi în părțile Banatului.

Cu toate caracteristicile acestei tehnici străine, influența autohtonă este mare și valoroasă, deoarece s-a manifestat în cadrul stilului, deci în conștiința artistului.

Pictura aceasta are un farmec și o prospețime caracteristice artei naive. Stilul ei este o interferență de sugestii bizantine plasate pe o schemă realistă, sistem de reprezentare foarte autentic. Portretele sînt pure și frumoase, executate cu o mare ușurință și cu modalitățile cele mai simple. O exprimare plastică directă, ajutată de o cromatică proaspătă și caldă, artistul simplificînd modul de exprimare pînă la vecinătate cu grafica.

Ceea ce este și mai interesant este faptul că această pictură a fost acoperită înainte de a se degrada de bătrînețe. Cu toate greutatea dezvelirii ei, procentul general de degradare nu a depășit 20%. Aceste degradări sub formă de lacune cromatice, au fost plasate în fonduri laterale sau în centrul

cromatic de culoare uniformă, deci ambele cazuri ușor de reconstituit prin integrare cromatică.

Pictura a fost acoperită timpuriu iar vremea scursă sub pătura dură de glet nu a îmbătrânit-o ci a conservat-o, apărind astăzi proaspătă ca odinioară.

Desigur că inițial, interiorul bisericii a fost mult mai mic, iar redimensionarea ei s-a făcut în câteva etape, acest gen de lucrări determinând schimbări esențiale în tehnica și stilul picturii.

Nu știm astăzi nimic despre prima pictură în frescă a bisericii Sf. M. M. Gheorghe, dar bănuim că forma prima decorație interioară la 1759 deoarece la acel an biserica „a fost înnoită” sfînșindu-se din nou.

Ulterior tencuiala de frescă a fost îndepărtată total de pe suprafața interioară, mărturia existenței ei, rămânând închisă între cele două ziduri, fapt evident al lungirii bisericii determinând întărirea arcelor susținătoare a bolții redimensionate.

Sfînșirea din 1796 se pare că a finalizat lucrările de lungire a construcției pînă la turnul clopotniței ridicat acum, formînd sub el o tindă deschisă. Aceste transformări au determinat retencuirea și pictarea din nou a monumentului. Pictura aceasta din care s-au găsit două medalioane în altar, treisprezece pe arcul triumfal și doi sfinți în naos, poate că există pe suprafețe mult mai mari dar operațiunea de dezvelire a ei s-ar face prin îndepărtarea picturii ulterioare.

Dezvoltarea orașului face din nou neîncăpătoare biserica așa încît, precum spuneam deja, pe vremea protopopului Ioan Tomici se extinde spațiul interior prin zidirea tindei de sub turnul clopotniței, adăugîndu-se astfel navei și un pronaos.

Influența occidentală în gustul decorărilor interioare a fost atît de mare la vremea aceea, încît se procedează la acoperirea picturii din 1796 cu un glet dur, facilitînd pictarea din nou a interiorului.

Dacă pictura de la 1796 așa după cum se observă de pe arcul triumfal, era distribuită des iar spațiile intermediare decorate într-un stil desul de apropiat de cel brincovenesc, noua pictură executată după 1804 este plasată în tablouri și medalioane cu spații mari intermediare. Tablourile pictate în ulei stil realist de cea mai bună calitate artistică, decorează și astăzi conca altarului și prima travee a naosului.

S-ar putea ca aceasta să fie pictura lui Dimitrie din Vasiova. Este neclară problema întreruperii picturii după terminarea primei travee și continuarea ei abia în anul 1862 de către Dimitrie Turcu.

Faptul că nu toată pictura aparține lui Dimitrie Turcu este foarte evident. Pictura din conca altarului și de pe prima travee, are calități superioare constînd dintr-o ambianță extrem de fericită între un desen frumos și o cromatică cu armonii echilibrate, susținute de strălucirea contrastelor tonale. Registrul foarte larg al culorilor întrebuintate a creat pictorului posibilitatea de a-și alege dominante variate ca accent solistic, susținute cu gust de fondul percepției atît de colorat și totuși cu rol de fond neutru.

Pictura din 1862 aparținând lui Dimitrie Turcu care o și iscălește, dovedește că în cadrul aceleiași stil, datorită posibilităților individuale precum și manierelor diferite, apar noi variante, în cazul de față cu calități artistice medii. Desenul lui Dimitrie Turcu, este dominat de câteva greșeli caracteristice lui în construirea personajelor, cărora le conferă o proporție redusă, dimensionând exagerat tălpile și brațele. Personajele pierd din spiritualitatea picturii anterioare în favoarea unei robusteți nejustificate în conținutul tematic religios.

Dragostea lui Turcu pentru autentic și tabloul de gen, se face simțită în compozițiile sale în care personajele sînt încărcate cu o tensiune și o trăire străine temei respective, cum este cazul în scena „Iisus la puțul lui Iacob“.

Amănuntul în preocupă pe Dimitrie Turcu în defavoarea generalului, încercînd să obțină efecte din tratarea materiei într-un mod naturalist, cu o cromatică nesugestivă, conferind tablourilor un rol de ilustrații colorate.

În ceea ce privește fondul decorativ care încadrează tablourile și umple marile spații nepictate, nu este ușor de atribuit vreunui dintre artiști. Tehnica în care a fost executat (tempera slabă), ne conduce spre ideea că el nu poate fi prea vechi, deoarece nu rezista atît de mult. În cel mai bun caz este făcut concomitent cu pictura lui Dimitrie Turcu, probabil sub observația și la sugestiile lui.

Decorația este compusă din desene monocrome, imitînd rame de tablouri, flori stilizate sec și imitația de piatră.

Despre tîmpla veche a bisericii nu știm nimic, cea existentă datînd din 1862—1864. Cadrul său este sculptat în stil baroc, cu elemente florale stilizate cu bun gust. Torsionările și tendința de a evidenția elementul pe toate fațetele lui, abia ancorat de fondul dantelat, face ca jocul de umbre dure și lumini strălucitoare să-și amplifice volumul. Din această concepție materializată în desene de Hess și realizată în lemn de tei și platin sculptorul Eisterlehner, a rezultat o lucrare deosebit de frumoasă dar fragilă din cauza volumelor prea contorsionate. Sculptura a fost poleită cu foiță de aur.

Icoanele tîmplei ca stil și valoare artistică se plasează între ultimele două picturi care decorează interiorul. Ele sînt opera pictorului vienez A. Gutsch. La prima vedere pictura icoanelor pare deosebit de frumoasă, datorită unei cromatice echilibrate și tratarea materiei într-un stil realist de înaltă ținută. Atît anatomia cît și draperiile sînt pictate cu multă erudiție, eliminînd incidentalul chiar în defavoarea farmecului. Echilibrul și măsura sînt dominantele lucrării lui Gutsch.

La o analiză mai temeinică răzbat însă la suprafață a serie de trăsături caracteristice manierismului, rezultat dintr-un exercițiu prea îndelungat pe aceleași teme, tratîndu-le după o rețetă știută și cu un sentiment ponderat.

Ținând cont de coexistența celor patru autori diferiți, primul dintre ei fiind necunoscut, următorul Dimitrie din Vasiova, apoi Dimitrie Turcu și Gutsch, plus un fond decorativ cu importanța sa în cadrul stilului bănațean, precum și de gradul înaintat de degradare a unora dintre ele, lucrările din 1984—1985 au prezentat adesea dificultăți.

Cele mai mari neajunsuri au fost create de efectele negative produse în cadrul celor două restaurări anterioare.

Cu aceste ocazii, au fost făcute chituieli total necorespunzătoare, care acopereau pictura pe spații mult mai mari decât era necesar, dar mai grave au fost cazurile în care s-a folosit ca material de consolidare cimentul armat cu sîrmă iar finisarea neefectuată.

Au fost cazuri în care îndepărtarea unor asemenea chituieli ar fi pus în pericol întreaga tencuială a bolții, fiind posibilă rezolvarea lor, doar prin degroșarea migăloasă și de durată.

Consolidarea suportului picturii s-a făcut prin injectări cu cazeinat de calciu, introducîndu-se cu răbdare prin multe obturații și prin operațiuni repetate. S-au folosit propte la bolți, asigurînd tencuielilor o consolidare bună.

Curățirea picturii decorative a format obiectul următoarelor etape, efectuată cu scopul de a se descifra ornamentele și gama spre a le reproduce fidel pe cartoane, care ulterior au folosit ca model în efectuarea noilor decorații, identice ca stil dar superioare ca rezistență.

Îndepărtînd apoi de pe suprafața pereților pictura decorativă, s-au observat indiciile care au condus spre descoperirea picturii de epocă.

Operațiunea aceasta a fost extrem de dificilă deoarece gletul care o acoperea era dur, necasant și cu aderență la suport. Întrebuințînd bisturie și spatule s-a înaintat cu precauțiune în eliberarea picturii de sub acest înveliș vitreg, spre a obține o pictură cu degradare minimă.

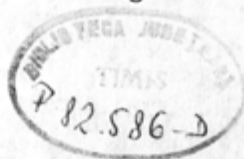
Curățirea tablourilor în ulei a fost precedată de consolidarea peliculei de culoare, întrucît pictura lui Dimitrie Turcu suferea de această degradare care era răspîndită pe zone destul de mari. S-a folosit metoda umectării cu ulei de pește, obținîndu-se rezultat pozitiv.

Curățirea s-a făcut în multe etape, din grija de a nu degrada pelicula de culoare.

Dificultățile au fost produse de întrebuințarea în cadrul restaurărilor anterioare a unor verniuri care s-au degradat, îngălbenindu-se și deci alterînd cromatica, opunînd o mare rezistență la îndepărtarea lor. Verniurile originale ale primei picturi au fost menținute, conferind ansamblului un farmec deosebit de patină a vremii.

Următoarea dificultate a constat din îndepărtarea integrărilor făcute de restauratori, intervenții aplicate peste pictura necurățită, nereușite cromatic, aplicate peste lacune de exfolieri nechituite.

Decaparea repictărilor stîngace care abundă tocmai peste pictura cea mai valoroasă, a fost o operațiune cu un înalt grad de dificultate, efectuîndu-se parțial, din grija pentru menajarea picturii originale.

Nenumăratele lacune au fost chituite apoi integrate cromatic dar în mod reversibil.

Fondurile decorative au fost reproduse identic ca desen și gamă, fiind îmbunătățită tehnica de execuție, prin înlocuirea temperei slabe cu tempera grasă.

Deoarece distribuția iconografică a fost foarte sumară, fiind multe spații care se cereau completate, s-au pictat câteva tablouri în ulei, stil apropiat de cel existent. Reproducând maniera și gama cromatică a înaintașilor, acestea s-au integrat în ansamblul general.

Prin acțiunea de restaurare efectuată asupra interiorului s-a încercat a se restabili pictura, aducând-o spre forma ei inițială, apropiind-o de aspectul său original.

A fost întreprinsă o acțiune de punere în valoare a operei de artă, redându-i calitățile inițiale.

Maica Domnului

Pictură pe arcu triumfal datind din 1796, acoperită în 1862 și dezvelită în 1985

Maica Domnului
Pictură pe arcu triumfal datînd din 1796, descoperită și pusă în valoare în cadrul
lucrărilor din 1985

Proorocul David

Pictură pe arcul triumfal din 1796 și dezvelită în 1985

„Sf. Prooroc Moise“

Pictură pe arcul triumfal din 1796 și dezvelită în 1985

Maica Domnului cu Pruncul

Pictură în conca altarului datînd din jurul anului 1839

Serafim

Pictură pe bolta primei travee datînd din jurul anului 1839

Pantocratorul înfățișat prin „Cel vechi de zile“

Pictură pe bolta primei travee din 1839

A M V O N U L P R E O Ţ I L O R

VIATA ŞI LIBERTATE

Duminica a 12-a după Rusalii

De fiecare dată cuvîntul Evangheliei ne sugerează o sumă de întrebări pe care trebuie să ni le punem cu referire la viaţa spirituală dar de multe ori neglijăm recomandările ei privind mîntuirea sufletului. Asemenea seminţei căzută între spini care nu poate creşte înăbuşită de buruieni, creştinul îşi poate stinge preocupările duhovniceşti, îndepărtîndu-se de Dumnezeu. Întrebarea pusă Mîntuitorului de tînărul din Evanghelie este de permanentă actualitate : „Învăţătorule . . . ce bine voi face ca să am viaţa veşnică ?“ (Matei 19, 16). El ştia multe, cunoştea Legea lui Moise, era învăţat, dar simţea că nu poate răspunde la cea mai neînsemnată întrebare. Privind restul vieţii cu siguranţă a întrebat şi pe alţii, dar cu acelaşi rezultat. Venind la Iisus, L-a întrebat direct, cu certitudinea că va primi răspunsul atît de aşteptat. Mîntuitorul îi aminteşte iniţial poruncile Decalogului, ca ceva cunoscut şi împlinit deja, dar nu-l lasă să se amăgească cu respectarea formală a Legii, adăugînd încă o îndatorire întreprinzătoare pentru tînărul din Evanghelie : „Încă una îţi lipseşte : Vinde toate cîte ai şi le împarte săracilor şi vei avea comoară în ceruri ; şi vino şi-mi urmează Mie“ (Luca 18, 21 ; Matei 19, 21). Cu alte cuvinte Iisus îi recomandă să-şi recîştige libertatea originară dăruită omului de Dumnezeu, să renunţe la starea jalnică de rob al unor bunuri trecătoare căci „ce va da omul în schimb pentru sufletul său ?“ (Matei 16, 26).

Recomandarea Mîntuitorului l-a întristat şi zdruncinat pe tînărul care „avea multe avuţii“ de care-l legau lanţuri nevăzute, mai tari decît dorinţa de desăvîrşire. Entuziasmul incipient i-a dispărut, neputîndu-se elibera din corsetul averilor care au ucis în el dorinţa de viaţă veşnică.

Comparativ cu toate făpturile lumii create, omul este unica fiinţă inzestrată cu libertate de decizie. El se poate înălţa sau prăbuşi, poate să se lumineze sau să fie în întuneric. Dumnezeu l-a creat pe om liber şi i-a lăsat responsabilitatea de a-şi folosi libertatea, spre viaţă sau spre moarte : „ . . . viaţă şi moarte ţi-am pus eu astăzi înaintea, şi binecuvîntare şi blestem. Alege viaţa ca să trăieşti tu şi urmaşii tăi“ (Deuteronom 30, 19). Prin discernămint, omul este dator să aleagă viaţa, dar nimeni nu-l obligă la nimic : „Pus-a înaintea ta foc şi apă, şi la care vei vrea, vei tinde mîna ta. Înaintea oamenilor este viaţa şi moartea şi oricare le va plăcea li se va da“ (Înţelepciunea lui Isus Sirah 15, 16—17).

Pentru eliberarea omului din păcat, de sub osînda morții S-a jertfit pe cruce însuși Fiul lui Dumnezeu. Prin urmare, după învățătura creștină libertatea este cu atît mai valoroasă, mai sublimă, cu cît a fost obținută cu un preț dumnezeiesc: viața lui Hristos pentru viața noastră, Singele Lui pentru mîntuirea noastră și a celor ce au murit încă din vechime, după cum rostim într-o cîntare a prohodului: „Tu ești Dumnezeu Care Te-ai pogorît la iad și ai dezlegat durerile celor ferecați...” La fel și Sf. Apostol Pavel, vestește neamurilor libertatea cea după duh, zicînd: „Căci voi, fraților, ați fost chemați la libertate” (Galateni 5, 13).

Dascălii Bisericii arată că improprierea libertății cîștigată prin Iisus Hristos se înfăptuiește în permanență, cu fiecare dintre noi: „Cînd auzi că Hristos, pogorîndu-se în iad a izbăvit sufletele ținute acolo, nu socoti că sînt departe acestea nici de cele ce se săvîrșesc acum. Socotește că mormîntul este inima și acolo stau îngropate gîndurile și mintea, cuprinse de întuneric adînc. Deci vine Domnul... în adîncul inimii... apoi rostogolind piatra cea grea care zace asupra sufletului, deschide mormîntul, învie pe cel mort cu adevărat și izbăvește sufletul încuiat din închisoarea fără lumină” (Filocalia, vol. V, București, 1976, p. 364).

Răsfoind filele istoriei, se poate observa însă, că libertatea n-a avut și nu are numai un sens duhovnicesc. Cu greu ne putem imagina ce a însemnat odinioară sclavia care a ucis într-un grup imens de oameni însăși demnitatea lor de chip și asemănare a lui Dumnezeu. Vechiul Testament ilustrează robia crîncenă a poporului evreu în Egipt, din care a ieșit doar prin puterea lui Dumnezeu. Apoi, Psalmul 136 amintește în chip dramatic lacrimile fiilor lui Israil într-o altă robie, cea babilonică. Exemplele pot fi numeroase, cum sînt și popoarele care au în cadrul sărbătorilor lor naționale anumite zile închinare eliberării de sub o dominație străină. Printre ele se numără și poporul nostru a cărui istorie este străbătută de atîtea lupte pentru libertate și neatîrnare, începînd cu dacia supranumiți „nemuritori și liberi” tocmai pentru crezul lor în libertate și pentru jertfa lor voluntară pentru ea. Numai pămîntul patriei ar putea mărturisi cît sînge românesc s-a vărsat pentru „sfînta libertate a țării”, cîte lacrimi și jale s-au amestecat cu el. Sfînțit de sîngele străbunilor, pămîntul țării este astăzi împodobit prin fapte de lumină, progres și bunăstare, de către fiii ei doritori și făcători de pace pe plaiurile natale și în întreaga lume în care se mai varsă încă lacrimi și sînge pentru libertate.

În lumea contemporană, atît de grav amenințată de o autodistrugere nucleară, libertatea adusă și dată de Mîntuitorul Iisus Hristos se conjugă cu pacea fără de care nu putem fi liberi cu adevărat și nu putem trăi. Pacea dată de Dumnezeu în inimi nu trebuie însă îngropată, ci să lucrăm cu ea precum a lucrat slujitorul cel bun, înmulțind bucuria, înțelegerea și facerea de bine, pentru ca eliberați de păcat, să putem zice împreună cu Apostolul: „Doamne, iată noi am lăsat toate și Ți-am urmat Ție!” (Matei 19, 27).

Diacon drd. IOAN BUDE

SENSUL CREȘTIN AL MORȚII

„Mor în fiecare zi“ (I Corinteni 15, 31)

Pentru om, moartea este o realitate evidentă. Omul este singura ființă care știe că va muri, ceea ce îngrijorează chiar și pe cei ce s-au nevoit întru cele duhovnicești, deoarece poartă în trupul lor greutatea slăbiciunii, a imperfecțiunii.

În Sf. Scriptură, moartea are un întreit înțeles : a) moartea fizică sau corporală constă în despărțirea sufletului de trup (Matei 10, 21 ; 15, 4 ; Ioan 21, 19 ; Corinteni 15, 21). Sufletul își continuă viața pe un alt plan al existenței, se întoarce la Dumnezeu care l-a dat, iar trupul se prefăce în țărina din care a fost alcătuit (Eclesiast 12, 7). Moartea trupească este intitulată „despărțire de trup“ (Filipeni 1, 23), „despărțire“ (II Timotei 4, 6), „desfacerea locuinței pămîntești“ (II Corinteni 5, 1), „lepădarea cortului“ (II Petru 1, 14), „somn și adormire“ (Deuteronom 21, 16, Matei 9, 24), „a-și da duhul“ (Matei 27, 50) ; b) moartea spirituală sau moartea sufletului constă în ruperea legăturii dintre om și Dumnezeu cauzată de păcatele care apasă asupra omului și desființează în el viața supranaturală ce a primit-o prin har“ (*Teologia Dogmatică și Simbolică*, vol. II, București, 1958, p. 932). Moartea spirituală nu înseamnă nimicirea sau încetarea existenței sufletului, ci numai încetarea activității superioare din om ; moartea eternă sau veșnică este moartea spirituală sau condamnarea păcătoșilor la chinurile iadului. Deși trăiesc, din punct de vedere spiritual, ei sînt despărțiți pe veci de Dumnezeu, sînt morți pentru Împărăția lui Dumnezeu.

Moartea fizică este inevitabilă, deci generală. „Nu va vedea el moartea, cînd vede pe cei înțelepți murind, așa cum moare și nebunul și cel nepriceput și lasă străinilor bogăția lor ?“ se întreabă psalmistul (Psalm 48, 10). Înainte de alunecarea omului în păcat, moartea n-a existat ; ea nu ținea de firea omului, nu era o realitate ontologică. Moartea a venit ca pedeapsă sau plată a păcatului : „Plata păcatului este moartea“ (Facere 2, 7 ; Romani 6, 23 ; 5, 12). Omul a fost zidit pentru nemurire, dar a renunțat la ea prin păcat. Totuși în trecut, Enoh și Ilie au făcut excepții de la legea morții (Evrei 15, 5 ; Înțelepciunea lui Isus Sirah 44, 16 ; IV Regi 2, 11), iar în viitor fac excepție oamenii ce vor fi găsiți în viață la sfîrșitul lumii. Aceștia nu vor muri ca înaintașii lor, ci vor fi schimbați (I Corinteni 51, 51—52), știind că „vrăjmașul cel din urmă, care va fi nimicit, va fi moartea“ (I Corinteni 15, 26). Prin Învierea Sa Mîntuitorul a învins moartea în trupul Său, fiind cheazășie „a îmbrăcării trupului muritor în nemurire“ (I Corinteni 15, 53). În Noul Testament, moartea își schimbă sensul pentru omenirea nouă care moare cu Hristos, pentru a trăi cu El în veci.

Moartea este un moment cutremurător care ne învață multe, între care adevărul semnalat de Sf. Apostol Pavel : „Mor în fiecare zi“ (I Corintheni 15, 31). Ceasul morții poate veni oricând și de aceea creștinul nu lasă să treacă nici o clipă fără să o folosească cu înțelepciune. Fiecare zi ar putea să fie cea din urmă, iar credinciosul trebuie să răspundă fiecărui apel, străduindu-se să fie util celor din jur. El are mereu în față cuvintele Ecclesiastului (cap. 12), unde se spune : „Adu-ți aminte de moarte înainte ca funia de argint să se rupă“, adică firul vieții.

În conștiința creștinului este mereu prezentă ideea că moartea este graniță către transfigurare, trecere din planul existenței terestre în planul existenței veșnice. Între cele două realități nu este opoziție, dovada fiind coborîrea lui Iisus Dumnezeu în trup. Pentru creștin sînt edificatoare poveștile Sfîntului Clement Romanul : „Să ne pocăim cît timp trăim pe pămînt, căci sîntem ca lutul în mîinile olarului. După cum olarul, cînd face vasul, dacă acesta se îndoie sau se sfarmă în mîinile lui, îl poate reface, iar dacă s-a grăbit a-l pune în cuptorul ars, nu-l mai poate schimba. Așa și noi cît timp trăim în această lume, trebuie să ne pocăim din toată inima de orice rău ce am făcut în trup, ca să primim mîntuire de la Domnul pînă cînd avem timp de pocăință, căci după trecerea din această lume nu ne mai putem mărturisi sau pocăi“.

Efermitatea vieții este pregnant subliniată și de profetul Ieremia : „Moartea intră pe ferestrele noastre și dă năvală în casele noastre, ca să piardă pe copiii din ulițe și pe tinerii din piețe“ (Ieremia 9, 21). Ținînd seama de aceasta, creștinul are mereu prezente în suflet cuvintele Mîntuitorului : „Privegheați, că nu știți ziua nici ceasul cînd vine Fiul Omului“ (Matei 25, 13), precum și învățătura ce se desprinde din „Parabola bogatului nemilostiv și a săracului Lazăr“, conform căreia după moarte nimic nu se mai poate agonisi pentru mîntuire. În sufletul său sînt întipărite și cuvintele unei rugăciuni de cerere, care se rostește la diferitele slujbe ale Bisericii noastre : „Sfîrșit creștinesc vieții noastre, fără de patimă, la Domnul să cerem“.

„Sfîrșitul creștinesc“ nu se află ca dar oricît de arzătoare ar fi dorința noastră. Îi premerge „o viață creștină“, trăită pe măsura voii lui Dumnezeu, în afara păcatului, deoarece „sîntem zidiți pentru fapte bune“ (Efeseni 2, 10).

Fiecare om are o chemare de îndeplinit, o vocație, iar împlinirea ei este sinonimă cu o „rodire“ (Galateni 6, 9). Orice gînd sau faptă săvîrșită în timp are ecou în veșnicie. Fapta nu implică numai o răsplată, ci imprimă ontologic, persoanei o calitate nouă, ca atare mîntuirea presupune un început de sfințenie în timpul vieții prezente, „fără de care nu va vedea pe Dumnezeu“ (Evreo 12, 14). Deoarece faptele săvîrșite au urmări atît asupra contemporanilor cît și asupra posterității, moartea dă o anume solemnitate vieții, îi conferă o responsabilitate.

Pe crucea așezată pe mormîntul lui Timotei Cipariu este gravat epitaful formulat de însuși părintele filologiei române pînă era în viață : „Învățați, o muritori, să nu disprețuiți răgazul pe care vi-l dă viața“. Timpul este o bogăție cu care ne-a dăruit Dumnezeu, lăsîndu-ne liber-

tatea de a ne folosi de el. În creștinism, din „trecere spre moarte“, el poate deveni „trecere spre viață“. Eliberându-se de arșița păcatului în timpul vieții pămîntești, creștinul restabilește legătura cu Dumnezeu. În accepțiune creștină, moartea păstrează un caracter pozitiv, deoarece în ea Hristos ne trece la comuniunea cu Dumnezeu, la plenitudinea vieții: „Noi totdeauna purtăm în trup moartea lui Iisus, ca și viața lui să se arate în trupurile noastre“ (II Corinteni 4, 10); „Chiar dacă omul nostru cel din afară se vestejește, cel dinlăuntru se înnoiește din zi în zi“ (II Corinteni 4, 16). În cursul vieții pămîntești, creștinul nu va ajunge niciodată la sfîrșitul efortului spre desăvîrșire. Îndumnezeirea începe aici și continuă dincolo de mormînt, cu „ridicarea din slavă în slavă“ (II Corinteni 3, 18) și „viața în Dumnezeu după har“ (Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 3, București, 1978, p. 227).

Atitudinea creștinului în fața morții este cea consfințită de Mîntuitorul prin cuvintele rostite pe cruce: „Săvîrșitu-s-a“ și „Părinte, în mîinile Tale Îmi dau duhul Meu“. Iisus sugerează datoria împlinită a ascultării de Tatăl și a iubirii Sale față de oameni.

Mîntuitorul ne-a învățat că timpul vieții pămîntești este al semănatului, calea spre viața de veci care este timpul secerișului și al răsplatei după merit. În lumina învățăturii creștine, orice clipă a vieții prezente trebuie să fie sfințită prin realizarea binelui, prin viețuirea cu Hristos, moartea devenind astfel „un cîstig“ (Filipeni 1, 21) o mutație — așa cum rezultă din cîntările prohodului. Chiar și în suferință, creștinul trebuie să adopte atitudinea Mîntuitorului care urcînd Golgota, a văzut lumina cea neînserată a Învierii, știind că va și învia cu El.

Atitudinea creștinului în fața morții este frumoasă și pilduitoare, cînd are cugetul curat și mulțumirea datoriei împlinite, așa cum ne îndrumă Sf. Apostol Pavel: „Lauda noastră aceasta este: mărturia conștiinței noastre că am umblat în lume în sfințenie și în curățenie dumnezeiască, nu în înțelepciunea trupească, ci în harul lui Dumnezeu“ (II Corinteni 1, 12). În felul acesta, ele înfruntă cu tărie și seninătate trecerea peste pragul mormîntului, cu sentimentul datoriei împlinite față de familie, față de patrie, față de mîntuirea sufletului său. În fața lui Dumnezeu, el trebuie să se prezinte curat, bine știind că aceasta este comoara prin excelență în clipa cea mai de pe urmă cînd i se cere să nu fie dator nimănui decît cu iubirea și iertarea deplină. Orientarea eshatologică a moralei creștine dă posibilitatea de a vedea în orice sarcină omenească un mandat încredințat de Dumnezeu pentru binele oamenilor, în moarte o etapă spre înviere, iar în viața veșnică supraviețuirea faptelor bune. Rămîn normative cuvintele Sfîntului Apostol Pavel: „Să nu încetăm a face binele, căci vom secera la timpul său, dacă nu ne vom lenevi... Să-l facem pînă avem vreme, către toți“ (Galateni 6, 9—10). Creștinul este chemat să facă din viața pămîntească un imn închinat virtuților, să ducă un trai chibzuit, să folosească la justa lor valoare bunurile pămîntești, să nu le considere un scop, ci doar mijloace în măsura în care sînt necesare vieții, moartea fiind o punte spre veșnicie, trecerea pe alt tărîm. În limbaj tradițional, creștinesc, decedatul este

numit „adormitul“, sugerînd că trupul rămîne în pămînt pînă în clipa, cînd, la glasul Arhanghelului, va învia. Odată înviate trupurile celor morți vor fi libere de trebuințele și neputințele pămîntești, unindu-se cu sufletele spre viața veșnică.

Credința creștinismului în înviere îl transformă, îi dătuiește convingerea în permanența individualității sale hărăzită fericirii în cazul săvîrșirii binelui, sau osîndeii veșnice, în cazul săvîrșirii păcatului contra Duhului Sfînt, care nu se iartă „nici în veacul de acum, nici în cel ce va să fie“ (Matei 12, 32).

În cumpăna dreptei judecăți trag faptele iubirii efective, nu vorbele deșarte și laudele nesăbuite. Ca atare, în comuniune cu Dumnezeu se poate ajunge evitînd „moartea sufletului“ adică trăirea în fărădelegi. Prin urmare să lucrăm cu sîrg, ca și cum am trăi o veșnicie, dar să ne și rugăm cu intensitate, ca și cînd astăzi ne-ar veni ceasul morții.

Prot. ION BUNEA

CUVÎNT DE ÎNVĂȚĂTURĂ DESPRE SCHIMBAREA LA FAȚA A DOMNULUI

I. Pregătirea aperceptivă

Cum pot fi împărțite minunile săvîrșite de Mîntuitorul? (Minunile lui Iisus se pot împărți în trei: 1. asupra firii înconjurătoare, cum ar fi: potolirea furtunii mării, prefacerea apei în vin, uscarea smochinului neroditor, înmulțirea plinilor și peștilor, pescuirea minunată, etc. 2. asupra omului: videcarea bolilor de tot felul, scoaterea demonilor, învieri din morți etc. 3. alte minuni se referă la propria-I persoană.

II. Anunțarea temei

Una din minunile săvîrșite asupra propriei persoane este și schimbarea la față a Domnului, la care ne vom referi în cele ce urmează.

III. Tratarea

Iată cum ne prezintă Sfintele Evanghelii această întimplare: „Și după șase zile a luat Iisus cu Sine pe Petru și pe Iacob și pe Ioan, fratele lui și i-a dus la o parte pe un munte foarte înalt“ (Matei 17, 1) „să se roage. Și cînd se ruga“ (Luca 9, 28—29), „S-a schimbat la față înaintea lor și a strălucit fața Lui ca soarele“ (Matei 17, 2), „iar veșmintele Lui

s-au făcut strălucitoare, foarte albe, ca zăpada, cum nu poate înălbi așa pe pământ înălțitorul“ (Marcu 9, 2—3). „Și iată, vorbeau cu El doi bărbați, care erau Moise și Ilie, care arătându-se în slavă, vorbeau de sfârșitul Lui, care avea să se împlinească în Ierusalim. Iar Petru și cei ce erau cu El, fiind îngreuiți de somn și deșteptându-se, au văzut slava Lui și pe cei doi bărbați stând împreună cu El“ (Luca 9, 30—32). „Și răspunzînd Petru a zis lui Iisus : Învățătorule, bine este ca noi să fim aici ; și să facem trei colibe : Ție una și lui Moise una și lui Ilie una. Căci nu știa ce să spună, fiindcă erau înspăimîntați“ (Marcu 9, 5—6). „Și acestea zicînd El, s-a făcut nor luminos și l-a umbrit“ (Matei 17, 5) „și s-au spăimîntat cînd au intrat în nor“ (Luca 9, 34) Și iată un glas din nor a zis : Acesta este Fiul Meu cel iubit, în care am binevoit, pe El să-L ascultați ! Și cînd au auzit, ucenicii au căzut cu fața la pământ și s-au spăimîntat foarte mult. Dar Iisus veni la ei și atingîndu-i, le zise : sculați-vă și nu vă temeți ! Iar ei ridicîndu-și ochii, nu au văzut pe nimeni, decît numai pe Iisus singur. Și coborîndu-se ei de pe munte, Iisus le-a poruncit, zicînd : „nimănui să nu spuneți ce ați văzut, pînă cînd Fiul Omului va învia din morți“ (Matei 17, 7—9). „Și ei au ținut cuvîntul, întrebîndu-se între ei : ce înseamnă a învia din morți ?“ (Marcu 9, 10). „Și ucenicii L-au întrebat, zicînd : pentru ce dar zic cărturarilor că trebuie să vină mai întîi Ilie ? Iar El răspunzînd a zis : Ilie într-adevăr va veni și va așeza toate la loc. Eu însă vă spun vouă că Ilie a și venit, dar ei nu l-au cunoscut, ci au făcut cu el cîte au voit : așa și Fiul Omului va pătimi de la ei. Atunci au înțeles ucenicii că Iisus le-a vorbit despre Ioan Botezătorul“ (Matei 17, 10—13).

IV. Recapitularea — Aprecierea

Unde a avut loc minunea schimbării la față a Domnului ? (Pe un „munte înalt“). Care este acest munte ? (Se crede că muntele Tabor din Galilea). De ce s-a urcat Mîntuitorul la munte ? (Ca să se roage în liniște Părintelui ceresc). De ce nu s-a urcat singur, cum a mai făcut și altă dată ? (Fiindcă El știa că se va întîmpla această minune și era necesară prezența a doi sau trei martori, după cum specifica Legea, pentru dovedirea unui adevăr). De ce Mîntuitorul a ales pe cei trei Apostoli : Petru, Iacob și Ioan ? (Aceștia erau printre primii aleși la apostolat. Tot ei sînt aceia care au participat la încă două evenimente : învierea fiicei lui Iair și la rugăciunea din Ghetsimani. Erau deci mai intimi Domnului). Care a fost atitudinea Apostolilor, cînd au participat la minunea schimbării la față a Domnului ? (La început erau „îngreunați“, adică moleșiți de somn ; iar în timpul minunii, sufletul le-a fost inundat de o bucurie plină de strălucire divină, de satisfacția unei păci sfinte și liniști duhovnicești, de care nu s-ar mai fi despărți niciodată. Aceasta este o anticipare a fericirii veșnice. De aceea și soluția celor trei colibe propusă de unul din Apostoli, fără a-și pune nici o întrebare... Ar fi dorit să rămînă aici pentru veșnicie. Erau inundați de strălucirea unei bucurii

sfinte, pe care nu o mai întâlniseră niciodată.). În ce a constat minunea schimbării la față? („Fața I-a devenit strălucitoare ca soarele, iar hainele s-au făcut ca lumina, albe ca zăpada, cum nici un înălbitor nu le-ar putea face“). Cine au apărut tot în aceeași slavă? (Moise și Ilie). De ce aceștia? (Moise reprezintă Legea, adică voia lui Dumnezeu, iar Ilie reprezenta pe profeți). Ce discutau împreună? (Vorbeau de patima mîntuitoare pe care Domnul o va aduce spre împlinirea Legii și profeților). De ce s-a purtat această discuție? (Pentru a li se face cunoscut Apostolilor modul în care Iisus va izbăvi din păcat și din moarte neamul omenesc. Împlinirea se petrece în lumină și slavă spre a se putea înțelege că Domnul va birui moartea prin învierea Sa). Privind însă minunea schimbării la față, în sine, vedem că Domnul „se schimbă la față nu primind ceea ce nu era... ci descoperindu-Se ucenicilor ceea ce era, descoperind ochii lor și făcându-i din orbi, văzători. Căci rămînînd Același, S-a făcut văzut acum ucenicilor, arătîndu-Se altfel de cum se arăta înainte. Căci El era lumina cea adevărată (Ioan 1, 3), frumusețea slavei“ (*Tomul Aghioritic*, în „Filocalia“, vol. VII, trad. pr. prof. Dumitru Stăniloae, București, 1977, pp. 418—419). Această lumină și frumusețe a slavei a intrat în limbajul spiritualității creștine și este cunoscută sub numele de „lumină taborică“. Ea dă strălucire firii omenești, prin firea divină, arătînd slava acesteia. „Lumina taborică nu este o vedere a firii dumnezeiești, ci a slavei Lui. Slava nu este natura dumnezeiască, ci raza dumnezeirii“ (pr. prof. dr. Ion Bria, *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, București, 1981, p. 344). Iar această lumină a slavei firii dumnezeiești, care iradiază din Trupul lui Iisus, aduce bucurie apostolilor prin harul necreat al Sfintei Treimi, făcînd-o să vibreze în sufletele lor într-o formă ce nu poate fi exprimată prin cuvinte.

Faptul că Mîntuitorul le spune Apostolilor să nu spună nimănui minunea ce au văzut, pînă după Învierea Sa, iar ei se întrebau mirați cu privire la înviere, rezultă că ei nu înțelegeau sensul spiritual al împărăției mesianice, legată de sensul izbăvitor al patimilor și învierii Domnului. De ce Mîntuitorul le spune Apostolilor să nu spună nimănui despre această minune, pînă după învierea Sa? (Se apreciază că mai înainte poporul vroia să-L proclame rege (Ioan 6, 14). Dacă apostolii ar fi arătat în mod expres că El este Mesia, erau toți gata să-L declare ca Mesia național și politic, așa cum ei îl așteptau, ceea ce ar fi constituit o provocare a romanilor stăpînitori (dr. Vasile Gheorghiu, *Sfînta Evanghelie după Matei cu comentariu*, Cernăuți, 1925, p. 513 ; 527).

Apostolii rămîn mirați de dispariția lui Moise și Ilie, întrucît era cunoscută profeția, care după ce îndeamnă pe popor să-și aducă aminte de Legea lui Moise, precizează că ziua cea mare a venirii Domnului va fi precedată de venirea lui Ilie (Maleahi 3, 23—24). Cărturarilor știau aceasta și susțineau că venirea lui Mesia care va întemeia o împărăție lumească, va fi precedată de venirea lui Ilie, ca „întemeriător“ spre a-i găti calea. (Maleahi 3, 1). Mîntuitorul descoperă apostolilor că profeția s-a împlinit și că Ilie a și venit, iar apostolii înțeleg că în persoana Sfîntului Ioan Botezătorul.

V. Asocierea

Am văzut că minunea schimbării la față a Domnului a avut loc pe muntele Taborului. Aici și-a arătat strălucirea dumnezeirii în Trupul Său. Ce alte evenimente din istoria mântuirii s-au mai întâmplat pe munte? (Pe muntele Qarantaniei, înainte de a-și începe activitatea, a postit 40 de zile și 40 de nopți, a fost ispitit și a biruit ispita diavolului. Singurătatea muntelui era locul de preferință ales de Mântuitorul pentru reculegere și comuniune în rugăciune cu Dumnezeu Tatăl. Tot pe munte, Domnul și-a rostit predica cunoscută sub numele de „Predica de pe Munte”, unde descopere principiile învățaturii Sale, care plinesc Legea în duh și adevăr. Pe muntele Golgota aduce jertfa de ispășire din păcat a neamului omenesc și tot de pe munte s-a înălțat întru mărire la cer).

Cu privire la Sfinții Apostoli, care este deosebirea dintre minunea schimbării la față a Domnului și celelalte minuni? (Spre deosebire de alte minuni în care văzînd puterea și bunătatea Domnului, apostolii și-au întărit convingerea că El este Mesia, în această minune erau cuprinși și ei, simțind pînă în străfundul ființei lor bucuria sfîntă a prezenței lui Dumnezeu).

După ce Moise și Ilie sînt luați în norul luminos, ce voce au auzit apostolii din nor și ce mesaj le-a transmis? (A fost vocea lui Dumnezeu Tatăl care le-a spus: Acesta este Fiul Meu cel iubit, în care am binevoit; pe El să-L ascultați!). Cu ce prilej au mai auzit apostolii aceeași voce și aceleași cuvinte? (Cu prilejul Botezului Domnului). Cînd anume? (Cînd a ieșit Iisus din apă și s-au deschis cerurile și Duhul Sfînt a apărut ca un porumbel, iar vocea lui Dumnezeu Tatăl adevărește că Domnul este Fiul Său și că voia Lui este să se asculte de Fiul Său). Ce a însemnat Botezul Domnului? (Momentul începerii activității Sale mesianice). Ce a însemnat schimbarea la față? (Momentul arătării strălucirii lui Dumnezeu în Fiul Său, care prin Jertfa Sa va aduce mărire veșnică lui Dumnezeu și izbăvirea din păcat a omului).

Cum au rămas apostolii cînd au auzit glasul Părintelui ceresc? (Au căzut cu fața la pămînt și s-au spăimîntat foarte mult). Mai cunoaștem o altă situație asemănătoare? (Sfîntul Ioan în cartea numită Apocalipsa (1, 16—17) ne relatează că văzînd slava cerească și veșnică a Domnului „a căzut la picioarele Lui ca un mort”). Ce înseamnă această stare comparată cu bucuria duhovnicească de pe Tabor? (Că Dumnezeu te copleșește cu bunătatea și iubirea Sa, dar în același timp El rămîne în măreția și strălucirea Lui de nepătruns).

VI. Generalizarea

Schimbarea la față a Domnului, arătînd strălucirea și slava firii dumnezeiești în Trupul Său, acordă firii omenești prin harul necreat al Sfîntei Treimi aceeași strălucire veșnică.

VII. Aplicarea

Aceasta va deveni de-a lungul veacurilor, o trăsătură specifică spiritualității ortodoxe cunoscută sub numele de „isihia“, adică starea asemănătoare celei pe care au avut-o apostolii pe Tabor, manifestată prin liniștea sufletului, care cîștigă bucuria harului necreat prin cultivarea neîntreruptă a virtuții, bazată pe curățirea inimii de patimi, pe pocăință neîntreruptă, pe trezvie (atenția inimii), spre o neconținută ridicare la lumina firii divine.

Mergînd pe această direcție duhovnicească, s-a creat în secolele XII—XIV la Atos un curent specific spiritualității ortodoxe, numit „isihasm“, care pornind de la „caracterul necreat al luminii taborice“, experimentează nemijlocita ridicare a sufletului la slava dumnezeiască. De la Atos s-a răspîndit în mănăstirile din Bulgaria, Serbia, Rusia, ajungînd și în mănăstirile din Moldova, unde a avut un important rol în dezvoltarea culturii românești. Isihasmul nu cuprinde însă o practică duhovnicească rezervată exclusiv monahilor, ci și credincioșilor laici, avînd la bază „păzirea inimii, a sufletului de patimi, prin practicarea virtuților și unirea cu Hristos prin neîncetata rostire a „rugăciunii inimii“ (avînd la bază textul din 1 Tesaloniceni 5, 17, care îndeamnă să ne „rugăm neîncetat“). Această rugăciune a inimii este cunoscută și sub numele de „Rugăciunea lui Iisus“ și constă, ca practică duhovnicească, în repetarea neîntreruptă a cuvintelor : „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă“, sau pe scurt : „Iisuse, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă“ (vezi pr. prof. dr. Ion Bria, o.c.p. 221). În felul acesta, gîndul devine curat și îndreptat spre Dumnezeu, iar inima (sufletul) este păzită de patimi. Chiar și trupul participă la această rugăciune, prin inspirația și expirația adaptată cuvintelor rostite în minte.

Lumina praznicului este evidențiată și de cuvintele condacului ce se cîntă cu prilejul sărbătorii Schimbării la față a Domnului, și care glăsuiește astfel : „În munte Te-ai schimbat la față și pe cît au cuprins ucenicii Tăi slava Ta, Hristoase Dumnezeule, au văzut că dacă Te vor vedea răstignit să cunoască patima Ta cea de bună voie și lumii să propoveduiască că Tu ești cu adevărat raza Tatălui“.

Schimbarea la față a Domnului ca praznic împărătesc cu dată fixă este sărbătorită de Biserică la 6 august. Căzînd în prima parte a postului Adormirii Maicii Domnului, pentru a nu opri bucuria praznicului, în această zi se acordă dezlegare la pește și vin.

Preot profesor SORIN COSMA

PROBLEME PASTORALE ȘI LITURGICE

TACTUL PASTORAL

Noțiunea de „tact pastoral“ este des folosită în sfera vieții și activității preoțești. A da soluții definitive și exhaustive în această privință ar însemna o prea mare îndrăzneală și un risc pe care nimic nu ni-l îngăduie. Abordînd totuși această problemă buna cuviință ne cere să adoptăm întocmai metoda lui Tertulian, care la începutul tratatului său „Despre răbdare“, s-a exprimat astfel: „Mărturisesc înaintea lui Dumnezeu că, în chip destul de nesocotit, dacă nu chiar nerușinat, îndrăznesc să scriu despre răbdare, pentru practicarea căreia în general nu sînt potrivit, ca un om nevolnic ce sînt, fiindcă trebuie ca accia care vorbesc despre un lucru și-l recomandă și altora, mai întii ei să fie deprinși a-l îndeplini și să-și întărească puterea sfatului prin autoritatea vieții lor proprii, pentru ca vorbele să nu roșească de lipsa faptelor“¹.

În cele ce urmează, vom defini noțiunea încadrînd-o în sfera misiunii proprii cu elementele specifice muncii pastorale.

Pe lîngă alte înțelesuri, termenul tact „este folosit pentru a desemna o strategie a raportării la alte persoane implicînd discernămint, adeziune sufletească, grijă pentru a nu leza demnitatea celui în cauză și a-l influența educativ sau instructiv în chip ingenios, fără duritate și evitînd conflictele“². Constatăm, prin urmare, că tactul nu este un dat, ci o realizare la care se ajunge prin conjugarea tuturor factorilor spirituali, în primul rînd a temperamentului.

Desigur că și acesta se educă și se canalizează spre scopuri urmărite, însă în cele din urmă a ieși din propria-ți ființă rămîne totuși imposibil. Accentuîndu-se rolul temperamentului în viața și gîndirea oamenilor, s-a mai spus că „orice filozofie este expresia unui temperament“ — desigur judecată subiectivă. Reținem, totuși importanța majoră ce o are zestrea sufletească în viața și manifestările noastre. Dacă temperamentul constituie un factor important, el se manifestă și în adeziunea

¹ *Apologeți de limbă latină*, în colecția „Părinți și Scriitori Bisericești“ vol. III, București, 1981, p. 182.

² Paul Popescu-Neveanu, *Dicționar de psihologie*, București, 1978, p. 700.

noastră la valorile spirituale, așa încât unii teologi leagă diaconia Bisericii în lume de însăși zestrea temperamentelor slujitorilor ei³.

Dar cuvîntul „tact“ mai are și înțelesul de „cadență“, fiind folosit în muzică. Transpunînd această imagine în sferă bisericească tactul pastoral este cadența ce impune temperamentului, gîndirii sentimentelor și năzuințelor ce le avem, o linie clară de orientare a credincioșilor pe calea binelui, a lui Hristos. Prin aceasta, tactul pastoral include nu numai bunăvoință, dragoste nefățărnice și ajutor dezinteresat, ci și o sumă de aptitudini care pot să-l transforme pe preot într-un element de atracție spirituală. Încercînd să adîncim problema tactului pastoral, în cele ce urmează vom aborda patru aspecte de reală importanță, fără pretenția de a fi epuizat sfera integrală a noțiunii.

1. Ascultarea cu răbdare și îngăduință a solicitărilor

Prin misiunea sa, preotul este omul sufletului și în duhovnicie mulți credincioși se descarcă de povara grea a păcatelor, de suferințele ce-i apasă, de boli sufletești cunoscute sau ascunse. Toate acestea îi aduc la preot, căruia, prin spovedanie sau discuții deschise, i se destăinuie, așteptînd în schimb înțelegere și mîngiere. În asemenea ocazii, ca de altfel întotdeauna, preotul trebuie să dea dovadă de răbdare, de îngăduință, spre a asculta toate mărturisirile, deoarece însăși destăinuirea unei dureri descarcă sufletul de povară. Avem aici în vedere și unele momente mai puțin semnificative, care pentru persoane cu o conștiință mai scrupuloasă devin determinante. Ca exemplu, ar fi potrivit să reamintim cum prezintă Dostoievski, în romanul „Frații Karamazov“, pe vestitul stareț Zosima: „Aliașa observase că mulți dintre vizitatori, adică majoritatea celor care veneau pentru întia oară să stea de vorbă între patru ochi cu starețul, intrau de obicei speriați, neliniștiți, pentru ca la urmă să plece, aproape fără excepție, înseninați, fericiți, încît chiar și cea mai sumbră figură se lumina. Așîderea, îi surprindea faptul că starețul nu se arăta de loc încrunțat, dimpotrivă, mai întotdeauna era vesel cînd lumea venea să-l vadă“⁴. Sînt aici cîteva aprecieri la adresa unui vestit monah, care prin tactul său știa să-și apropie oamenii ca aceștia să-și deschidă sufletele, să mărturisească ce-i apasă. Întrebindu-se cum trebuie să fie un om bun, cineva spunea că a fi bun în cele din urmă, nu înseamnă doar să faci fapte de milostenie — deoarece în felul acesta ar fi buni numai cei avuți — ci bun este acel om în preajma căruia îți place să stai. El nu respinge și nu este inaccesibil.

Un preot cu tact pastoral, chiar atunci cînd refuză trebuie să o facă într-un fel mai aparte, arătîndu-se mai conciliant, neexceptînd bunăvoința, ci dimpotrivă punînd-o în evidență. A soluționa fapte și a

³ Prof. dr. Leonid Berezovsky, *Tipologia ludskej povahy a problem diakonie*, în „Pravoslavny teologicky“, vol. IV, Praga, 1974, pp. 112—134.

⁴ F. M. Dostoievski, *Frații Karamazov*, traducere, București, 1965, p. 39.

aduce hotărâri fără a asculta pe cel în cauză, n-ar fi doar o lipsă de tact ci chiar o greșeală. Este întotdeauna bine să fie ascultat acel ce-și descarcă sufletul în fața preotului, chiar și atunci când s-ar părea că n-ar avea prea multă dreptate. Tactul pastoral și aplicat mai întotdeauna nu în împrejurări excepționale, ci îndeosebi în situații mărunte, obișnuite.

2. *Menaajarea sensibilității interlocutorului*

Dialogul este un fapt obișnuit în viața tuturor oamenilor. Vorbim exprimându-ne gândurile, din necesitatea de a comunica unii cu alții, oral și în scris. Pe cât de ușor pot fi minuite vorbele pot avea și consecințe imprevizibile care duc la deteriorarea raporturilor dintre oameni. Este cu alte cuvinte ceea ce Sf. Apostol Iacov nota : „limba mic mădular este, dar cu mari lucruri se fălește“ (Iacov 2, 5).

Activitatea preotească se sprijină în măsură covârșitoare pe mînuirea cuvîntului care constituie mijlocul principal în mișcarea de îndrumare, învățare și influențare a credincioșilor în spiritul binelui. Pentru a reliefa forța cuvîntului, este suficient să-l cităm pe Sf. Antonie : „Nimic nu cinstesc oamenii mai mult decît cuvîntul. Așa de puternic este cuvîntul, că printrînsul și prin mulțumire slujim lui Dumnezeu ; iar folosind cuvîntul netrebnic sau cu sunet urît ne osîndim sufletul. Cuvîntul e sluga minții. Căci ceea ce voiește mintea, aceea tilcuiește cuvîntul“⁵.

În toate împrejurările, preotul este considerat un om al cuvîntului, trebuind să mîngîie și să găsească proprii resurse sufletești spre a încălzi inimile, spre a îmbărbăta și chiar a mustra atunci cînd este cazul. Sf. Apostol Pavel îndemna pe Timotei ca în împrejurări excepționale să mustre (I Timotei 5, 20), dar precizînd și maniera deosebită în care trebuie făcută mustrarea : „Cercetînd cu blîndețe pe cei care stau împotriva“ (II Timotei 2, 25). Cearta trebuie să ducă la îndreptare, iar lauda spre mai multe înfăptuiri în bine și nu spre îngîmfare. Indiferent de momentul și durata prezenței în mijlocul credincioșilor, nu trebuie să se uite că preotul este tot preot și astfel gesturile, faptele și cuvintele sale sînt o prelungire a activității ce o desfășoară.

În general credincioșii au sensibilitățile lor. Însăși problemele lor sufletești aparțin acelor relații cu preotul ce se clădesc pe gingășie și delicatețe. Să ne gîndim, bunăoară, la o familie în cadrul căreia intervine un deces neașteptat cu sentimentele și tulburările respective. În asemenea împrejurări, preotul este obligat să manifeste multă grijă și atenție, evitînd anume expresii nepotrivite, stereotipe ce pot provoca ilaritate, confuzie și chiar reacția enoriașilor. Un cuvînt banal, repetat frecvent în conversația preotului, dar total nepotrivit momentului respectiv poate avea ecoul distanțării duhovnicului de întîmplarea nefericită, îndepărtînd enoriașii. Vorbirea necontrolată și neîngrijită creează anume imagine, de

⁵ *Filocalia*, trad. pr. prof. dr. D. Stăniloae, vol. I, Sibiu, 1947, pp. 15, 23.

cele mai multe ori falsă. Un preot cu tact pastoral evită asemenea în-
timplări neplăcute și se manifestă cu sporită grijă în raporturile cu cre-
dincioșii săi, încercând și străduindu-se să menajeze sensibilitățile aces-
tora. Este și aceasta o latură, destul de clară, a tactului pastoral.

Preotul este la fel de îndatorat să cultive înțeleapta chibzuință, sau, cu alte cuvinte, măsura. Constituind semnul distinctiv al unei com-
portări înțelepte, valoarea ei a fost convingător prezentată de Sf. Isaac
Sirul : „Podoaba oricărui lucru e măsura. Căci fără măsură chiar și cele
socotite bune se fac spre pagubă”⁶. Prin măsură se evită excesele, com-
portarea echilibrată fiind o componentă esențială a tactului pastoral.

3. Receptivitate față de ideile innoitoare

Există mentalitatea că receptivitatea este necesară doar în proble-
mele mari, importante, evitându-le pe cele mai mărunte. Dar în sfera
duhovniciei, de multe ori lucrurile mici, nesemnificative, își au impor-
tanța lor. Preocupări sau gânduri banale pot fi simptomul unor frămîn-
tări adânci sau ecoul unor stări sufletești neobișnuite. A nu te apleca
asupra unor asemenea frământări, a nu le da importanța cuvenită poate
avea uneori consecințe nefaste.

Se spune, de obicei, că suma lucrurilor mici formează lucrurile
mari. Aspectele minore din viață constituie, de fapt, părțile unui întreg.
Uneori, chiar cînd cineva nu poate fi ajutat sau nu i se poate oferi o
soluție corespunzătoare, așteptată, faptul de a-l asculta, de a medita asu-
pra celor expuse, de a căuta o rezolvare dă satisfacție, oferă ușurare,
dacă nu cumva creează premise spre alte orientări îndreptătoare. Cele
privitoare la tactul pastoral se referă mai ales la comunicarea sufle-
tească, la închegarea și menținerea unor raporturi și relații care se înscriu
în activitatea duhovnicească a preotului.

4. Utilizarea cu prudență a principiului „acomodării”

Cei ce doresc să îmbunătățească pe alții prin pilda propriei lor
vieți, trebuie să se folosească și de acest principiu, evident dacă situația
le cere. El a fost formulat și aplicat cu rodnicie de Sf. Apostol Pavel :
„Căci, deși sînt liber față de toți, m-am făcut rob tuturor, ca să dobîn-
desc pe cei mai mulți. Cu iudeii am fost ca un iudeu, ca să dobîndesc pe
iudei. Cu cei de sub lege, ca unul de sub lege, deși eu nu sînt sub lege,
ca să dobîndesc pe cei de sub lege. Cu cei care n-au legea, m-am făcut
ca unul fără de lege, deși nu sînt fără legea lui Dumnezeu, ci avînd
legea lui Hristos, ca să dobîndesc pe cei care nu au legea. Cu cei slabi
m-am făcut slab, ca pe cei slabi să-i dobîndesc. Tuturor toate m-am
făcut, ca, în orice chip, să mîntuiesc pe unii” (I Corinteni 9, 19—22). Se

⁶ *Filocalia*, vol. X, București, 1981, p. 31.

observă gîndul și hotărîrea apostolului care „s-a acomodat“ tuturor semenilor, spre a-i schimba, îmbunătățindu-i, dar, fără a-și anula identitatea sa. Pentru apropierea de oameni, trebuie să li se cîștige încrederea, care se poate realiza prin cunoașterea mentalității lor. Totuși, Sfîntului Apostol Pavel i s-a reproșat că, adoptînd această atitudine, ar fi dat dovadă de nestatornicie și ușurătate. Reproșurile s-au dovedit neîntemeiate, deoarece metoda marelui apostol n-a fost croită după situații de moment și nici din motive de oportunitate, ci conform particularității oamenilor care în viața lor trec printr-un adevărat registru de gînduri și năzuințe, încît pentru a-i ajuta în mod real și eficient este necesară apropierea de sufletul lor, dar cu prudență și mai ales cu înțelepciune.

Comportamentul preotului evidențiază, în cele din urmă, participarea sa activă, sinceră și pozitivă la viața credincioșilor săi. S-ar putea crede că tactul pastoral presupune o amabilitate gratuită care frizează ipocrizia. O asemenea ținută nu are nici o legătură cu comportamentul și conduita duhovnicească a preotului. Mai este posibil să se creadă că tactul pastoral se evidențiază doar în sfera relațiilor determinate de convorbirile ocazionale cu credincioșii impuse de unele cerințe. A-l mîrgini doar la aceste aspecte periferice, ar însemna, în cele din urmă, necunoașterea dimensiunilor pastorației ce cuprinde toate valențele vieții spirituale a credincioșilor care îi determină să apeleze cu încredere la sfatul și experiența duhovnicului.

S-ar mai părea că în tactul pastoral ar fi preponderent factorul volițional. Și acesta își are, desigur, locul său, dar factorul preponderent rămîne cel spiritual. În aceasta constă seva și secretul pastorației. Un vestit trăitor, Marcu Ascetul scria: „Cel ce vrea să străbată marea spirituală răbdă îndelung, cugetă smerit, veghează și se înfrînează“⁷.

Viața omenească presupune și multe ispite și neajunsuri, împreună cu încercarea permanentă de a le depăși cu înțelepciune. În caz contrar, la necazurile ivite se mai adaugă și suferința proprie, deoarece „toate greutățile și necazurile ce nu sînt răbdate au în ele un chin îndoit. Căci răbdarea omului micșorează apăsarea lor“⁸. Greutățile pastorației trebuie răbdate îndelung, cu nădejdea îndreptării și a reîntoarcerii celor păcătoși pe calea binelui. Este un aspect al tactului pastoral care trebuie desprins cu răbdare și înțelepciune de fiecare păstor de suflete. Pentru preot călăuzitor va fi cuvîntul Sfintei Scripturi și experiența sfinților. „Biblia nu vorbește niciodată despre suferință accentuînd numai durerile fizice. Deseori suferința este morală, cum este pornirea spre înșelăciune, calomnia, părăsirea, ura sau înrăirea unor oameni“⁹. Păstorul de suflete mai trebuie să rețină că însuși Dumnezeu este îndelung răbdător, cum arată prorocul Ieremia: „O Doamne, Tu știi toate... Nu mă pierde după îndelungata Ta răbdare...“ (Ieremia 15, 15). Fără a avea smerenie

⁷ *Filocalia*, vol. I, p. 254.

⁸ *Filocalia*, vol. X, p. 246.

⁹ Art. „Souffrir“ în „Vocabulaire biblique“, ed. a III-a, Neuchatel, 1965, p. 286.

creștină, însuși duhovnicul își poate pierde cumpătul în fața unor situații vitrege. Dacă smerenia este un mijloc prin care se pot evita multe din neajunsurile muncii pastorale, dimpotrivă duhul mindriei care tinde spre uzurparea lui Dumnezeu, duce și la prăbușirea păstorului de suflete. Smerenia autentică este și expresia înaltei trăiri duhovnicești și semnul distinctiv al unui comportament echilibrat care evită excesele și înlătură măsurile pripite.

Cele câteva considerații prezentate mai sus au în vedere activitatea preoțească ce trebuie efectuată permanent la cote cât mai înalte după chipul Învățătorului Iisus Hristos, ce rămîne de-a pururi modelul cugețării, simțirii și comportării clerului peste veacuri.

Prot. dr. VASILE PETRICA

A N I V E R S Ă R I

SĂRBĂTOAREA NAȚIONALĂ A POPORULUI ROMÂN

Evenimentul crucial care a determinat cele mai profunde transformări în istoria României, ziua de 23 August, sărbătoarea națională a poporului român, aniversare scumpă a întregii națiuni, revine în fiecare an în calendar și în viața fiecăruia dintre noi cu multiple înțelesuri, adînci semnificații, cu valoare de simbol.

S-au împlinit 41 de ani de la glorioasa victorie a Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, dată care a marcat intrarea într-o nouă etapă istorică a patriei noastre. S-a inaugurat cu această dată o epocă tînără pe meleaguri ancestrale ce a imprimat un ritm nou în dezvoltarea României moderne.

23 August 1944, reprezintă punctul de pornire pe calea construirii unei noi orînduiri, a afirmării plenare a națiunii noastre, libere și independente, deplin stăpînă pe destinele ei. Această zi a intrat pentru totdeauna în inima și conștiința poporului nostru drept sărbătoare națională în care se prăznuiește trecutul celor ce s-au jertfit pentru ca țara noastră lăsată de strămoși să nu piară, iar ființa neamului românesc să dăinuiască în veci și să nu fie niciodată înrobîtă de nimeni. Prăznuim deopotrivă și prezentul țării noastre îmbrăcată în haină nouă prin dezvoltarea armonioasă și multilaterală a ei, cu împlinirea visurilor celor de azi. Continua înălțare a patriei noastre scumpe, care nu este opera unei singure generații, ci lucrarea făcută prin muncă și jertfă a tuturor generațiilor. Istoria românilor dovedește cu prisosință aceasta, fiind în întregime o adevărată epopee a luptei eroice pentru dreptate, libertate, independență, pace, o mărturie vie a trăinicieii unui neam călăuzit de idealul luminos al vieții în unitate, frățietate și egalitate deplină între toți fii pămîntului strămoșesc.

Moment de o importanță unică, victoria dobîndită la 23 August 1944, care a permis înălțarea unui popor la adevărata sa demnitate, pe un teritoriu moștenit din moși-strămoși nu va putea fi uitat de nimeni și niciodată. Asemenea fapte rămîn în memoria eternă a națiunii și le vom cînsti cu firească emoție toți fii țării, întreaga suflare românească.

Importanța actului de la 23 August a fost subliniată pregnant de cel mai iubit și stimat fiu al poporului, Președintele Nicolae Ceaușescu, ctitor de istorie, revoluționar de mare anvergură și profund gînditor atunci cînd

a spus: „Declanșarea revoluției de eliberare socială și națională din august 1944 a inaugurat o etapă nouă în istoria patriei, a deschis calea împlinirii idealurilor și năzuințelor de dreptate și libertate ale poporului român, a cuceririi depline a independenței și suveranității naționale, a afirmării României ca națiune liberă și demnă în rîndul națiunilor lumii. Înfăptuirea insurecției a marcat începutul unor ample mișcări sociale ale maselor largi ale poporului, în frunte cu clasa muncitoare, condusă de partidul comunist, pentru transformarea revoluționară a societății românești“.

Acest nou popas aniversar al mării sărbători naționale a poporului nostru readuce la suprafața memoriei îndatorirea învățării temeinice a istoriei patriei, din cele mai vechi timpuri pînă astăzi de către fiecare fiu al țării.

Arhitectul României noastre contemporane, Președintele Nicolae Ceaușescu spunea: „Avem un trecut glorios care reprezintă cea mai prețioasă moștenire a poporului nostru. Avem datoria să ridicăm pe o treaptă nouă și să îmbogățim cu noi cuceriri naționale și spirituale această prețioasă moștenire, să ridicăm pe noi culmi de civilizație poporul, națiunea noastră socialistă“.

În acest cadru de gîndire și simțire patriotică să ne amintim cu emoție de acea zi de August incandescent preamărind noul, dezvoltarea, progresul și prosperitatea în toate domeniile vieții economice, culturale și sociale ale patriei noastre. În cei 41 de ani de la declanșarea revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, aproape jumătate din această epocă de pace, progres, înfrățire și colaborare este datorată ctitorului României socialiste contemporane, Președintelui Nicolae Ceaușescu. În aceste ultime două decenii ce au inaugurat cea mai sublimă epocă din viața țării, „Epoca Ceaușescu“, România socialistă de astăzi se înfățișează lumii întregi ca o țară cu o economie puternică în plin avînt, cu un popor harnic și talentat, stăpin pe destinele sale, dornic de progres și lumină. În această epocă producția industrială a crescut de peste 100 ori față de cea interbelică realizîndu-se un export de 11 ori mai mare decît în 1965. Producția agricolă a crescut de peste 7 ori, investițiile fiind de șase ori mai mari decît în urmă cu două decenii — cifre care reflectă și puternica sporire a venitului național care a asigurat mijloacele necesare dezvoltării economico-sociale a țării, crescînd astfel veniturile populației în ultimii 20 de ani de 4,1 ori. An de an se alocă fonduri importante din bugetul statului pentru ridicarea de noi unități sanitare, pentru îngrijirea sănătății tuturor cetățenilor. În ultimele două decenii s-au construit 136 policlinici și 836 dispensare medicale. Zilnic 500 de familii se mută în case noi, construindu-se astfel cîte un apartament la fiecare trei minute.

România socialistă se bucură astăzi de un bogat prestigiu internațional. Țara noastră întreține relații diplomatice cu 141 țări, realizînd schimburi economice și comerciale cu 155, iar numărul total al acordurilor și convențiilor la nivel de stat și guvernamental încheiate de România cu alte țări se ridică la 756. Țara noastră a fost vizitată în perioada celor 20 ani de peste 300 de șefi de state și de partide, șefi de guverne și parla-

mente. Președintele țării noastre în cadrul unor itinerarii istorice ale prieteniei colaborării și înțelegerii între state, a întreprins peste 200 de vizite oficiale. Cu prilejul acestor vizite au fost semnate: 21 tratate de prietenie, colaborare și asistență mutuală sau de prietenie și colaborare; peste 100 declarații solemne și declarații comune; peste 200 comunicate comune; peste 550 diferite alte documente.

Politica de pace și colaborare ce corespunde nu numai interesului ei direct, ci și întregii lumi contemporane sînt valori fără de care însuși destinul civilizației contemporane este pus în primejdie. România de azi înțelege să respecte cu fidelitate obținurile de viață ale fiecărui popor, dreptul fiecărui popor de a-și hotărî singur soarta. La baza relațiilor externe ale țării noastre stau principii bine cunoscute azi în întreaga lume: respectarea suveranității și independenței naționale, egalitatea deplină în drepturi, neamestecul în treburile interne ale altor state, nerecurgerea la forță și la amenințarea cu forță în raporturile interstatuale, formarea unei noi ordini economice internaționale care să asigure pacea, echilibrul și echitatea între popoare.

Aceste nobile deziderate, recunoscute la scară mondială, s-au impus în lume, grație distinsului nostru Președinte Nicolae Ceaușescu care a inițiat deopotrivă numeroase acțiuni destinate dezarmării, dezvoltării libere și păcii în întreaga lume.

Deoarece, „trăim în miezul unui ev aprins” — după cum scria unul dintre poeții noștri — toți fiii patriei sînt datorți să-și unească eforturile pentru a ridica țara pe culmi de civilizație și progres, pentru ca visele noastre să se prefacă în fapte.

Suflet din sufletul neamului, Biserica Ortodoxă Română fiind una cu poporul în care a odrăslit și pe care îl slujește, își îndeplinește misiunea ei, sprijinind eforturile creatoare ale poporului nostru îndemnîndu-și credincioșii să se integreze plenar în fluxul transformărilor revoluționare de astăzi.

„Urmînd pilda strămoșilor noștri — spunea Prea Fericitul Patriarh Iustin — care îngemănau credința cu dragostea de glia strămoșească, rugăciunea cu munca și drepturile firești cu datoriiile obștești, ne vom strădui și noi, potrivit cu nevoile vremurilor de acum, să ne facem părtași la opera de zidire a României celei noi, la zidirea României socialiste, la zidirea României fericite”.

Cei 41 ani de viață nouă umplu de bucurie pe toți fiii Bisericii, care sînt și fii ai poporului. Nu există fiu al Bisericii care să nu fie însuflețit de un viu patriotism, cînd vede că poporul își făurește ceas de ceas o țară frumoasă cu o viață tot mai fericită și luminoasă, o patrie tot mai puternică, mai bogată și mai înălțată. Urmînd pilda de jertfă pentru popor a Mintuitorului, a Sfinților Săi Apostoli, a Dascălilor Bisericii, ca și pilda strămoșilor noștri, slujitorii și credincioșii de azi își dăruiesc toate forțele pentru binele poporului, pentru înflorirea patriei. Fillele de aur din istoria jertfelor acelor zile de neuitat a înscris și nume de clerici și credincioși ai Bisericii Ortodoxe Române atît de pe meleagurile Banatului cît și de pe

întreg cuprinsul țării. Jertfelnicia preoților și credincioșilor români constituie ofranda devotată prin cuvînt și faptă, adusă de Biserica Ortodoxă Română la dezvoltarea multilaterală a României socialiste contemporane, constituie un prilej de mărturisire a patriotismului ce o însuflețește și totodată prilej de nou îndemn la rugăciune pentru pace, propășire și înfrățire între oameni, săvîrșind astfel tot lucrul bun și de folos tuturor cetățenilor țării, fără deosebire de naționalitate și credință religioasă.

Prin toată lucrarea ei internă și externă, Biserica noastră își afirmă constant poziția fermă împotriva războiului care amenință viața, în vederea înfăptuirii unei lumi fără arme, a unei lumi a păcii, frățietății bune înțelegeri. Pe linia acestei atitudini dinamice, Biserica Ortodoxă Română, membră a Frontului Democrației și Unității Socialiste, organ de unitate dar și de acțiune a întregului popor român, a inițiat mai ales în ultimii ani mai multe acțiuni pentru pace pe plan intern și extern. Notăm cele trei Adunări ale cultelor religioase din România pentru dezarmare și pace, din 1981, 1984 și 1985. Biserica noastră alături de întregul popor ia parte cu toată ființa ei la marea bucurie a împlinirii a 41 ani de viață nouă pe tot cuprinsul patriei, aducindu-și prinosul ei de recunoștință față de cei care au contribuit la înfăptuirea memorabilului act din August 1944, față de eroii Revoluției, față de cei care se străduiesc neîncetat pentru fericirea și prosperitatea patriei noastre. Cu sentimentul de adîncă cînstire, prețuire și mulțumire pentru tot ce s-a realizat în acești 41 ani, toți fiii Bisericii noastre strămoșești își îndreaptă gîndul către bunul Dumnezeu rugîndu-L să-și reverse dragostea, pacea și darurile sale cele bogate asupra țării, a ocîrmuitorului ei și asupra întregului popor.

Strîns unit în jurul Conducătorului iubit, Președintele Nicolae Ceaușescu, făuritorul României socialiste contemporane și garanția generațiilor viitoare că vor trăi într-o țară înfloritoare, liberă și independentă, poporul român își exprimă voința de a participa și de acum înainte la munca neobosită pentru continua înflorire a patriei, pentru instaurarea depîlină a păcii pe pămînt, mîndru de trecutul său glorios, de minunatele făuriri ale prezentului care înalță pămîntul strămoșesc pe culmile civilizației și progresului.

LIVIU IOAN JEBELEANU

UN IMPORTANT FOND DE DOCUMENTE REFERITOARE LA ISTORIA MITROPOLIEI BANATULUI

Printre fondurile arhivistice de mare importanță pentru istoria noastră bisericească și națională se numără și fondul secției ortodoxe al Consiliului de locotenentă maghiar din Buda, care poartă denumirea de „Departamentum Graeci Ritus non Unitorum“ și cuprinde perioada 1793—1848. Fondul respectiv este depus la Arhivele naționale din Budapesta cota C. 77. Din punct de vedere teritorial, materialul se referă la o importantă parte a țării noastre: Banatul, Crișana și parțial la Maramureș.

Documentele sînt orînduite pe ani, iar în cadrul acestor acte sînt grupate pe compartimente tematice denumite „fons“ și numerotate continuativ. Cercetătorul are la dispoziție și registrele de intrare și ieșire care la sfîrșitul fiecărui an sînt prevăzute cu un indice alfabetic. Actele au fost redactate în general în limba latină (1793—1844) și apoi în limba maghiară (1845—1848). Din fondul creat la timpul său, o mică parte a documentelor referitoare la ortodocșii din Croația au fost predate Iugoslaviei, aflîndu-se astăzi la Zagreb.

Fondul „Consiliului de locotenentă maghiar din Buda“ continuă pe cel al „Deputației aulice ilirice“ (1747—1777), respectiv al „Cancelariei aulice ilirice“ (1777—1793), existente astăzi în cadrul Arhivelor Voivodinei din R.S.F. Iugoslavia. În ceea ce privește rolul Consiliului de locotenentă, trebuie să se precizeze că acesta era consultativ, în raport cu Cancelaria aulică din Viena, servind și ca for executiv al acesteia față de eparhii și comitate. Totodată, a avut menirea de a prelua petiții adresate forului deliberativ și de a culege informații periodice ca spre exemplu situația fundațiilor, hirotonirea clericilor, recensămîntul parohiilor, situația venitelor episcopoești în timpul vacanțării scaunelor, etc. Multe aspecte ale aceluiași probleme pot fi găsite și în documentele arhivelor de la Sremski Karlovci (Iugoslavia) sau în fondurile Cancelariei aulice din Viena. Totuși actele Consiliului completează imaginea vieții naționale și bisericești din perioada respectivă.

Un mare număr de acte se referă la desemnarea titularilor eparhiali din Crișana și Banat. Astfel un interesant raport se referă la instalarea episcopului Petru Vidak la Virșeț, strămutat acolo de la Karlovațul de Sus (fons 31/1805; mai departe cităm prin „f“). Nu peste mult timp,

alegerile sau transferările au încetat să fie rezultatul dorințelor exprimate la Karloviț și acceptate de cele mai multe ori de forurile deliberative de la Viena, deoarece s-au resimțit acțiunile românilor de a obține episcopi români ca și alte revendicări naționale.

Acțiunea arădenilor ia proporții în urma decesului episcopului Avakumovici. La 15 martie 1816, Consiliul este încunostiințat că sinodul va alege un nou episcop pentru Arad, termenul și persoana comisarului imperial urmînd să fie fixat ulterior. La 12 aprilie, funcția amintită se încredințează mareșalului-locotenent Siegenthal (f. 6/1816, nr. 4—5). Cu o săptămîină mai devreme, Cancelaria aulică transpune Consiliului de locotenentă petiția semnată de Moise Nicoară și Ioan Șerban, înaintată cu cîteva luni în urmă la Viena. Autoritățile încep să ia în serios acțiunea românească. La 30 aprilie 1816 petiția este remisă consistoriului din Arad, care răspunde în 13 iunie în sens negativ. Situația se complică prin suspendarea preotului Ioan Popovici (Șerban) din Zărand, din cauza plecării sale la Viena, ceea ce determină protestul lui Moise Nicoară. La 16 august sosea la Buda „Recursul clerului și poporului...”, din eparhia „Aradului”, care conține plîngerii formulate în 57 puncte în întîmpinarea unei noi alegeri episcopale. Consiliul avea obligația de a obține un răspuns documentat în termen de trei luni, cerîndu-se lămuriri în primul rînd din partea comitelui suprem din Arad. În 17 septembrie 1816 se trimite aceluiași for încă o petiție a lui Moise Nicoară. La 22 septembrie, comitele suprem Almasi propune elaborarea referatului de către doi „experți”, numiți fără a se ține seama de persoanele propuse de Moise Nicoară (f. 25/1816). Urmează o corespondență vastă între Cancelaria aulică, Consiliul de locotenentă, comitatele Arad și Bihor și mitropolitul de la Karloviț, urgentîndu-se elaborarea și întregindu-se informațiile prin demersuri la alte autorități. La un moment dat competența referenților se restrînge la realitățile din comitatul Arad dar se includ în cercetări problemele proiectatului seminar preoțesc, etc. (f. 22/1817).

Comparînd documentele de mai sus reiese limpede că memoriul din 17 iulie 1816 (ajuns la Buda la 16 august) a avut darul, împreună cu alte intervenții ale lui Moise Nicoară și a colaboratorilor săi să ducă la decizia din 23 august 1816, transmisă consiliului, prin care „sinodul să fie dizolvat imediat”. Decizia a echivalat cu renunțarea la alegerea unui episcop în discordanță cu doleanțele românilor (f. 6/1816 nr. 8). Din documentație reiese și legătura dintre audiența lui Moise Nicoară la împărat și hotărîrea din 15 decembrie 1816, prin care consiliul era îndrumat să ceară propuneri pentru înlocuirea administratorului eparhial Brancovici cu un alt arhimandrit cunoscător al limbii române. Mitropolitul propune pe Procopie Bolici și Sinesie Radivoievici, primul fiind numit la 12 aprilie 1817 (f. 6/1816 nr. 1—4).

Răspunsul comisiei de anchetă din Arad a sosit la Buda cu mare întîrziere la 23 august 1817, dar în principiu a dat cîștig de cauză românilor (f. 22/1817 nr. 16).

Apar și documente ce oglindesc măsurile luate de autorități pentru reprimarea lui Moise Nicoară și a colaboratorilor săi. La 18 iulie 1817 i

s-a respins cererea privind acordarea unui împrumut de 18.000 fl. din fondurile ortodoxe pentru acoperirea cheltuielilor din cadrul acțiunii românești. Mai mult, la 12 august 1817, Consiliul avizează comitatele Arad și Bihor, să aibă grijă ca el să nu ceară subsidii de la oamenii de aceeași religie cu el“ (f. 22/1817 nr. 12—13). La 1 decembrie 1818, comitatul Arad raportează că i s-a interzis lui Moise Nicoară să provoace noi mișcări. Chiar și participarea lui la un „concurș“ din Arad a fost condiționată de o aprobare superioară, cererea fiind trimisă la Karloviț pentru avizare (f. 5/1818 nr. 4—6). Odată cu înaintarea recursului din 1819, activitatea lui Moise Nicoară și mai ales dorința lui de a părăsi imperiul nu mai intrau în competența departamentului.

Într-un memoriu, tinerii Gabriel Raț (episcopul de mai târziu) și Petru Mărcuș cereau să li se acorde un ajutor bănesc „pentru formarea lor în cadrul bisericesc,“ ajutor plătit din fondurile ortodoxe pentru a studia la Viena. Cererea reflecta dorința de a pregăti cadre calificate pentru funcțiile înalte bisericești, deoarece se reproșa românilor că nu dispun de asemenea elemente. Inspectorul școlar Nestorovici a propus respingerea cererii și i-a îndrumat „să ceară subsidii de la oameni privați din națiunea lor“ (f. 56/1817 nr. 2, f. 17/1818 nr. 1, f. 42/1823).

Acțiunea românilor arădeni a continuat și după înlăturarea lui Moise Nicoară, organele de stat fiind mereu sesizate prin memorii. Cel mai important document pare să fie „anunțul anonim al clerului și poporului român din eparhia Aradului,“ împotriva episcopului Putnik, din 1825. Memoriul a fost trimis mitropolitului pentru referat, iar comitatul a primit dispoziții să afle autorul său (f. 16/1825).

Acțiunea românilor arădeni a fost urmată de inițiative și în celelate două eparhii bănățene. O documentație amplă se referă la memoriul înaintat de Vasile Georgevici și mai ales la petiția românilor din eparhia Timișoarei, la care se adaugă un raport al comitatului privind îmbunătățirea învățămîntului românesc, inclusiv crearea unui seminar clerical secundat de unele măsuri guvernamentale (f. 11, 12, 24/1823, 14/1824). Timp de cîțiva ani, este pe rol și memoriul românilor din eparhia Virșeșului, care în fond cerea un sistem bisericesc și școlar național. Răspunsul mitropolitului din 20 martie 1825 este supus împăratului abia la 5 august, dar problemele ridicate rămîn în dezbatere pînă în anul 1827, fără soluții de fond (f. 42/1823 nr. 1—4, 31/1824, 20/1825, 14/1827).

O anumită cotitură intervine în anul 1829, odată cu alegerea lui Nestor Ioanovici, primul episcop român al Aradului. La Virșeș nu se ia în considerare candidatura arhimandritului Radivolevici, ci a vicarului Manuilovici din Oradea. La Timișoara se transferă episcopul Putnik (f. 14/1827, 11, 25 nr. 1/1828, 24 nr. 1—2/1829, 48/1830).

Moartea episcopilor Ioanovici și Putnik, intervenită în anul 1830, produce noi lupte pentru desemnarea titlurilor în eparhiile vacante. Românii reușesc să impună alegerea lui Gherasim Raț la Arad (1835), dar instalarea întîrzie pînă în 1838, din cauza dificultăților financiare ale eparhiei (f. 54/1835, 13/1836, 87/1838). Instalarea oficială a fost urmată

de cererea episcopului de a avea un sigiliu cu inscripție românească (f. 60/1838) — cerere respinsă.

Unele documente oglindesc lupta pentru introducerea limbii române în cultul unor biserici parohiale mixte. La Timișoara — Mehala acțiunea a durat peste două decenii, încheindu-se în 1847, prin numirea unui preot român (f. 9/1847). Comunitatea catedralei din Arad a hotărât în 1847, ca pe viitor limba liturgică să fie exclusiv cea românească, decizia fiind sprijinită și de episcop (f. 17, 57/1846, 58, 84/1847, 11/1848). O hotărâre similară a fost luată și la Lipova în anul 1847 (f. 60/1847).

O serie de acțiuni au stăruit pentru promovarea culturii naționale. S-a preconizat introducerea alfabetului latin fapt care la Arad în 1818 s-a lovit de opoziția directorului școlar cercual Kenghelaș (f. 5/1818 nr. 2). Cu zece ani mai târziu, s-a inițiat la Timișoara și Arad crearea unor societăți literare, cea din urmă pronunțându-se pentru folosirea caracterelor latine (f. 43/1828, 26/1829). În anul 1835, memoriul preoților și învățătorilor din eparhia Timișoarei a denunțat scăderile existente, cerind concursul autorităților pentru încurajarea culturii românești, dar Cancelaria aulică a pus memoriul „ad acta” (f. 98/1835, 37/1836). Un memoriu similar au înaintat și cei din eparhia Aradului (f. 55/1840). Mai remarcăm raportul inspectorului Gyurkovics privind Preparandia (f. 57/1843 — nr. 1—2), propunerea familiei nobiliare Vucetici din Cenei care se oferea să înființeze o școală și o parohie (f. 15/1831, 26/1834). Printre problemele legate de manuale (f. 62 — nr. 1—2, 13/1812, 4/1813, 14/1824), există o bogată corespondență privind matematica și geografia elaborată de Iosif Iorgovici în limba română, care dorea să le imprime cu caractere latine (f. 5/1818 — nr. 1, 26/1820 nr. 3).

O problemă deosebită a fost organizarea pe noi baze a învățămîntului pentru pregătirea clerului. Deși problema a fost pusă la congresul de la Timișoara (1790), organele imperiale încep să se informeze abia în anul 1800, luînd și o hotărîre de principiu pozitivă, dar din cauza războaielor cu Napoleon decretul imperial din 1801 amină planul „pentru timpuri mai fericite” (f. 19/1800, 4/1801 — nr. 1). Abia în 1815 se conturează planul unui seminar general sîrbesc și „altul asemănător pentru națiunea română”. După șase ani de ezitări, se aprobă propunerea departamentului privind crearea unor seminarii eparhiale, dintre care pentru români se realizează cel de la Arad și secția de la Virșeș (f. 6/1814 — nr. 41, 20/1815, 13/1811, 17/1822). În anii următori se fac demersuri pentru îmbunătățirea activității lor și se cere transferarea seminarului de la Virșeș la Timișoara, ceea ce a stîrnit opoziția mitropolitului (f. 19/1824, 20/1832, 89/1835, 67/1837, 57/1838, 25/1839, 129/1842, 85/1843). Mai apar și solicitările autorităților locale din Galiția care au cerut preoți pentru Bucovina, cunoscători ai limbii române, ceea ce a dat naștere la o corespondență cu eparhiile Arad și Timișoara (f. 38/1804, 30/1805).

Deși în principiu, problema tipăririi cărților românești la Buda se oglindește într-un alt fond, actele departamentului oferă cîteva amănunte interesante. În anul 1793, comitatul Torontal raporta despre cărțile ce se aduc în mod clandestin (f. 15/1793 nr. 1). Problema se prelungește, evi-

dențiindu-se că este vorba de cărți românești și sîrbești. În anul 1810, mitropolitul constată că importul cărților bisericești și școlare nu mai este necesar, producția de la Buda satisfăcînd comenzile (f. 39/1792, 15/1803, 31/1810).

Cărțile erau cenzurate. Această sarcină a fost încredințată în 1793, episcopului Petru Petrovici din Timișoara (f. 59/1793, 7/1794), căruia i-a fost trimisă și lucrarea „Teologia morală” a lui Samuil Micu. În anul 1793 se dau dispoziții ca tipăriturile românești și sîrbești răspîndite de Ștefan Novacovici să nu mai fie împiedicate (f. 86/1793 nr. 1). În anii următori însă problema rămîne pe rol. Între acte și problema „Octoihului” și „Tipicului” pregătît de C. Diaconovici-Loga (f. 3/1813, nr. 36, 4/1819, 7/1820 nr. 66, 37/1823 nr. 1, 3, 14/1821, 5/1822, 19/1826, 5, 9/1827).

Tangential se fac mențiuni și despre doi pictori, anume Pavel Murgu din Timișoara („pictor istoric”) și Sava Petrovici, care pictase biserica de la Vrani (f. 25, 57/1833).

Un mare număr de documente se referă la problema unirii cu Roma. Începînd cu anul 1834, se dezlănțuie o nouă acțiune uniatică în comitatele Arad și Cenad, ulterior și în alte locuri. Documentele departamentului oferă posibilitatea unei înțelegeri mai largi a problemei. O mare parte din acte privesc cererile individuale și colective solicitînd autorizarea întoarcerii la Ortodoxie cum a fost cazul luptei îndelungate a Caterinei (Anastasia) Saguna care la 25 iulie 1828 a reușit să obțină dreptul de liberă exercitare al cultului ortodox (f. 48/1823, nr. 1—2, 17/1827, 17/1825, 5/1827, 38/1828). Începînd cu anul 1834, există numeroase cereri provenite din comitatul Arad, cu privire la reîntoarcerea la ortodoxie a locuitorilor din comunele Roșia, Berindia, Miniad, Neagra, Revetiș, Chier, Tirnova, Bocsig și Julița (f. 67, 68, 70, 72, 73, 76, 79/1834). Sătenii din Dezna reclamau că moșierul abia tolerează cultul ortodox (f. 56/1834). În 1835 apar cereri similare din comunele Ignești, Sălăjeni, Roșia, Miniad, Chereluș, Chier, Galșa etc. (f. 7, 22, 37, 52, 63, 84/1835). Exemplul lor este urmat apoi, și de satele Sălăjeni, Miniad, Roșia, Revetiș, Berindia, Prunișor, Tirnova, Galșa, Julița, etc. (f. 12, 27/1837, 29/1838, 8, 56/1836, 49/1839, 31, 79/1840, 20, 32, 39/1841, 73/1843).

În Banat, acțiunea uniatică desfășurată la Chizdia a stîrnit numeroase reacții de înapoiere la ortodoxie (f. 31/1832, 33/1833, 82, 88/1834, 10, 23, 24, 25, 26, 36/1835, 136/1843). O luptă acerbă s-a declanșat la Izvin, episcopul uniatic de la Oradea stăruind pentru mutarea preotului Mihai Vuia (f. 18, 84/1834, 78/1836, 82/1843, 50/1847). Lupta împotriva uniaticii este reflectată și în evenimentele de la Ilidia, Zorlențul Mare, Belinț, Răcășdia, Reșița, Socola, etc. (f. 54, 57/1840, 29, 77, 75/1841, 13, 24, 28/1842, 39, 90/1843).

Liberalizarea legii privind trecerea de la o confesiune la alta, stabilită în dietele de „reformă”, au impulsionat începînd cu anii 1844—1845, procesul de întoarcere la ortodoxie. 19 localități din comitatul Arad au căutat să uzeze de acest drept (f. 9, 86/1845, 21/1847). Se continuă, totuși și prozelitismul uniatic, actele referindu-se la Belinț, Ilidia, Socola, Bocșa, Sînnicolaul Mare, Valcani, Igriș, Pesac, Timișoara etc.

(f. 27, 30, 31, 59, 104/1844, 8/1846, 48/1847, 45/1845, 54/1847). În comitatul Cenad, în 1847 se produce uniția la Șeitin, Nădlac și Cenadul Vechi (f. 93/1847).

În anul 1848, autoritățile acceptă retrocedarea bisericii din Chizdia pe seama ortodocșilor (f. 9/1848).

În deceniile premergătoare revoluției de la 1848, au apărut inițiative ale autorităților habsburgice ce căutau să determine clerul să renunțe la redactarea matricolelor în limba maternă. În 1827 comitatul Arad cerea organelor superioare dispoziții, în sensul ca duplicatele matricolelor depuse în arhiva comitatensă să fie redactate în limba maghiară sau latină. Patru ani mai târziu același comitat cerea ca matricolele să fie scrise cu litere latine. Comitatul Cenad se opunea în 1840 matricolelor românești. În general, forurile bisericești au respins aceste pretenții, invocând privilegiile ilirice și lipsa unui temei legal (f. 5/1827, 5/1829, 23/1831, 59/1840, 95/1843). Totuși în 1844, o lege votată de dietă dispunea redactarea matricolelor în limba maghiară. La plângerea episcopului din Timișoara Cancelaria aulică a dat un răspuns categoric, cerind aplicarea legii (f. 11, 116/1844).

În aceiași ani, apăreau și primele măsuri împotriva preoților care nu cunoșteau limba maghiară, ca spre pildă Hodiș (comitatul Arad). În 1847, comitatul Torontal l-a învinuit pe episcopul Timișoarei că numește preoți neinițiați în această direcție (f. 34, 95/1847). Preoții Ioan Petrovici și Pavel Popovici, participanți la răscoala țărănească de la Sepreus din 1824, au ispășit o pedeapsă de trei ani închisoare, iar cererea lor privind obținerea unor parohii nu a fost soluționată favorabil (f. 40/1825, 23/1828).

Un mare număr de documente se referă la viața internă a Bisericii Ortodoxe. Deși părtășă la „Privilegiile ilirice“, iar din 1790 investită și cu privilegiile unui cult „recept“, Biserica Ortodoxă din Banat și Crișana se confrunta cu mari neajunsuri materiale. În 1808, se arăta că venitul episcopesc și parohial s-a fixat cu 40 ani în urmă și doar vlădica de la Arad a beneficiat de ameliorări. Problema a fost reluată și în anii 1811, 1816, 1827 și 1831, precum și după înscăunarea episcopului arădean Gherasim Raț în 1838 (f. 9/1808, 5/1811, 8, 14/1817, 13/1816, 23/1827, 14/1838). Este interesant de amintit că „domeniul“ episcopesc din Arad-Gai, în 1837 adusese un venit net de 800 fl. (f. 19/1837). Din cauza sărăciei enoriașilor, încasarea modestei dotații episcopești întâmpina dificultăți. În 1794, episcopul din Timișoara avea mari restanțe de încasat (f. 53/1794).

Unele documente privesc restaurarea reședințelor episcopești. În 1843, Gherasim Raț prezintă spre aprobare documentația pentru continuarea lucrărilor de restaurare ale reședinței (f. 107/1843). În 1840, episcopul Timișoarei a solicitat 2 496 fl., în același scop, din fondurile ortodoxe (f. 70/1840). În 1805, episcopul de la Virșeț folosea 1 330 fl. din lăsamîntul predecesorului său, pentru restaurarea reședinței (f. 33/1805), dar de cele mai multe ori apăreau dificultăți cu privire la valorificarea moștenirilor episcopești. Spre exemplu „lăsamîntul“ episcopului Pavel

Avakumovici (decedat în 1815), nu era lichidat nici în anul 1848 (f. 37/1815, 27/1848).

Episcopii manifestau un interes aparte pentru viața religioasă morală a enoriașilor. În anii 1810—1811, s-a pus problema respectării sărbătorilor și interzicerea robotelor în acele zile, ceea ce se practica mai ales în comitatele Timiș și Caraș (f. 26/1810, 19/1811).

Unul din cele mai importante izvoare documentare ale perioadei 1793—1848 sînt procesele verbale ale ședințelor consistoriale, ce trebuiau înaintate anual sau bienal organelor de resort de către eparhiile Arad, Timișoara și Virșeș. Ele uneori erau reținute, alte ori restituite cu observații.

O importanță similară o au conscripțiile parohiale, care au devenit veritabile recensăminte ale populației ortodoxe, cum au fost cele din 1794 și 1795 (f. 1/1794, 27/1795). În funcție de ele se stabilea periodic și numărul parohiilor. Spre exemplu în anul 1818, la Arad s-au fixat opt parohii, iar patru la Șiria (f. 4/1818 nr. 3).

Comitatele erau obligate să întocmească anual lista preoților, ceea ce reiese și din centralizatorul Cendaului pe 1793 (f. 47/1793). Începînd cu anul 1814, s-a introdus și obligativitatea prezentării unui „catalog” anual al celor noi hirotonișiți (f. 6/1814, 17/1816). Documentele confirmă pe deplin criticile românești privind hirotonirea unui număr exagerat de clerici de către episcopii străini. În anul 1813, episcopul din Arad considera că nu ar trebui hirotoniți decît absolvenți ai Preparandiei. În realitate, un rescript al Cancelariei aulice constată că în eparhia Aradului există atîția preoți, încît dacă hirotonirile s-ar sista pe cîțiva ani, nu s-ar produce probleme (f. 4/1813 nr. 1, f. 20/1820 nr. 9). În 1827, se ia în dezbateră plîngerea protopopului Vasile Georgevici din Timișoara care semnală numărul excedentar al preoților din eparhie. Se pare că în 1829, episcopul Putnik a reușit să se disculpe (f. 50/1827, 11/1828, 22/1829) de acuzațiile respective.

Încă din anul 1793, s-au dat dispoziții pentru stabilirea veniturilor preoțești (f. 41/1793). Nivelul lor scăzut a determinat mai multe acțiuni de durată, ca de pildă cea inițiată în 1808 în eparhia Virșeșului (f. 26/1814, 8/1815). În anul 1816, episcopul cerea ca enoriașii să contribuie la cultivarea pămînturilor preoțești, iar diaconii și capelanii să nu fie obligați la robotă, după pămînturile pe care le dețin ca persoane particulare. (f. 13/1816). În 1817, comitatul Timiș propunea ca „birul” să fie perceput în produse. În 1837, în eparhia Virșeșului se iniția o nouă acțiune pentru îmbunătățirea veniturilor preoțești (f. 81/1837) iar un deceniu mai tîrziu comitatul Arad dispunea plata „birului” în bani cu valoare curentă (f. 36/1847). Procesul alodizărilor a atins nefavorabil o seamă de sesii parohiale. În 1827, parohul din Gătaia reclama că domeniul i-a luat două iugăre de pămînt (f. 54/1827, 34/1829). O seamă de complicații au produs și pretențiile moșierești, ce revendicau pe seama lor drept de patronat asupra bisericilor ortodoxe, fără nici un temei legal, ca spre pildă la Visma și Gătaia, sau

asupra bisericii Sf. Petru și Pavel din Arad (f. 19/1828, 34/1829, 86/1836, 48/1837, 14/1838, 16/1840, 19/1841, 22/1842, 36/1843, 11/1847).

O mulțime de acte se referă la numirea și transferarea preoților, altele la problema de succesiune în parohii. Mulți preoți îmbătrâniți doreau să predea singhelia fiilor lor. Astfel, în 1794 se aproba cererea preotului din Sudriaș (f. 29/1794), iar în 1827 văduva parohului din Sacul cere ca fiul ei să fie hirotonit diacon (f. 20/1827). În deceniile următoare moștenirea parohiilor devine tot mai rară.

Documentele referitoare la mănăstiri sint puține. Evidențiem documentele referitoare la limitarea numărului călugărilor și un proiect privind disciplina mănăstirească (f. 4/1813). Amintim și dosarul referitor la primirea în mănăstirea Bezdin a călugărului civil Tvetkovici, în 1847, exilat de pe urma mișcărilor antiunioniste din Šibenik (Dalmatia) din anul 1821, după ce ispășise pedeapsa cu închisoarea (f. 38/1847). La rîndul lor și mănăstirile au fost confruntate cu serioase dificultăți. În 1812 s-a interzis pînă și colectele efectuate în afara perimetrului mănăstiresc (f. 28/1812), aprobări speciale dîndu-se în cazuri cu totul excepționale.

La sfîrșitul secolului XVIII în Banat se intensifică ridicarea unor noi lăcașe de cult, mai ales din materiale mai rezistente. Mecanismul avizării acestor proiecte a fost stabilit prin noi acte normative (f. 32/1793, 7/1796). S-au putut găsi urmele construirii bisericilor de la Gelu (f. 77/1794 ; 5/1796), Cuptoare și Percușova (f. 83/1793, 7/1794), Belinț (f. 44/1794), Denta (f. 24/1794) și Satchinez (f. 29/1799). La Măgura s-a cerut aprobarea pentru o biserică de lemn (f. 54/1801, 38/1802). După încetarea războaielor napoleoniene, asistăm la un nou avînt în acest sens, găsindu-se acte cu privire la construirea bisericilor de la Bulz (f. 26/1825), Ghilad, Dorgoș, Bărăteaz (f. 37/1826), Barba sa (f. 30/1827), Căvăran (f. 58/1839). În anii 1799—1800, comunitatea „greacă” (macedo-română) din Sinnicolaul Mare acționează pentru ridicarea unei biserici proprii și angajarea unui paroh distinct de „iliri” (f. 22/1799, 10/1800).

Aceste străduințe s-au izbit adesea de penuria financiară a enoriașilor. În 1793, comunitatea din Mănăstur a obținut bonificarea lemnului adus din pădurea erarială pentru construirea bisericii (f. 57/1793, 51/1794). Comunitățile de la Buziaș, Ticvanul Mic, Lugoj și Moravița au obținut aprobarea pentru colecte, fără rezultate sensibile (f. 36/1826, 45/1827, 113/1842, 46/1843, 62/1843, 24, 62/1845). Numeroase acte se referă la reparația bisericii din Timișoara centru, respectiv construirea celei din cartierul Fabric (f. 17/1817, 13/1718, 32/1820, 19/1821).

În eparhia Aradului, în 1794 se întocmesc acte în vederea construirii bisericii de la Buteni și Almaș (f. 66/1794). În 1829, Sebișul depune o cerere similară, aprobarea dîndu-se sub anume condiții împotriva cărora episcopul a protestat fără rezultat (f. 45/1829, 14/1830). La Nădălbești, biserica s-a construit fără aprobarea imperială și actele au fost înaintate doar ulterior (f. 21/1826). Micalaca a obținut sume de bani printr-o colectă efectuată în comitatul Osijek (f. 61/1842, 31/1843). În 1815 s-a trecut la „restaurația plenară” și lărgirea catedralei din Arad (f. 29/1815).

În ceea ce privește diferitele servicii efectuate în biserică sau în afara ei, se pun în aplicare noi măsuri de îmbunătățire. Astfel, în 1813, memoriul episcopului Avakumovici din Arad precizează ca între deces și înhumare să treacă 48 ore, minorii să nu se căsătorească fără aprobarea părintească, etc. (f. 27/1813).

Între actele departamentului se găsesc și rapoartele anuale privind crearea de fundațiuni. Din cercetarea acestor ample centralizatoare reținem doar dispoziția testamentară a lui Georgiu Îmbrean din Vinga, făcută în favoarea bisericii și școlii locale (f. 43/1832, 45/1833).

Pr. EUGEN GREUCEANU

BISERICI MEDIEVALE ROMÂNEȘTI DE ODINIOARĂ DIN ȚARA HAȚEGULUI

Viața religioasă a comunităților românești medievale din Țara Hațegului a gravitat, ca peste tot, în jurul unor lăcașuri de cult. Dar spre deosebire de restul teritoriilor noastre din arcu carpat, vechile biserici din Hațeg s-au remarcat atât prin numărul lor impresionant, cât și prin personalitatea artistică. În cele ce urmează ne propunem să le analizăm din perspectivă istorică, fiind deopotrivă excelente mărturii de civilizație românească medievală.

În istoriografie, romantismul a fost cel ce a început să scoată la iveală cele dintâi monumente bisericesti deosebite¹. Cîteva capete de serie, ca Densușul ori Sintămărie Orlea, s-au menținut în atenție aproape constant, pînă în zilele noastre, la începutul secolului fiind repertoriate o serie întreagă de biserici². Dar pînă la consemnarea lor, numeroase lăcașuri au pierit. Motivele au fost variate: neajunsurile politice, confruntările militare și religioase, uzura vremii, mutarea satelor etc. Din noianul de împrejurări nefaste distingem două mai importante: invazia otomană de la mijlocul veacului XVII și răscoala lui Francisc Rákoczi II. Distrugerile restaurările și construcțiile noi au generat categoria „bisericilor dispărute”. Pentru ele, vom încerca o sistematizare a datelor scrise și verificate pe teren ca și punerea în lumină a unor precizări noi, neluate pînă acum în considerare.

¹ Este meritul lui Ștefan Moldovan de a fi inaugurat, în istoriografia românească, cercetările asupra monumentelor Țării Hațegului, prin *Adnotațiuni despre țiera Hațegului* (folioleto), în „Foaia pentru minte, anima și literatură”, Brașov, 1853—1854.

² *Diecesa Lugoșului, Șematism istoric*, Lugoș, 1903; Iacob Radu, *Istoria vicariatului greco-catolic al Hațegului*, Lugoș 1913.

Primele repere — în același timp și cele mai sigure — provin din informația documentară. Atestările de preoți din 1360 existenți în zonă, trebuie corelate cu cea a bisericilor. La *Clopotiva* a existat un monument ctitorit probabil de cnezii locali. În 1860 se observau urme de „fresce orientale”³ sub vâruiala simplă. Tot acolo, Ștefan Moldovan semnală două inscripții slavone, pe marmură albă, date din 1505—1506 și aduse, se pare, de la Colț⁴. După agitația din deceniile reformei calvine, biserica a revenit românilor. A fost distrusă complet în 1880⁵. Biserica veche din *Tuștea* a dispărut fără să lase urme înainte de anul 1842⁶, prestolul ei fiind din marmură romană⁷.

În anul 1411 era înregistrată — prilej unic în felul său — o biserică cu hram: „Sfântul Nicolae” din *Rîu Bărbat*⁸. Cercetările arheologice, inaugurate în 1980, sub conducerea lui Radu Popa, nu s-au soldat încă cu rezultate pozitive. Nu se cunoaște exact situația bisericii reformate din sat, între ale cărei odoare se păstra și o cupă cu capac din 1597⁹.

În satele *Riușorului* și *Serelului*, aparținătoare cîndva unuia și aceluiași cnezat românesc, a existat un alt vechi monument ridicat în prima jumătate a secolului XV (1435). Se cunoaște că în 1898, la Serel, o biserică de piatră mai veche a fost refăcută¹⁰. Lăcașul de închinare al preotului Toma din *Vad* (1444) a dispărut tot în secolul XIX din hotarele satului de astăzi Nalațivad. Lăcașul se afla în mijlocul cimitirului, cu dimensiunea de aproximativ 7×13 m fiind construit din piatră de rîu și spolii romane. Altarul vechi, tot o epigrafă romană, greu lizibilă și necunoscută autorilor ultimului corpus de inscripții romane ale Daciei, a fost mutat în biserica nouă a satului. Din secolul XV au fost și bisericile din *Valea Dîljii* (cu preot la 1479) și *Livadia* (1496). Despre ambele, în egală măsură, nu avem nici un fel de indicii. Biserica cea veche a *Sălașului de Sus*, ai cărei preoți slujeau acolo la sfîrșitul secolului XV, a dispărut și ea. Clopotnița „bisericii nemeșilor” de astăzi — pe care se citește cu greutate o pisanie de secol XVI, rămasă nepublicată și necunoscută — este elementul ei cel mai vechi.

La începutul secolului XVI se afla o „ecclesia walachica” în *Grădiște* (Sarmisegetusa). O amintește canonicul Mezertius de la Alba Iulia, cu prile-

³ I. Radu, o. c., p. 184.

⁴ Șt. Moldovan, art. cit., 1853, p. 284.

⁵ I. Radu, o. c., p. 185. Datele rezumate și în *Clopotiva. Un sat din Hațeg*, București, Institutul de științe sociale al României, 1907, p. 31—32.

⁶ Șt. Lupșa, *Biserica ortodoxă română din Ardeal și Ungaria în veacul lui Iancu de Hunedoara*, în „Mitropolia Ardealului”, nr. 3—4/1956, p. 275.

⁷ Șt. Moldovan, o. c., 1853, p. 308.

⁸ Atestările de preoți din secolul XV la A. A. Rusu, *Preoți români ortodocși din districtul Hațegului în secolul al XV-lea*, în „M. B.”, nr. 10—12/1982, pp. 644—653.

⁹ *Magyarország műemlékei*, vol. II, Budapesta, 1906, p. 394.

¹⁰ I. Radu, o. c., p. 321.

jul copierii unor inscripții romane¹¹. Peste mai bine de un veac, în noiembrie—decembrie 1659, călătorul Evlia Celebi consemna distrugerea unei „biserici mari“ de piatră din același loc¹².

Suita monumentelor consemnate direct sau indirect în scris se încheie cu o atestare din anul 1467, care se referă la o „capellam wolahiam“, situat la periferia nordică a districtului Hațeg, în hotarele satelor Bretea Streiului, Măceu și Plop. Capela a fost o umilă construcție — probabil de lemn — dintr-un sat nobiliar, incendiată în toamna anului 1466 de sașii din scaunele Seica, Mediaș și Sighișoara, cantonați într-o tabără contra turcilor¹³. Evenimentul respectiv este de semnificații și implicații deosebite. În primul rând, el atestă prezența biserici ortodoxe, transformată în element probatoriu pentru o pluralitate de edificii similare de lemn, ridicate în context politic și social identic. Distrugerea se datora unor soldați necontrolați puși pe jaf în jurul bivouacului. Surprinzătoare a fost, însă reacția stăpînilor locurilor — nobili maghiari romano-catolici din familia Bethlen. Ei au reclamat evenimentul în fața capitlului din Alba Iulia și a conventului din Cluj-Mănăstur, dindu-i o ampolare de necrezut, erijîndu-se, ciudat, în protectori ai unui lăcaș ortodox în fața unor autorități la fel de catolice. Explicația coincide, însă, cu acuza formulată de franciscanul Moise Szekely, doar cu cîțiva ani înainte : nobilimea laică romano-catolică locală nu favoriza eforturile de unire a Bisericilor, luînd indirect partea ortodocșilor, pentru a nu avea concurență în exploatarea materială a românilor¹⁴.

Criteriul logic ne servește în continuare pentru a pune în discuție alte lăcașuri dispărute. Căci centrul unei organizări și stăpîniri cneziale, evoluată mai apoi în nobilitate românească, reclama prezența dacă nu a bisericii de sat, cel puțin a aceleia de curte. Așa au stat lucrurile în sate ca Densuș, Sînpetru, Ostrov, Rîu de Mori, Clopotiva, Sălașu de Sus, Rîușor, Vad. Să le vedem pe celelalte.

Biserica din Cinciș cu hramul „Pogorîrea Sfîntului Duh“ din secolul XV, care a cunoscut valoroase intervenții ulterioare, a fost distrusă „printr-o regretabilă greșeală“¹⁵, rămînînd însă ca cea mai bine cunoscută biserică dispărută.¹⁶ *Silvașul de Sus*, sat de nobili români la sfîrșitul secolului XV și începutul celui următor, a avut o biserică ce a suferit refaceri în

¹¹ *Inscripțiile Daciei romane*, seria I, vol. III/2, București, 1980, p. 26.

¹² *Călători străini despre țările române*, vol. VI/2, București, 1976, pp. 339, 344, 537.

¹³ *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, vol. VI, București, 1981, pp. 287—288, nr. 3536.

¹⁴ Juhász István, *A középkori nyugati misszió és a románság*, în „Erdélyi tudományos Intezet évkönyve“, 1942, Cluj, 1943, p. 196.

¹⁵ Vasile Drăguț, *Vechi monumente hunedorene*, București, 1968, p. 59, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, București, 1980, p. 310.

¹⁶ Vezi V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, vol. I, București, 1959, p. 566 cu bibliografia mai veche ; V. Drăguț, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, București, 1976, p. 94.

1665¹⁷. *Fărcădinurile* va fi avut și ele un sfânt lăcaș, deoarece spoliile romane ne trimit spre o epocă cu „biserica cea veche”¹⁸. *Ciula*, un alt mare centru nobiliar românesc, nu și-a păstrat nici ea biserica. În 1680, un protopop din Tuștea reclădea sau înălța acolo o altă biserică¹⁹. Biserica „Adormirii Maicii Domnului” oferă o imagine neconvingătoare pentru o epocă veche. La capătul văii, la *Răchitova* Mușineștilor, chiar sub poalele platoului cetății, un observator atent mai distinge contururile unei ruine cu absidă semi-circulară. Iacob Radu semnalează o inscripție din 1693 la un lăcaș refăcut²⁰, care probabil nu a fost identic cu cel dinainte amintit. *Breazova* și-a pierdut biserica înainte de secolul XVIII, foarte probabil într-un context asemănător cu Grădiștea ori Păucineștii (a se vedea mai jos). Deja Zamosius, umanistul cu merite în epigrafia Daciei, văzuse la *Cirnești*, înainte de sfârșitul secolului XVI, o biserică pe care o dădea ca reper pentru o inscripție²¹. S-ar părea că prezența bisericii „Sfântul Gheorghe” din *Sînpetru* lămurește situația în satul respectiv²². Or, tocmai numele satului impune bisericii un hram neatestat. De aici dilema: „Sfântul Apostol Petru” a fost hramul unei biserici existente înainte, or este vorba despre același monument înainte de o refacere substanțială (a se vedea cazul bisericii din Streisîngeorgiu). În dreptul *Unciucului*, nici o sursă nu înregistrează vreun monument, deși stăpîinii lui medievali nu vor fi fost mai prejos vecinilor lor din *Ostrov*, *Sînpetru*, *Valea Diljii*, *Peșteana*. O situație identică este și în dreptul *Zăvoiului* (*Măteștilor*) medieval. *Paroșul* și-a păstrat și lăcașul de cult într-un nemeritat anonimat. Remarcat pentru o formă amorfă, etichetat frust drept „veche”, cu datări de secol XV²³, sau după 1453²⁴, biserica niciodată nu a fost altceva decît un monument necunoscut sau dispărut. Pe biserica din *Băiești* tradiția o situa în vremea lui Iancu de Hunedoara. În mod cert ea funcționa în anul 1690, s-a modificat în veacul următor²⁵ și mai apoi a devenit de nerecunoscut. Biserica din *Rîu Alb*, ca și cea din *Clopotiva* ori *Paroși*, este considerată veche, dar nu a fost niciodată analizată științific; avea ziduri groase și scunde, cu un iconostas de zid cu două uși împărătești (la fel ca la *Colț* și *Mălăiești*)²⁶. Într-un alt loc s-a specificat

¹⁷ I. Radu, o. c., p. 325. Téglás Gábor *Hunyadvármegye kalauz*, Deva, 1912, pp. 113—114, notează despre ea că ar fi fost clădită din nou.

¹⁸ *Dieceza Lugojului ...*, pp. 438—439.

¹⁹ I. Radu, o. c., p. 162.

²⁰ *Idem*, p. 295.

²¹ *Inscripțiile Daciei ...*, vol. III/2, p. 92, nr. 91.

²² Gh. I. Cantacuzino, *Cercetări arheologice la biserica din Sînpetru (com. Sîntămărie Orlea, jud. Hunedoara)*. În: *Sargeția*, 13, 1977, pp. 285—292.

²³ *Dieceza Lugojului ...*, p. 449.

²⁴ V. Drăguț, *Vechi monumente ...*, p. 57.

²⁵ I. Radu, o. c., pp. 165—166.

²⁶ *Idem*, p. 300.

că ar fi avut pictură din secolul XV²⁷. În dreptul satului *Galați*, Stefan Moldovan a inserat prezența unor arcuiri gotice la altar și semicirculară la ușa de la intrare, cu profilaturi în piatră²⁸ iar Iacob Radu nu i-a contrazis vechimea atestată cel puțin din veacul XVII²⁹. În 1760 biserica a fost incendiată, pentru ca la 1788 să cadă victimă ultimei incursiuni turcești din Hațeg³⁰. În *Pui*, o biserică veche s-a renovat în 1661, probabil în urma atacului turcesc al cărui cronicar fusese Celebi, și distrusă din nou un secol mai târziu³¹. Probabil și Ponorul trebuie luat în considerare. Trecerea în revistă a centrelor cneziale-nobiliare se oprește la *Baru*. Astăzi încă există acolo două monumente, odinioară corespunzătoare satelor *Baru Mare* (biserica *Pirveștilor*) și *Baru Mic* („Pogorirea Sfintului Duh“). Cu toate că Iacob Radu le socotea ruinate în secolul XVIII³², considerăm că monumentul din *Baru Mare* are toate șansele pentru a dezvălui surprize de proporții cu condiția efectuării sondajelor de frescă și a săpăturilor arheologice.

Prezența acelei „capella“ — în fapt bisericuțe — la *Bretea* și *Plop* — ne îndeamnă să presupunem, potențial, existența unor biserici vechi în sate cum ar fi *Crăguș*, *Bucium*, *Mesteacăn*, *Ciula Mică*, *Hățegel*, *Totești*, *Reea*, *Piclișa*, *Peștenița*, *Steii*, *Criva*, *Poeni*, *Bucova*, *Țicani*, *Ostrovel*, *Bărrăști*, *Ciopeia*, *Sălașu de Jos*, *Rîu Mic*, la izvoarele *Jiurilor*. Sînt consemnate două biserici dispărute la fel ca în satele respective : în *Dumbrăvița* (com. *Unirea*) și la *Ableu* com. *Lunca Cernii de Jos*)³³.

La *Păucinești*, biserica a fost sacrificată de austrieci pentru construcția drumului către Banat. Blocurile mari din care fusese zidită³⁴ reamintesc refolosiri de materiale romane. La *Nălați*, în imediata vecinătate a bisericii, în cimitir, se văd cu ușurință ruinele unui monument de circa 8×4 m cu altar pătrat și urme de intrare pe fațada de vest. Alături de piatra de riu descoperim cărămida romană, iar o inscripție așezată deasupra intrării a intrat în circulație imediat după dărîmarea³⁵. La *Coroiești*, pare că un alt monument mai vechi cu „ferestre înguste și lungi“ a îmbrăcat haine noi la 1884³⁶. În sfîrșit, în anul 1978 cercetări arheologice sistematice au scos la lumină vechea biserică a satului *Mălăiești*. Compus din naos (6,80×4,80 m) și altar cu plan pătrat (3,40×3,20 m) a avut intrarea pe fațada de vest. Se mai remarcă iconostasul de zi, cu două uși împără-

²⁷ St. Lupșa, o. c., p. 275.

²⁸ Art. cit., 1854, p. 209.

²⁹ La rîndul său, Teglás menționează preoți reformați și o refacere de biserică în același veac (o. c., p. 193).

³⁰ Teglás G., o. c., loc. cit.

³¹ St. Moldovan, art. cit., 1854, p. 210 ; St. Lupșa, o. c., p. 275.

³² O. c., pp. 168—169.

³³ St. Moldovan, art. cit., 1853, p. 302.

³⁴ Idem, p. 262.

³⁵ *Inscripțiile Daciei...*, vol. III/2, p. 39, nr. 14.

³⁶ I. Radu, o. c., p. 185.

tești, podeaua cu tegule romane, tencuiala cu urme de frescă în ocru, roșu și albastru, terapodul dintr-un fus de coloană romană de marmură, contraforții adăugați într-o fază ulterioară. Un singur mormînt interior, fără inventar, aparține unui suljitor bisericesc. În jur este vechea necropolă a satului, inclusiv cu soldații uciși de săgeți la cetatea din vecinătate. Autorii cercetărilor s-au pronunțat cu justificată prudență pentru o datare înainte de secolul XVI³⁷. Biserica din Mălăiești ilustrează un tip simplu de biserică de sat, fără investiții artistice deosebite, funcțională și eficientă între români înfeudați unor conaționali (familia Sărăcinilor, în cazul dat).

În analizarea globală a bisericilor medievale din Țara Hațegului, impresionează numărul lor copleșitor. Procentul satelor în care biserica veche nu există ori nu a lăsat urme este foarte mic : aproximativ 25—30% din totalul satelor medievale. Cea mai mare parte a bisericilor hațegane fuseseră înălțate în veacul XV în mod sigur erau în picioare 21, iar alte 15 pot fi presupuse. Majoritatea zdrobitoare au fost durate în piatră, dovădindu-se atît forța materială a ctitorilor, cît și cea morală. Mulțimea bisericilor din Hațeg, dispărute sau nu, au fost înălțate înfruntînd orice restricții prohibitive ale autorităților medievale catolice. Dacă avem certitudinea că piedicile nu au lipsit, în egală măsură Hațegul demonstrează viguros neputința legii străine în fața realităților locale. Bisericile Hațegului au fost clădite, pictate, întreținute și suljite cu o impresionantă vitalitate socială pînă către sfîrșitul secolului XV. Nobilii ieșiți din Ortodoxie s-au contrapus curînd obștilor rămase tradiționale. În acest context, bisericile ortodoxe au trăit mult, dar vizibil, vrăjmășia potrivnicilor.

Încercătura istorică a monumentelor religioase medievale merită să fie și în continuare descifrată. În raportul dintre cunoscut și necunoscut, bisericile dispărute se așază încă ferm în zona a doua. Ca urmare, aceste pagini vor trebui considerate o simplă încercare tranzitorie spre reconstituiri plenare.

Pr. ANDREI MEDIEȘANU

³⁷ Victor Eskenasy — Adrian Andrei Rusu, *Cetatea Mălăiești și cnezatul Sălașului (sec. XIV—XVII)*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj-Napoca, 25, 1982, (1984), p. 87.

TREPT E ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

MĂRCI DE OȚEL DE CALITATE SUPERIOARĂ

Siderurgiștii hunedoreni, acordând o deosebită atenție perfecționării proceselor tehnologice de producție și introducerii celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii, au asimilat recent 31 noi produse siderurgice și au omologat 14 noi mărci de oțel de calitate superioară. Noile produse sînt destinate ramurilor de vîrf ale economiei noastre naționale și contribuie la reducerea importului unei însemnate cantități de metal.

Asemănător au procedat și siderurgiștii reșițeni care au asimilat în fabricație șase noi mărci de oțeluri și 20 sortotipodimensiuni de laminate. De asemenea au fost modernizate nouă tehnologii de fabricație. Ponderea principală o dețin produsele destinate programului nuclearo-electric, industriei petrolului, altor ramuri de vîrf ale construcțiilor de mașini, precum și exportului.

UTILAJ DE ÎNALTĂ COMPLEXITATE TEHNICĂ

La întreprinderea „Electrotimiș” din Timișoara a fost realizată, în premieră națională, presa de vulcanizat cabluri miniere. Presa, care este utilajul final din componența liniei de raminiere a învelișului protector din cauciuc al cablurilor electrice a fost expedită

beneficiarului, respectiv Întreprinderii de cabluri și materiale electroizolante București. Noua realizare tehnică, rod al eforturilor muncitorilor, specialiștilor unității și cercetătorilor de la filiala Timișoara a Institutului de cercetare, proiectare și inginerie tehnologică pentru mașini-unelte și agregate București, se remarcă printr-o complexitate tehnică ridicată, întreaga gamă de operații pe care o execută fiind complet automatizată. Pentru unitatea timișoreană, care participă la realizarea unor programe prioritare de dezvoltare a economiei naționale, presa de vulcanizat cabluri miniere marchează un moment jubiliar, fiind utilajul cu nr. 2200, cifră care coincide cu tot atîtea creații tehnice românești care au înlocuit importul unor produse străine similare.

INSTALAȚIE DE MARE RANDAMENT PENTRU SUDURA

Cercetătorii și specialiștii de la Institutul de sudură și încercări de materiale din Timișoara, în colaborare cu cei de la Întreprinderea „Electrotimiș” au conceput și realizat o mașină de sudat prin presiune în puncte multiple — produs cu performanțe tehnico-economice funcționale și de fiabilitate la nivelul tehnicii mondiale. Destinată echipării liniei automatizate de fabricație a carcasei autoturismului „Dacia”, noua instalație execută, prin cele patru

posturi de lucru, operații de sudare a tablelor la un nivel calitativ superior și cu o productivitate de două ori mai mare față de procedeele utilizate anterior.

„RAMA” DE METROU CU NUMARUL 100

Colectivul Întreprinderii de vagoane Arad a înscris în bilanțul realizărilor un nou succes: „rama” de metrou (cuplu cu două vagoane), cu nr. 100. Aparținând celei de-a doua generații de metrou, acest ultim produs exprimă în mod sintetic înalte performanțe tehnico-funcționale la care a ajuns în clipa de față metroul românesc. Este cît se poate de semnificativ faptul că față de primele vagoane din generația a doua (realizate începînd cu anul 1981), ciclul actual de fabricație s-a redus de trei ori, iar importul componentelor și echipamentelor de completare (cupla automată, suspensia pneumatică pe pernă de aer, aparatura pneumatică de frînă etc.) a fost complet înlăturat, toate fiind produse acum de industria românească.

TIP DE MOTOR DIESEL

La secția de profil a Întreprinderii de construcții de mașini Reșița a fost testat un nou tip de motor diesel cu opt cilindri și o putere de 2 000 CP, fiind destinat Șantierului naval din Oltenița. Noua realizare ridică la peste 30 numărul variantelor constructive în care au fost executate asemenea agregate. În total, la Întreprinderea de construcții de mașini Reșița au fost realizate peste 4 500 motoare diesel destinate tracțiunii feroviare, grupu-

rilor de foraj și electrogene sau altor întrebuințări, livrate beneficiarilor din țară și externi.

NOI SONDE ÎN ACȚIUNE

Contribuind la creșterea producției de țiței, petroliștii schelei de producție din Șandra, jud. Timiș, au pus în funcțiune 15 sonde noi, trei sonde de gaze și nouă sonde care asigură injectarea apei în zăcămint pentru creșterea factorului final de recuperare. Totodată au fost executate aproximativ 500 operații geologo-tehnologice, cu o eficiență de peste 20 000 tone țiței extras. În felul acesta, producția medie zilnică de țiței a înregistrat o sensibilă creștere, finalizîndu-se și alte obiective de investiții în zona Satchinez, menite să contribuie și ele la creșterea producției de țiței și gazolină.

ALTE CAPACITAȚI DE PRODUCȚIE

La Zlaști, în apropierea Combinatului siderurgic Hunedoara, a intrat în funcțiune prima capacitate de producție a noii fabrici de blocuri dolomitice, cu o producție anuală de 5 000 tone. Proiectat de Ipromet București și construit de Întreprinderea de antrepriză construcții-reparații siderurgice Hunedoara, noul obiectiv de concepție și fabricație românească dispune de instalații de înaltă tehnicitate și asigură blocuri dolomitice pentru marele combinat hunedorean, precum și pentru alte centre siderurgice din țară. Prin intrarea în funcțiune a acestei importante capacități de producție se valorifică superior resursele locale.

La Moldova Nouă, minerii au finalizat lucrările la linia tehnologică semi-

industrială de recuperare a resurselor de molibden din concentratele de cupru. Noua capacitate asigură ridicarea gradului de valorificare a minereurilor extrase și a lărgirii continue a bazei proprii de materii prime a țării noastre.

RECUPERAREA CĂLDURII DIN GAZE ARSE

La Combinatul siderurgic din Hunedoara au fost puse în funcțiune mai multe instalații care asigură recuperarea căldurii din gazele arse, din produse și din apa de răcire, a gazului de furnal și a gazului de cocs, cu o eficiență care se ridică la 950 000 tone combustibil convențional pe an.

La Oțelăria Siemens Martin nr. 2 au fost montate opt cazane recuperatoare care produc aburi de presiune medie, iar la cuptoarele adânci ale laminoarelor Bluming de 1 000 și 1 300 mm, precum și la Fabrica de dolomită au fost puse în funcțiune 20 cazane recuperatoare, care asigură întregul necesar de căldură pentru producerea aburului tehnologic, încălzirea halelor și a vestiarelor. Instalația de recuperare a căldurii din treptele de comprimare ale turbocompresoarelor de aer, amenajată în incinta Fabricii de oxigen, permite încălzirea unui hectar de seră de legume, amplasat în apropiere, iar o instalație similară, realizată la Fabrica de aglomerate, folosește căldura recuperată de pe benzile de răcire a aglomeratului pentru reducerea consumului de cocs mărunț și preîncălzirea aerului de combustie necesar cuptoarelor de aprindere. A fost executată și o instalație de producere a vatei minerale din zgura de furnal — material cu pondere însemnată în balanța energetică a țării — iar sur-

plusul de căldură recuperată din alte secții și ateliere se livrează în circuitul de termoficare al orașului.

GAZE DIN APE GEOTERMALE

În comuna Teremia Mare, jud. Timiș, există o mai veche și constantă preocupare pentru valorificarea apelor geotermale. Microstațiunea balneară, care folosește aceste ape în scopuri curative, are deja o experiență de câțiva ani, dar aceste ape nu erau complet valorificate, deoarece conductele clasice permiteau irosirea gazelor existente care sînt și ele surse neconvenționale de energie. Astfel în cadrul activității de industrie mică, a fost realizată — cu ajutorul specialiștilor de la Institutul de proiectări din Timișoara — o originală instalație de recuperare a gazelor din aceste ape, combustibil care își găsește utile și diverse întrebuințări la alimentarea forjei, a brutăriei, la producerea curentului electric.

INTERESANTĂ PREMIERĂ

A fost concepută o nouă instalație hidrolică menită să pună în valoare, cu cheltuieli minime, sursele secundare de apă, fără nici un consum de energie electrică sau combustibil. Această premieră tehnică are la bază cercetări mai vechi efectuate de cadrele didactice de la Institutul politehnic Timișoara, cît și unele mai noi ale specialiștilor Centrului de cercetare științifică și inginerie tehnologică pentru echipamente hidroenergetice din Reșița care au și finalizat acest utilaj hidrolic. Utilajul are o concepție simplă dar robustă, fără să înglobeze piese

În rotație și se bazează pe principiul șocului hidraulic provocat de închiderea bruscă a curentului de apă în interiorul unei conducte. Experimentat de cercetătorii reșițeni și perfecționat într-un atelier de microproducție, acești „berbeci” hidraulici dau bune rezultate în irigarea unor terenuri agricole.

PORTALTOI VITICOL

Specialiștii Stațiunii de cercetare și producție viticolă din Miniș, jud. Arad, au realizat primul portaltoi românesc obținut prin metoda hibridărilor. Este vorba de soiul denumit „precoce” a cărui mare calitate constă în faptul că are o perioadă de vegetație mai scurtă decât a celorlalte soiuri, asigurând maturarea lemnului cu un avans de aproape o lună și încheierea ciclului înainte de căderea brumei de toamnă.

PEPINIERĂ DE ARBORI

Studiind cerințele actuale și de perspectivă ale urbei pe care o gospodăresc, edilii municipiului Deva au luat inițiativa amenajării unei pepinieri proprii pentru arbori și arbuști ornamentali. Pepiniera municipiului se întinde pe o suprafață de două hectare, cu posibilități de a fi irigată. Inițiativa este cu atât mai valoroasă, cu cât aduce și importante economii. Organizatorii pepinierii o folosesc mai ales pentru producerea de arbori și arbuști de mare valoare ornamentală.

BAZĂ SPORTIVĂ ȘI DE AGREMENT

La dispoziția locuitorilor municipiului Reșița a fost pusă o nouă și modernă bază pentru activități sportive și de agrement: complexul amenajat în zona strandului municipal, realizat cu contribuția întreprinderilor reșițene și a cetățenilor. S-au amenajat două bazine de înot, cu toate dotările necesare, terenuri pentru tenis de câmp, handbal și volei, s-a construit un barcader pentru bărci și hidro biciclete, o scenă special amenajată pentru spectacole muzical-coreografice.

CASA MUZICII DIN LUGOJ

Lugojenii au un adevărat cult pentru cinstirea înaintașilor, făcând din el un mod activ de a-și pune în valoare însăși personalitatea trecutului istoric, cultural, traversat de fiorul curat al patriotismului. În sălile Casei personalităților, un nou spațiu cultural își adaugă configurația spirituală cu totul aparte: Casa muzicii, o bijuterie a arhitecturii, a unui demers expozițional de excepție, evocatoare, informativă, cu o distincție care îl emoționează pe vizitator, impunându-i reculegere și respect.

Sălile de la parter și de la etaj reamintesc prin documente activitatea muzicală, de la cel dintâi cîntec popular bănățean pus pe note de Eftimie Murgu însuși, la seria de folclor muzical culeasă de interpreți, de marii muzicieni Ion Vidu, Nicolae Ursu, Tiberiu Brediceanu. Mișcarea corală — cu documentele care atestă existența corului chiar înainte de 1810 — a luat amploare cu Reuniunea de cîntări și muzică, sub conducerea lui Ion Vidu,

apoi continuată de Filaret Barbu, Dimitrie Stan etc. Astăzi corul este laureat al Festivalului național „Cântarea României” distins cu numeroase premii pentru prestigioasa și rodnică sa activitate — o continuitate emoționantă prin succesiunea generațiilor, prin documentele despre viața și munca lor.

În lista rememorărilor intră și Conservatorul din Lugoj, inițiat de Ion Vidu, avându-l ca director pe Filaret Barbu, apoi Filarmonica, Asociația corurilor și fanfarelor din Banat, corul „Progresul”, alte formații cu prestații temporare.

Sălile refac ambianța epocii și prin mobilier sau obiecte aparținând personalităților evocate, ca spre pildă pianul lui Traian Grozăvescu, masa de lucru a lui Vidu, obiecte ale lui Tiberiu Brediceanu. În lumina sălii de audiții se pot asculta lucrări intrate în patrimoniul muzicii românești, casa muzicii fiind și spațiul unor audiții, recitaluri de muzică, medalioane, întâlniri cu publicul, lecții cu elevii — un centru educațional prin activitate muzicală.

CRONICA BISERICESCĂ

EVENIMENT ECUMENIC ÎN ARGENTINA

Este în obiceiul Consiliului Ecumenic al Bisericilor să organizeze ședințele de lucru ale Comitetului executiv (26 membri) și ale Comitetului central (157 membri), ca și conferințele subunităților și adunările generale, în diferite părți ale lumii, rămânând numai în caz de nevoie — lipsa unei invitații — la sediul de la Geneva, în Elveția. Astfel de întruniri au avut loc la Amsterdam, Uppsala, New Delhi, Nairobi, Vancouver, Melbourne, Lima, Boston, Toronto, Kingston etc. Anul acesta Comitetul executiv și Comitetul central și-au ținut sesiunile de lucrări din vară la Buenos Aires — la invitația Bisericilor din Argentina, între 22 iulie—8 august. Din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat I.P. Mitropolit Antonie al Ardealului ca membru în ambele comitete și P.S. Episcop Vasile Tîrgovișteanu, vicar patriarhal, membru în Comitetul central.

Lucrările au fost onorate de prezența președintelui Argentinei Raoul Alfonsín care a ținut o importantă cuvîntare, despre necesitatea unei noi ordine economice internaționale și a unei noi rînduiri etice în relațiile dintre state, în care să predomină onestitatea, respectarea cuvîntului dat și a tratatelor, egalitatea și dreptul egal al tuturor la resurse și la fericire.

Argentina, ca și majoritatea țărilor din America Latină, e o regiune în curs de dezvoltare și e bîntuită de contradicții și crize economice. Țară de 30 de milioane de locuitori, cu o agricultură și industrie subdezvoltată, cu o populație concentrată în oraș (Buenos-Aires are peste 10 milioane de locuitori) are o datorie externă mare care reprezintă o povară și greu de suportat și greu de rezolvat. Comitetul central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor s-a ocupat îndeaproape de aceste aspecte ale vieții din țările Americii de Sud și din America Centrală, ca și de plaga datoriilor externe care împovărează întreaga lume a treia.

Firește acestea au fost probleme care au venit aproape fără voie pe agenda lucrărilor. Participanții din lumea a treia și din America Latină și Centrală au cerut intervenția Consiliului Ecumenic al Bisericilor pentru a se găsi o soluție echitabilă situațiilor care întretin subdezvoltarea, sărăcia, discriminările, deformarea și alienarea sufletului oamenilor care ar avea dreptul la o viață mai bună. În același context au fost aduse pe agendă situații ca acelea din Africa de Sud, în care persecuțiile rasiale predomină ca în cea mai înfloritoare dintre epocile sclavagiste și colonialiste. De asemenea a fost denunțată teroarea din țările Americii Centrale și din unele țări din America de Sud, și a fost deplînsă incapacitatea Orientului Mijlociu de a-și rezolva pe cale pașnică problemele litigioase. Toate acestea s-au materializat în decla-

rații de solidarizare cu cei în suferință, dar și în votarea unor ajutoare bănești substanțiale umanitare, organizațiilor care luptă pentru libertate, pentru combaterea rasismului, pentru pace și egalitate.

Comitetul central al Consiliului Ecumenic al Bisericii a adresat țărilor în cauză apeluri motivate pe texte biblice, pentru restaurarea făpturii omenești în drepturile ei originare, așa cum a voit-o și o vrea Dumnezeu, liberă și demnă, lucrând binele și șlefuid în ea chipul și asemănarea lui Dumnezeu.

Preocuparea de competență a sesiunii de la Buenos Aires a fost însă aceea care are în vedere și urmărește unitatea Bisericii. Documentul de la Lima din 1982: „Botez, Euharistie și Preoție” a ocupat o bună parte din lucrări. S-au exprimat speranțe mari în destinul acestui document menit să fie primul mare pas practic spre unitate din istoria ecumenismului. Dacă la început baza comună care unea Bisericile membre ale Consiliului Ecumenic al Bisericii era doar recunoașterea lui Iisus Hristos ca Domn și Mântuitor și dacă în 1961 la New Delhi s-a mai adăugat acestei baze credința în Scriptură și în Sfânta Treime, acum s-a ajuns la anumite convergențe cu privire la trei mari Sfinte Taine, ceea ce constituie o cucerire extraordinară. Desigur mai este încă de lucru pînă la acorduri totale, dar din partea tuturor se fac auzite cuvinte de speranță și încurajare.

Problemele de doctrină sînt întotdeauna discutate în cadrul Consiliului mai ales în sub-unitatea „Credință și Constituție” din Unitatea I-a prezidată de I.P.S. Mitropolit Antonie. Unitatea I-a (Credință și Mărturisire cu patru sub-unități: Credință și Constituție, Biserică și Societate, Misiune și Evanghelizare și Dialogul cu alte credințe și ideologii, a propus și Plenara a aprobat ca în anii următori să se organizeze o serie de Conferințe Mondiale care să trateze următoarele teme: Botez, Euharistie, Preoție, Credință apostolică, Unitate și Reinnoire, în 1989 (sub-unitatea Credință și Constituție), Fie voia Ta — pe drumul lui Hristos, în 1988 (sub-unitatea Misiune și Evanghelizare). Consultații mai reduse vor trata probleme ca Evanghelie și Cultură, Integritatea creației, Teologia altor religii etc.

În colaborare cu Unitatea a II-a se va organiza în 1990 o Conferință Mondială cu tema: „Dreptate, pace și integritatea creației”.

Aceste teme vor defini pentru anii care vin activitatea Consiliului Ecumenic al Bisericii, dirijînd-o în mod egal spre efortul în vederea recuperării unității tuturor creștinilor, dar și spre efortul în care dorește să-î angajeze pe toți creștinii în vederea apărării păcii, a dezarmării și în special a dezarmării nucleare și a menținerii curățeniei spațiului cosmic. În felul acesta Consiliul Ecumenic al Bisericii rămîne fidel preocupărilor sale egale pe verticală și orizontală. Noul secretar general, dr. Emilio Castro, care a pregătit la Buenos Aires prima sesiune a Comitetului central de la alegerea sa în acest post, s-a dovedit fidel liniei bine conturate de către Philip Potter acestei organizații creștine mondiale, în timpul cît a condus-o, pînă la 1 ianuarie 1985. Dr. Emilio Castro s-a străduit însă să pună un accent mai puternic pe motivarea creștină, biblică și tradițională, a activităților Consiliului Ecumenic al Bisericii. În acest sens, noul secretar general a cerut o mai largă participare a ortodocșilor în viața Consiliului și a promis că va face totul pentru a îmbunătăți procentul prezenței ortodoxe în conducerea de la Geneva a Consiliului (Telegraful Român, nr. 33-34/1985, pp. 1—2).

SESIUNEA ECUMENICĂ JUBILIARĂ

Se împlinesc 75 de ani de la înființarea Comisiei „Credință și Constituție” care acum face parte din Consiliul Ecumenic al Bisericilor. Jubileul a fost marcat în cadrul sesiunii periodice a comisiei.

Lucrările din anul 1985, atât ale comisiei plenare, cât și a celei permanente, s-au desfășurat la Stavanger, în Norvegia, între 13—25 august, cu participarea a 120 membri delegați ai diferitelor Biserici și confesiuni. Din partea Bisericii Ortodoxe Române, a fost delegat Prea Sfințitul Episcop Timotei al Aradului. De asemenea, din țara noastră a mai participat prof. dr. Cristoph Klein, prorectorul Institutului teologic universitar protestant unic din Sibiu.

Delegația română și-a adus contribuția la lucrările comisiei, prin studiile întocmite și prezentate prin intervențiile în cadrul ședințelor, mai ales a grupelor de lucru.

Sesiunea a urmat un program cuprinzând ședințe plenare și grupe, adunări cultice și slujbe religioase, vizitarea unor instituții bisericești și monumente istorice. Preocuparea principală a întrunirii a fost analizarea, în continuare, a convergențelor confesionale pe marginea documentului „Botez, Euharistie, Ministeriu”, redactat la sesiunea precedentă de la Lima în 1981. Referatele întocmite de specialiști reprezentând diferitele Biserici și confesiuni membre, au conturat aspecte care au fost apoi analizate în cadrul celor 16 grupe repartizate în trei mari secții: I. Botez, Euharistie, Ministeriu; II. Credința apostolică, unitatea, și înnoirea; III. Alte sarcini ale Comisiei „Credință și Constituție”.

Conducerea sesiunii a avut-o, ca moderator, prof. dr. John Deschner. Referatul asupra activității comisiei, ca și concluziile au fost formulate de către directorul dr. Hünther Gassman, iar aprecierea finală a rezultatelor a fost făcută de dr. Emilio Castro Secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Lucrările au reprezentat un bilanț al pozițiilor față de documentul de la Lima (BEM), căutarea unor noi căi de dialog. Totodată, sesiunea comisiei permanente a urmărit stabilirea programului reuniunilor viitoare ca și al celei de a VIII-a Adunări Generale a „Comisiei Credință și Constituție”, proiectată pentru anul 1989.

PARTICIPAREA DELEGAȚIEI BISERICII ORTODOXE ROMÂNE LA
CEA DE A VI-A ADUNARE GENERALĂ A CONFERINȚEI
CREȘTINE PENTRU PACE

În calitate de membră a Conferinței Creștine pentru Pace de la Praga și dînd urmare invitației de a participa la cea de a VI-a Adunare Generală a acesteia, Biserica Ortodoxă Română a trimis o delegație la sesiunea desfășurată între 2—9 iulie 1985, avînd binecuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Iustin și împuternicirea de a face încă mai mult cunoscute strădanile pe care le depune întru salvagardarea păcii.

Delegația românească a avut în funte pe Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, din ea făcînd parte Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nestor al Olteniei, Prea Sfințitul Episcop Timotei al Aradului, P.C. Arhim. Nifon Mihăiță, consilier patriarhal, P.C. Părinte Ilie Georgescu, consilier la Arhiepiscopia Bucureștilor. Din R.S. România au mai participat, ca reprezentanți ai celorlalte culte, Eminența Sa Episcopul Laszlo Papp al Episcopiei reformată din Oradea, dl. Karoly Székely, consilier la Episcopia reformată din Cluj-Napoca și prof. Michael Gross de la Biserica evanghelică C.A. din Sibiu.

Sosind la Praga, delegația românească a fost întîmpinată de reprezentanții Conferinței pentru Pace și de P.F. Mitropolit Dorotei al Bisericii Ortodoxe Cehoslovace, de față fiind și înalți funcționari ai Ambasadei Republicii Socialiste România. În cursul șederii membrii delegației au fost invitați la diferite recepții date în cinstea participanților, iar în duminica din 7 iulie delegația Bisericii noastre a făcut parte din soborul slujind sfînta liturghie la istorica și frumoasa catedrală a Bisericii Ortodoxe Cehoslovace, cu prilejul căreia I.P.S. Mitropolit Teoctist a oferit înfiistătătorului Bisericii surori darurile Patriarhiei Române.

După deschiderea lucrărilor, în plenara din 3 iulie, I.P.S. Mitropolit Teoctist a citit mesajul Prea Fericitului Patriarh Iustin. Apoi, în ședințele plenare sau pe grupe, I.P.S. Mitropolit Teoctist a făcut cunoscută poziția Bisericii Ortodoxe Române în probleme majore, ca securitatea europeană, dezarmarea, modul de reprezentare al Bisericii noastre în C.C.P., puncte de vedere care s-au bucurat de adeziunea tuturor delegațiilor. I.P.S. Mitropolit Nestor a făcut parte din Prezidiul Adunării Generale, fiind ales totodată vicepreședinte al Comisiei de validare a mandatelor. Încredințarea de a conduce serviciul religios ecumenic din ziua de 5 iulie a avut-o P.S. Episcop Timotei, care în cadrul acestuia a prezentat meditația biblică intitulată „Pentru toți oamenii”, pe marginea textului la I Timotei 2, 1—2. P.C. Părinte Ilie Georgescu, membru al Secretariatului internațional al Conferinței Creștine pentru Pace, a fost ales și în Comitetul de redactare a documentelor.

La Adunarea Generală au participat cca. 800 delegați din 90 țări de pe toate continentele, din care 150 ziariști și reprezentanți ai Agențiilor de presă acreditate la Praga, 58 observatori din partea a 48 organizații internaționale ecumenice sau angajate în lupta pentru apărarea păcii.

Cuvîntarea principală a Adunării a fost rostită de I.P.S. Mitropolit Mar Gregorios al Bisericii Ortodoxe din India. Tema generală „Dumnezeu cheamă: alege viața! Timpul presează”, a fost dezvoltată în trei referate: „Amenințarea globală a umanității și strategia mondială pentru pace” — de I.P.S. Mitropolit Filaret de Kiev; „Bisericele creștine și misiunea lor de pace” — prof. Walter Kreck (R.F. Germania); „Coexistența pașnică și eliberarea” — de episcopul metodist Sergio Arceo (Mexic). Rapoartele de activitate, pentru perioada scursă de la ultima Adunare Generală, au fost prezentate de dr. Karoly Toth, și dr. Ljubomir Mirejovsky, Președintele și respectiv Secretarul general al C.C.P.

Pe lângă sesiunile plenare, Adunarea și-a desfășurat lucrările și în cinci grupe de lucru tratînd următoarele probleme: 1) „Amenințarea globală a umanității și strategia mondială pentru pace”; 2) „Bisericele creștine și misiunea lor de pace”; 3) „Responsabilitatea comună a forțelor de pace pentru depășirea obstacolelor în calea păcii”; 4) „Coexistența pașnică și eliberarea” și 5) „Programul și structurile activității C.C.P.”.

Delegații Bisericii Ortodoxe Române și-au adus contribuția la lucrările tuturor celor cinci secții. La grupa I-a, I.P.S. Mitropolit Teoctist a vorbit despre „Poziția României, a Președintelui Nicolae Ceaușescu, privind realizarea dezarmării, în primul rând a celei nucleare”; la cea de a II-a, I.P.S. Mitropolit Nestor a dezbătut problema „Unității tuturor forțelor naționale și internaționale — condiție esențială în stoparea cursei înarmărilor, în realizarea unui climat de colaborare cu pace între popoare, pentru apărarea dreptului la muncă, la viață, la libertate”. P.C. Episcop Timotei a participat la lucrările grupei a III-a, cu referatul intitulat „Responsabilitatea creștină, securitatea și cooperarea în Europa. Poziția României față de tratativele americano-sovietice de la Geneva”. La grupa a IV-a, P.C. Arhim. Nifon Mihăiță a prezentat comunicarea „Coexistența pașnică și eliberarea”, iar la grupa V-a, P.C. Părinte Ilie Georgescu a avut expunerea tratând temele „Contribuția României la victoria asupra fascismului” și „Necesitatea sporirii contribuției C.C.P. la lupta pentru realizarea dezarmării, păcii, securității, încrederii și cooperării între popoare, la rezolvarea tuturor problemelor fundamentale ale omenirii prin atragerea celor mai influente Biserici și personalități religioase din toate statele lumii”.

În plenul Adunării, I.P.S. Mitropolit a vorbit despre activitatea Bisericilor din România în lupta pentru pace, informând asupra Adunării cultelor din România pentru dezarmare și pace din iulie 1984, precum și asupra proiectatei Adunări din septembrie 1985.

În cadrul Adunării s-au citit numeroase mesaje trimise de șefi de state și guverne, conducători de Biserici, șefi de culte, exponați ai multor organizații bisericești internaționale. Adunarea a abordat majoritatea problemelor importante de pe agenda vieții internaționale, acestea găsindu-și expresia și în documentele adoptate. Comunicatul comun a fost urmat de declarații asupra situației din zonele tensionare ale lumii — din Asia, Pacific, Africa, America Centrală, America Latină și Europa. S-au adăugat: un document privind pericolul înarmării nucleare, un mesaj către Biserici și creștini, un altul către credincioșii altor religii, un mesaj către guverne și conducătorii de state, o scrisoare adresată Președintelui Ronald Reagan și o alta către Președintele Sovietului Suprem al U.R.S.S. Andrei Gromiko, precum și alte scrisori sau mesaje.

Dintre rezoluțiile importante adoptate de Adunare menționăm recomandarea de a ajuta la pregătirile pentru convocarea unui Consiliu universal de pace; de a sprijini inițiativa pentru ca anul 1989 să fie proclamat „Anul internațional O.N.U. pentru toleranța religioasă și ideologică”; de a sprijini prin activități specifice „Anul internațional al păcii” (1986).

În ultima zi a lucrărilor au fost alese și s-au întrunit pentru prima dată noile organe componente ale Conferinței Creștine pentru Pace. În ceea ce privește Biserica Ortodoxă Română, I.P.S. Mitropolit Nestor a fost ales unul dintre cei 15 vicepreședinți, apoi I.P.S. Mitropolit Teoctist, I.P.S. Mitropolit Nestor, P.S. Episcop Timotei și P.C. Părinte Ilie Georgescu au fost aleși în Comitetul de continuare. I.P.S. Mitropolit Nestor face parte și din Comitetul de lucru, iar P.C. Părinte Ilie Georgescu din Secretariatul internațional. La cererea delegațiilor Bisericii Ortodoxe Române, în Comitetul de continuare a fost rezervat un loc pentru Bisericile protestante din Republica Socialistă România.

Cea de a șasea Adunare Generală a Conferinței Creștine pentru Pace a contribuit la intensificarea acțiunii de atragere a cât mai multe organizații în această mișcare, ceea ce înseamnă și extinderea ariei ei geografice, un plus de prestigiu și forță în marele front al apărării păcii. Importanța crescândă a acestui for este ilustrată și de prezența a noi delegați, ca spre exemplu din Coreea și China. Un cuvânt emoționant a fost rostit de unul dintre martorii oculari ai dramei de la Hiroshima. Adunarea exprimându-și voința unanimă ca viața omenirii să nu mai fie supusă vreodată unor asemenea încercări.

INSISTENȚE PENTRU CONVOCAREA UNUI „SINOD AL PĂCII”

La 14 zile după Congresul Bisericii evanghelice din R.F.G., desfășurat la Düsseldorf, care a avansat ideea convocării unui „Sinod al Păcii”, au avut loc și lucrările Congresului Bisericii evanghelice din R.D.G., încheiate în duminica din 23 iunie 1985, la Greifswald. Convocat sub genericul „a fi bogat prin credință”, cu prilejul împlinirii a 500 ani de la nașterea lui Johannes Bugenhager, apropiat colaborator al reformatorului Martin Luther, congresul a întrunit și numeroși oaspeți reprezentând mai toate Bisericile evanghelice din Europa.

În duminica din 23 iunie 1985, după oficierea serviciului religios în prezența a circa 8000 credincioși, participanții la congres au adoptat o declarație conform căreia se pronunță hotărît în sprijinul convocării unui „Sinod al Păcii”, sub egida Consiliului Ecumenic al Bisericilor. (Junge Kirche, nr. 7/1985, p. 420) (*L. I. Jelelean*).

EPISCOPII ROMANO-CATOLOCII AMERICANI S-AU PRONUNȚAT ÎMPOTRIVA RACHETELOR „MX”

Conferința episcopilor romano-catolici americani a cerut Congresului S.U.A., în 15 martie 1985 să respingă cererea Casei Albe pentru acordarea de credite de 1,5 miliarde dolari destinate rachetelor „MX” și să voteze mai degrabă pentru credite acordate lumii a treia. Episcopul James Malone, președintele Conferinței episcopale, a adresat o scrisoare fiecărui membru al Congresului prin care episcopii declară că vorbesc nu „ca strategii, ci în calitatea lor de conducători religioși”. (*„La Croix”*, 19 martie 1985, p. 14).

EPISCOP ANGLICAN ÎMPOTRIVA
„RĂZBOIULUI STELELOR“

În prelegerea intitulată „Numărătoare inversă la războiul stelelor“, ținută la Selly Oak, episcopul Hugh Montefiore de Birmingham a arătat că „războiul stelelor sporește riscul războiului nuclear în loc să-l scadă“. Costul sistemului american de apărare strategică este investit „în afara acestei lumi“, iar banii ar fi mai bine să fie folosiți pentru „hrana infometaiilor din sud sau a anihilării recesiunii de acasă“. Costul „depășește sumele obișnuite, urmînd să măsurăm totul nu în miliarde, ci în trilioane. Avînd în vedere foametea din sud și recesiunea din nord, banii nu trebuie risipiți pe sisteme de apărare nucleară“.

Tehnologia solicitată pentru un asemenea sistem de apărare poate că nu va intra niciodată în funcțiune a afirmat episcopul Montefiore, care în încheiere a adresat un apel „comunității științifice a națiunii, celor care ne-au dat armele nucleare, ca să ne dea și mijloacele de a le face inofensive și învechite“. („Church Times“, 12 aprilie 1985, p. 1).

PATRU DECENII DE LA HIROSHIMA :
CHEMARE LA RUGĂCIUNE PENTRU PACE

Anticipînd împlinirea a patru decenii de la explozia primei bombe atomice, în 23 iulie 1985 Cardinalul Friedrich Wetter de München și Freising i-a chemat pe preoții și credincioșii eparhiei sale să se roage pentru pacea lumii și pentru reușita tratativelor ce au loc în vederea înlăturării armelor nucleare. Într-o scrisoare adresată preoților s-a cerut ca „acel eveniment aproape apocaliptic petrecut cu 40 ani în urmă, trebuie să-i îndemne pe credincioși la împăcare și la o angajare curajoasă în vederea întăririi păcii“. În scrisoare se mai spune că lumea de azi este plină de arme „mult mai îngrozitoare decît bombele de la Hiroshima și Nagasaki“. Sînt amintite cele 32 000 victime ale bombei din 6 august 1945, împreună cu cei 14 000 morți într-un interval scurt de după explozie, precum și cei 80 000 decedați pînă în 1950, la care se adaugă numeroși alți suferinzi de pe urma efectelor bombei.

Lupta împotriva armelor și a războiului trebuie să fie sprijinită concret și printr-un angajament frățesc față de oamenii din întreaga lume, aflați în suferință, infometai, fără locuințe și asupriți. Toate eparhiile romano-catolice din Bavaria și-au exprimat dorința de a se uni în rugăciune, pentru pace și dezarmare. (Ordinarius-Korrespondenz nr. 28/24.7.1985, p. 3) (L. I. Jebelean).

SPRE UN OCEAN PACIFIC FĂRĂ ARME NUCLEARE

Între 300 000—400 000 credincioși aparținători mai multor confesiuni au participat la un marș al păcii efectuat în Duminica Floriilor anului 1985 pe străzile a patru orașe din Australia, spre a face cunoscută atitudinea clară a Bisericilor continentului în favoarea acestei cauze nobile. Cea mai mare întrunire a avut loc la Sydney, oraș care a grupat aproximativ 17 000 oameni, unde s-au rostit numeroase cuvântări. Mitinguri asemănătoare s-au desfășurat la Melbourne, Perth și Canberra. În toate cele patru orașe au fost oficiate și servicii religioase ecumenice, cu participare a numeroși clerici locali reprezentând Bisericile și confesiunile existente pe raza lor și s-au rostit cuvântări cerind înlăturarea armelor nucleare din zona Oceanului Pacific și instaurarea unei păci reale și trainice în lume. (Junge Kirche, nr. 6/1985, p. 357) (*L. I. Jebelean*).

NOTE ȘI COMENTARII

BANATUL NOSTRU

Intrarea în depărtatul trecut, ne pare cu mai deplin înțeles dacă plecăm din contemporaneitate...

În primele două decenii după marea împlinire din 1918, cărturarii bănățeni vorbeau cu multă însuflețire despre trecutul provinciei. Mulți i-au bănuț de „făloșenie“, dar atitudinea lor era de fapt ecoul sentimentului ce a fortificat masele în lupta grea și îndelungată pentru libertate și unificare, precum și expresia bucuriei de a aduce un plus de zestre la întregul patrimoniu național, zestre constând din faptele unui mileniu românesc în care Banatul a fost una cu neamul în simțăminte și vrieri.

Remarcat odinioară de Lucian Blaga și George Călinescu, Banatul a format recent obiectul atenției a două personalități de prestigiu, Ion Frunzetti, decedat în toamna acestui an și Răzvan Theodorescu, ca urmare a cunoașterii nemijlocite a faptelor, sau desprinse din îndelungate cercetări științifice.

Ion Frunzetti, istoricul de artă, literatul cu activitate prodigioasă care a învățat la liceul din Timișoara în 1930—1931 și 1934—1936, afirmă că foarte interesantul interviu apărut în „Suplimentul literar-artistic al Scintei tineretului“ nr. 5 din 3 februarie 1985, p. 3 :

„Timișoara a fost Heidelbergul meu. În anii pe care l-am petrecut eu aici, unificarea culturii României întregite era un fapt. În acest cadru se încerca trezirea (sau păstrarea) conștiinței că Banatul trebuie să fie „fruncea“, cum se spune. Toți bănățenii erau foarte patrioți, foarte bucuroși să se afle într-o Românie mare în care credeau, în care sperau că-și vor desfășura activitatea în alte condiții decât cele de sub oprimarea austro-ungară. Toți erau oameni minunați. Nu știu dacă antropologii noștri sînt de acord, dar eu cred că în Banat amintirile romane sînt foarte puternice, atît în ceea ce privește limba, cît și tipologia caracterologică. Oamenii de acolo sînt de formulă romană. Și mulți vorbesc patru limbi, așa cum relatează Slavici, trecînd cu ușurință de la mentalitatea interioară a formulei de gîndire neconceptualizată a unei naționalități la cealaltă. În vremea aceea climatul de aici era mult mai european decît în alte părți ale țării“.

Impresionanta și cuprinzătoarea evocare a atmosferei culturale a Banatului interbelic cu manifestări majore, e rezumată în finalul interviului astfel : „Există un puternic germen cultural aici, mult mai puternic decît în alte locuri din țară în care învățasem eu (Galați, Focșani, Oradea) și mă simțeam bine în această caldă „Vienă a Orientului“ — referire privind Timișoara.

Sînt, credem noi, sentimentele ce l-au determinat pe Frunzetti să elaboreze și să publice valoroasa lucrare *Pictori bănățeni din secolul al XIX-lea*. Am dori apoi să cităm pe reputatul istoric Răzvan Theodorescu care, în interviul publicat de revista „Vatra” din Tîrgu Mureș, nr. 8 din 20 august 1985, p. 9, pătrunde cu autoritatea specialistului, mult mai cuprinzător în depărtatul trecut al Banatului, remarcînd alt aspect: marea importanță politică religioasă și culturală pe care a avut-o din început alături de Dobrogea:

„Trebuie să spun că Banatul, ca și Dobrogea, sînt cele două provincii care, pentru această perioadă, ne oferă și din punct de vedere al organizării ecleziastice, și din acela al artei plastice, singurele date concrete cu o anumită relevanță, fiindcă din aceste regiuni cunoscînd cea mai intensă viață istorică medieval-timpurie. Influența lor în părțile învecinate, respectiv în Oltenia și în Moldova medievală meridională, este un fapt pe care, parțial îl putem surprinde și pe calea cercetării materiale populare, însă abia veacul al XIII-lea și, mai ales, cel de-al XIV-lea vor cunoaște o difuzie ceva mai egală a culturii de nivel superior în toate zonele legate de Dunărea de Jos. Despre dialectica acestui interesant proces de veche istorie culturală românească observăm că, față de epoca medievală, se constată odată cu secolele X—XII crearea unor nuclee bine definite geografic — Dobrogea și Banatul în speță — în care dezvoltarea vieții feudale locale datorează nu puțin acelor împrejurări istorice ce au adus Dunărea de Jos. Tocmai în această epocă, în nemijlocite legături cu Bizanțul, cu Balcanii și, parțial, cu Centrul european integrat acum sferei de civilizație occidentală.

„De curînd, într-o prefață la o scriere medievală ce s-a născut cu milenii în urmă pe pămîntul bănățean (Gerard din Cenad, *Armonia lumii* studiu introductiv, selecție, traducere și comentarii de Radu Constantinescu, București, 1984, pp. 5—9), notam, în esență următoarele: „Există pămînturi ce au prin așezarea lor dintotdeauna la cumpăna apelor, o deschidere nebănuită de orizonturi, o secretă știință a împăcării contrastelor, un dar inefabil al sintezei. Banatul, — ca și la altă seară Renania în apusul continentului, Macedonia în inima Peninsulei Balcanice sau Galiția în pragul nesfîrșirilor rusești — este el singur, o mică lume dătătoare de măsură pentru tot ce au însemnat în istorie, în istoria culturii mai cu seamă întîlnirile, dar și înfruntările de civilizații deosebite, de tipuri umane felurite, pe care din adîncimile preistoriei și din cele ale folclorului le-au ilustrat la tot pasul ținuturile dintre Mureș și Dunăre”.

Fără a nesocoti importanța referirilor la cercetările personale pe care le-a făcut istoricul în 1971 la Cenad în legătură cu baptisteriul și sarcofagul, detaliate în prețiosul volum *Bizanț, Balcani, Occident la începutul culturii medievale românești* (București, 1974, pp. 76—78), reținem din interviu ultimul aliniat privitor la Banat:

„Îmi răsăreau înainte strălucirea aproape barbară — cu atîtea moșteniri greco-romane și cu adaosuri islamice și bizantine — a celor mai bine de douăzeci de vase de aur somptuos cizelate, descoperite foarte aproape de Cenad, la Sînnicolaul Mare, dar și cuvintele unui text medieval, despre școala episcopală din acest loc, fondată din inițiativa benedictină la Igrîș — aidoma celor din nordul Italiei și din Franța, din Burgundia și din Germania — pentru inițierea în „artele libere” într-un loc al confluențelor Apusului cu Răsăritul acolo unde — detaliul e semnificativ

întru toate și demn de reținut — se foloseau cele trei limbi de cultură, cele trei idiomuri „sacre“ ale Europei anului 1000: greaca, slava și latina; după cum în puținătatea urmelor vechi medievale, încă descifrabile între monumentele Cenadului, încercam să refac cu ochiul minții ceea ce va fi fost „monasterium beatis Ioannis Baptiste“ sau „monasterium beati Georgii martiris“ despre care vorbea cunoscuta *Viață* (Vita sancti Gerardi) a primului episcop de Cenad“.

Aprecierile acum citate ale lui Ion Frunzetti și Răzvan Theodorescu — o mărturisim nu fără anume satisfacție — ne-au încântat și am socotit potrivit să le consemnăm spre a nu fi trecute cu vederea.

Prot. Ion B. Mureșianu

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

BINECUVÎNTARE DE BISERICĂ

Duminică 30 iunie 1985 Înalt Prea Sfințitul Mitropolit însoțit de P.On. Părinte Ioan Popeti, secretar eparhial și de P.On. Arhidiacon Ioan Botău, descins parohia Timișoara-Fratelia pentru a oficia serviciul binecuvîntării bisericii cu prilejul încheierii lucrărilor de pictare.

La sosire I.P.S. Mitropolit Nicolae a fost întâmpinat cu deosebită căldură de soborul preoților și numeroși credincioși ai parohiei, în numele cărora a luat cuvîntul P.On. Părinte Cornel Pleșu, protopopul Timișoarei. După răspunsul întîistătorului eparhiei și înconjurarea bisericii, s-a săvîrșit ritualul binecuvîntării lăcașului cu apă sfințită și sfînt mir.

A urmat sfînta liturghie arhierească, în cadrul căreia răspunsurile au fost date în comun de mulțimea credincioșilor, iar formația corală a parohiei a contribuit prin intonarea unor alese bucăți religioase. La timpul potrivit, I.P.S. Mitropolit Nicolae a rostit cuvîntul de învățătură și a împărtășit pe credincioșii pregătiți dinainte spre a primi Sfînta Taină a Euharistiei.

După otpust, preotul Eugen Iancu, parohul locului, a prezentat un scurt istoric al parohiei și o dare de seamă asupra lucrărilor de reînnoire încheiate recent. În cuvîntul său, I.P.S. Mitropolit Nicolae a lăudat spiritul de jertfelnicie al credincioșilor, apreciind deopotrivă bunele relații cultivate cu credincioșii de alte confesiuni existente în cartierul Fratelia, precum și munca desfășurată împreună, ca cetățeni harnici care contribuie la înălțarea țării pe noi trepte de progres și bunăstare.

Împărtășind bucuria parohiei, preotul romano-catolic Csatar Miklos și pas-torul reformat Peter Istvan din cartier au adresat cuvinte de aleasă simțire și caldă afecțiune.

La casa parohială, I.P.S. Mitropolit Nicolae a binecuvîntat încăperile clădirii nou achiziționate, întreținîndu-se apoi cu membrii consiliului parohial, al comite-tului parohial și ai formației corale.

În timpul agapei care a încheiat festivitatea binecuvîntării bisericii, preotul Eugen Iancu a exprimat recunoștința adîncă a întregii parohii pentru sprijinul acordat de Conducerea eparhială și autoritățile de stat cu prilejul lucrărilor de restaurare și pictare desfășurate la lăcașul bisericii.

LITURGHII ARHIEREȘTI LA MĂNĂSTIRILE
SĂRACA ȘI TIMIȘENI

Străvechea mănăstire Săraca de la Șemlacul Mic, protopopiatul Deta, a trăit și în acest an bucuria de a-și sărbători hramul — ziua de 6 august, Schimbarea la Față a Domnului — împreună cu Întistătătorul eparhiei, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae. În acordurile imnului arhieresc, un mare număr de credincioși, sosiți din multe părți ale eparhiei încă din ziua precedentă, l-au întâmpinat cu multă dragoste pe ierarh. P.On. Părinte Florin George, protopopul Detei, a rostit cuvîntul de bun venit.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a oficiat, apoi, sfînta liturghie arhierescă, împreună cu soborul de preoți. Răspunsurile liturgice au fost date în comun de toți credincioșii dintre care mulți s-au împărtășit cu Sfintele Taine. La momentul potrivit, I.P.S. Sa a rostit cuvîntul de învățătură, subliniind importanța praznicului în istoria mănăstirii și viața spirituală a credincioșilor.

În ziua de 29 august — „Tăierea capului Sfîntului Ioan Botezătorul“ — Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a descins din nou la mănăstirea Timișeni-Șag din protopopiatul Timișoara, pentru a participa la sărbătoarea hramului acestui așezămînt de trăire duhovnicească, în care viețuitoarele împletesc rugăciunea cu munca sîrguincioasă pe cîmp și în ateliere unde execută covoare, tricotaje și alte produse textile, în colaborare cu întreprinderi de resort.

I.P.S. Mitropolit Nicolae, împreună cu soborul de preoți și diaconi, a oficiat sfînta liturghie arhierescă, în prezența obștei mănăstirii și a mulțimii credincioșilor sosiți, care s-au împărtășit cu Sfintele Taine și au trăit satisfacția de a se reîntîlni cu Întistătătorul eparhiei. În cadrul serviciului divin, I.P.S. Sa a rostit cuvîntul de învățătură, accentuînd necesitatea întăririi credinței strămoșești și a osmozei sufletești dintre toți fiii țării.

Sărbătoarea mănăstirii s-a încheiat cu agapa oferită de viețuitoarele așezămîntului.

VIZITĂ CANONICĂ

În duminica din 18 august 1985, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, însoțit de P.On. Părinte Aurel Miculescu, consilier eparhial, și de P.On. Arhidiacon Ioan Botău, a descins în parohia Chișoda din protopopiatul Timișoara, cu prilejul împlinirii a 250 de ani de la înălțarea bisericii de aici.

Așteptat cu multă căldură de mulțimea credincioșilor adunați la sărbătorirea evenimentului, I.P.S. Sa a oficiat sfînta liturghie arhierescă, împreună cu soborul slujitor, în cadrul căreia mulți dintre enoriași au fost împărtășiți cu Sfintele Taine.

În cuvîntul de învățătură rostit, Î.P.S. Sa Mitropolit Nicolae, plecînd de la pericopa evanghelică a zilei, a accentuat necesitatea păstrării și întăririi credinței noastre ortodoxe.

La sfîrșitul sfintei liturghii, preotul paroh Iulian Ștefănescu a prezentat un scurt istoric al parohiei, împreună cu raportul asupra vieții religioase locale.

Agapa comună oferită de consilierul parohiei a încheiat festivitatea.

HRAMURI MĂNĂSTIREȘTI

Ziua de 20 iulie — praznicul Sfîntului Prooroc Ilie Tesviteanul — coincide și cu hramul mănăstirii „Izvorul Miron” — Românești din jud. Timiș. În acest an, 1985, cu ocazia hramului, mănăstirea s-a bucurat din nou de prezența Întîistătătorului eparhiei, Înalț Prea Sfîntului Mitropolit Nicolae.

În dimineața zilei, Î.P.S. Sa, însoțit de P.On. Arhidiacon Ioan Botău, a fost întîmpinat la sosire cu multă afecțiune de soborul preoților și un mare număr de credincioși veniți din împrejurimi spre a se ruga împreună în acest așezămint de trăire duhovnicească. P.On. Părinte Doru Milostean, protopopul Făgetului, a rostit cuvîntul îndătinat de bun venit.

Înconjurat de soborul de preoți și diaconi, Î.P.S. Mitropolit Nicolae a oficiat sfînta liturghie în cadrul căreia a împărtășit pe credincioșii ce s-au pregătit pentru primirea Sfintei Taine a Euharistiei. În cuvîntul de învățătură, plecînd de la Sf. Prooroc Ilie ca „om al rugăciunii”, Î.P.S. Sa a evocat personalitatea primului patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Miron Cristea, care a ctitorit așezămintul, insistînd asupra datoriei preoților și a credincioșilor de azi de a fi „oameni ai rugăciunii” și de a-și aduce aportul la înălțarea patriei noastre și la pacea lumii.

După otpust s-a oficiat un parastas în memoria monahilor paraclisului trecuți la cele veșnice.

Prezența Înalț Prea Sfîntului Mitropolit Nicolae a imprimat sărbătorii mănăstirii un caracter de elevată festivitate bisericească, atît pentru slujitorii așezămintului cit și pentru mulțimea credincioșilor bucuroși să se reîntîlnească cu Întîistătătorul eparhiei.

Praznicul Sfîntului Prooroc Ilie Tesviteanul a mai însemnat sărbătoarea hramului și pentru paraclisul „Sf. Ilie de la Izvor” — Vasiova, ca și pentru schiturile de pe Muntele Semenici și Muntele Mic, toate aflate în jud. Caraș-Severin.

În acest an, 1985, din încredințarea Înalț Prea Sfîntului Mitropolit Nicolae, la hramul paraclisului „Sf. Ilie de la Izvor” — Vasiova au fost delegați P.On. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ și P.On. Arhidiacon dr. Silviu Anuichi, iar la hramurile schiturilor de pe Muntele Mic și Muntele Semenici au fost delegați P.On. Părinte Vasile Sechereș, inspector eparhial și respectiv P.On. Părinte Alexandru Nicolici.

Ca în fiecare an, praznicul a început încă din ziua precedentă, prin oficierea îndătinatelor servicii divine de seară și noapte urmate de utrenie și maslul de obște.

În ziua hramului, delegații chiriarhali, împreună cu ceilalți preoți prezenți au oficiat sfânta liturghie în cadrul căreia au fost rostit cuvinte de învățătură, cum și parastase în amintirea slujitorilor decedați.

Credincioșii închinători, sosiți din împrejurimi, au avut posibilitatea de a se ruga și cînta împreună, cu prilejul acestei sărbători pe care au cinstit-o prin prezența lor.

PROBLEMELE PĂCII ÎN ATENȚIA CLERULUI

Actualitatea permanentă a apărării păcii în întreaga lume confruntată cu spectrul amenințător al cataclismului nuclear, a constituit tema stabilită de Sfîntul Sinod pentru conferințele preoțești din vara anului 1985, puse sub genericul „Pacea înseamnă însăși viața planetei noastre”.

Desfășurate la nivel județean, conferințele preoțești din cadrul Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului au avut loc în 23 și 25 iulie 1985, la Timișoara și respectiv Reșița, grupînd clerul întregii eparhii din perimetrul celor două județe, care de această manieră a ținut să-și exprime adeziunea entuziastă la noile inițiative de pace ale ilustrului nostru Conducător, Președintele Nicolae Ceaușescu, la Chemarea și Apelul F.D.U.S. din 23 mai 1985. În ambele cazuri, conferințele au fost prezidate de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, Întîistătătorul eparhiei.

În 23 iulie 1985, întregul efectiv al clerului din protopopiatele Timișoara, Lugoj, Făget și Deta, adică din perimetrul județului Timiș, s-a întrunit în sala festivă a Centrului eparhial, ornată cu exprese lozinci pe care se putea citi: „Ceaușescu — România — Pace!”, „Avem un țel mareț și sfințit: Trăiască pacea pe pămînt!”, „Apărăm pacea, bunul cel mai de preț al omenirii!”. Două zile mai tîrziu, la Reșița s-au întrunit toți clericii celor trei protopopiate din jud. Caraș-Severin: Reșița, Caransebeș și Oravița.

În ambele cazuri, după cuvîntul introductiv rostit de P.On. Părinte Florin George, protopopul Detai și respectiv de P.On. Părinte dr. Vasile Petrica, protopopul Reșiței, a urmat expunerea succintă a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, în cadrul căreia s-a referit la pericolul de o gravitate fără precedentă, provocat de uriașă competiție a înarmărilor nucleare, în opoziție cu dorința de pace a majorității lumii, un loc de frunte în această mișcare avîndu-l și poporul român prin glasul ilustrului său Conducător, Președintele Nicolae Ceaușescu, „Omul Păcii”. „Într-un moment de răspîntie pentru existența umană, într-o situație care amenință bunul cel mai de preț al tuturor semenilor noștri — dreptul la viață — Președintele României cheamă, încă o dată, cu cea mai mare energie, la unirea tuturor forțelor care luptă pentru pace și dezarmare, la conjugarea eforturilor lor” — a subliniat I.P.S. Sa.

După citirea Apelului pentru dezarmare și pace al F.D.U.S. și a Scrisorii Bisericii Ortodoxe Române adresată tuturor cultelor și organizațiilor creștine inter-

naționale, în limitele timpului disponibil au luat cuvîntul un număr de 15 preoți în cadrul conferinței de la Timișoara și alți 17 preoți la Reșița, manifestîndu-și adeziunea proprie și a credincioșilor pe care îi reprezintă la noile inițiative de pace elaborate de cel mai iubit fiu al țării, Președintele Nicolae Ceaușescu, și îmbrățișate de întregul nostru popor, cu profundă angajare patriotică. La Timișoara și-au făcut auzit glasul, preoții: Ioan Cerbu — Ciciova, protopopiatul Făget, Ioan Durac — Freidorf, protopopiatul Timișoara, Ioan Carebia — Buziaș, protopopiatul Lugoj, Doru Milostean — protopopul Făgetului, Tiberiu Dan — Ghilad, protopopiatul Deta, Iulian Oprisoni — Făget, Mihai Mizun — Nădrag, protopopiatul Lugoj, Vasile Bica — Sudriaș, protopopiatul Făget, Vasile V. Muntean — Lugoj, Ioan Olariu — Timișoara IV, Petru Achim — Șemlacul Mic, protopopiatul Deta, Petru Petrescu — Lugojel, protopopiatul Lugoj, Nicolae Sirbu — Traian Vuia, protopopiatul Făget, Nicolae Blajovan — Hodoș, protopopiatul Lugoj și Vasile Petru — Timișoara I. În cadrul conferinței de la Reșița, au rostit alocuțiuni următorii: Dimitrie Grama — protopopul Caransebeșului, Gheorghe Ștefan — Doclin, protopopiatul Reșița, Dorin Nistorean — Moldova Nouă, protopopiatul Oravița, Ioan Racoveanu — Oțelul Roșu, protopopiatul Caransebeș, Petru Lupșa — Reșița III, Gheorghe Neda — protopopul Oraviței, Ioan Teodorovici — Caransebeș, Ioan Mateia — Firliug, protopopiatul Reșița, Traian Mihailovici — Ciuchici, protopopiatul Oravița, Constantin Bolbotină — Petnic, protopopiatul Caransebeș, Teodor Daniel — Anina, protopopiatul Reșița, Vichente Molin — Grădinari, protopopiatul Oravița, Liviu Drăgan — Cireașa, protopopiatul Caransebeș, Petru Ștefănuț — Remetea Pogănici, protopopiatul Reșița, Petru Boru — Comoriște, protopopiatul Oravița, Pavel Oprea — Zlagna, protopopiatul Caransebeș și Vasile Micu — Padina Matei, protopopiatul Oravița. Un număr de 22 preoți au depus intervenții scrise la secretariatele conferinței.

După ultimele luări de cuvînt, conferințele preoțești au adoptat, în aplauzele frenetice ale tuturor participanților, textul unor telegrame omagiale adresate Președintelui Nicolae Ceaușescu, în care au fost exprimate sentimentele de profundă adeziune și stimă față de cel mai iubit fiu al națiunii care conduce destinele României spre culmile civilizației și progresului, luptînd cu consecvență și fermitate pentru cauza nobilă a păcii în lume. Spre ilustrare, din textul amplei telegrame adoptată la Timișoara, reținem: „Insuflețirea cu care aderăm la inițiativele și demersurile Dumneavoastră este cu atît mai totală cu cît în aceste zile, alături de întregul popor, am sărbătorit împlinirea a 20 de ani de cînd ați fost ales în fruntea treburilor politice ale țării, statornicindu-se astfel epoca de aur care Vă poartă numele și ai cărei beneficiari sîntem“.

Concluziile formulate de I.P.S. Mitropolit Nicolae s-au constituit în noi îndemnuri adresate preoților, spre a folosi orice împrejurare, contribuind prin cuvînt și faptă la salvagardarea păcii, la înălțarea patriei noastre spre culmile civilizației și culturii.

Ambele conferințe, desfășurate la nivel județean și prezidate de I.P.S. Mitropolit Nicolae, au fost o strălucită afirmare a voinței de pace a clerului și credincioșilor eparhiei, a hotărîrii lor ferme de a traduce în viață întreaga politică internă și externă a țării noastre, promovată consecvent și neobosit de ctitorul României socialiste contemporane, Președintele Nicolae Ceaușescu.

EXAMEN DE CAPACITATE PREOTEASCĂ

Potrivit regulamentului pentru numirea și transferarea clerului, în zilele de 15 și 16 iulie 1985 s-a ținut la Centrul eparhial examenul de capacitate preotească cu candidații la preoție aparținători eparhiei.

În fața Sinodului mitropolitan prezidat de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae s-au prezentat 13 candidați care au fost supuși probelor scrise și orale stabilite. În urma examenului toți candidații au fost declarați reușiți.

În numele membrilor Sinodului mitropolitan, Prea Sfințitul Episcop Timotei, a adresat candidaților felicitări pentru rezultatele obținute și îndemnul de a munci mai spornic în ogorul Domnului, pentru ca fiecare să se dovedească un bun slujitor al Bisericii Ortodoxe Române și un devotat fiu al patriei.

ROMÂNI DIN „DIASPORA” — ÎN VIZITĂ
LA TIMIȘOARA

În ziua de 27 iulie 1985, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, asistat de P.On. Părinți Petru Dorobanțu, consilier cultural și Ioan Popeți, secretar eparhial, a primit vizita unui grup de tineri de origine română din S.U.A., Canada, R.F. Germania, Israel și Italia, aflați într-o călătorie prin țară, organizată de Asociația „România”. Însoțiți de dl. I. Miclea, reprezentantul Asociației „România”, oaspeții au vizitat Centrul eparhial, catedrala mitropolitană și colecția de artă veche bisericească.

Î.P.S. Mitropolit Nicolae s-a întreținut cu oaspeții asupra impresiilor de călătorie prin patria de obârșie a părinților lor, dându-le explicații asupra meleagurilor bănățene, asupra vieții bisericești din România, subliniind legăturile profunde existente între românii ortodocși din „diaspora” cu țara și Biserica din care descind.

La plecare, Î.P.S. Sa le-a oferit un număr de publicații reflectând crîmpele din istoria Bisericii Ortodoxe Române și din viața bisericească contemporană din acest colț de țară.

EXPERIENȚĂ ECUMENISTĂ

La invitația Centrului misionar — ecumenic al Bisericii evanghelice din Republica Democrată Germană, P.On. Părinte Aurel Miculescu, consilier administrativ la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului, a efectuat un fructuos concediu de

odihnă la mănăstirea Drübeck-Herz aparținind Episcopiei evanghelice din Magdeburg, în perioada 27 iunie — 12 iulie 1985. De aceeași invitație au beneficiat deopotrivă și alți slujitori bisericești din România, alături de numeroși alții proveniți din Ungaria, Cehoslovacia, Polonia, Finlanda și țara gazdă.

În afara orelor destinate rugăciunii în comun — asigurate consecutiv de toți participanții, într-un spirit de ecumenism autentic — programul a inclus expuneri ale unor clerici și teologi ai țării gazdă tratând subiecte din actualitatea vieții Bisericii evanghelice, scurte prezentări ale oaspeților asupra țărilor, popoarelor și Bisericilor cărora aparțin, precum și excursii.

Astfel, în seara zilei de 8 iulie 1985, P.On. Părinte Aurel Miculescu, împreună cu ceilalți colegi din România, au făcut o largă expunere asupra țării, poporului nostru și cultelor religioase existente, asupra libertății religioase din patria noastră și a relațiilor ecumeniste dintre culte, asupra muncii desfășurate în comun spre binele tuturor și înălțarea țării. Expunerea, însoțită de numeroase diapozitive, a fost urmărită cu deosebit interes și vădită satisfacție de toți participanții, dintre care mulți ne-au vizitat țara apreciind realizările obținute în toate domeniile de activitate, inclusiv pe tărîmul ecumenismului.

Întîlnirea de la mănăstirea Drübeck-Herz s-a constituit într-un util schimb de experiență ecumenistă pentru toți oaspeții, prilejuind o mal bună cunoaștere reciprocă a realităților vieții bisericești contemporane.

CENTENARUL A DOUA BISERICI PAROHIALE

Bisericile parohiale din comunele Borlova, protopopiatul Caransebeș și Bara, protopopiatul Lugoj, au împlinit de curînd vîrsta de 100 ani de la înălțarea lor.

Momentul aniversar a fost marcat printr-o sărbătorire aparte, în duminicile din 7 iulie și respectiv 18 august 1985, prin oficierea serviciilor divine în sobor, cîntare în comun, împărtășirea mulțimii credincioșilor cu Sfintele Taine și pomenirea preoților, a ctitorilor și binefăcătorilor adormiți în Domnul. Predicile, în funcție de pericopa evanghelică, au fost rostite de protopopii locurilor — P.On. Părinte Dimitrie Grama și P.On. Părinte Ioan Țigriș.

După oficierea sfintei liturghii, parohii locale — preoții Lazăr Magheți și respectiv Pamfil Radu — au prezentat istoricul celor două biserici și a vieții religioase locale, evocînd realizările obținute în timp, jertfelnicia și dăruirea credincioșilor, unitatea de trăire ortodoxă și atașamentul lor față de Biserica strămoșească.

Ultimii dintre vorbitori au fost delegații Centrului eparhial — P.On. Părinte Vasile Sechereș, inspector bisericesc și P.On. Părinte Aurel Miculescu, consilier eparhial — care au transmis tuturor binecuvîntarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, împreună cu cuvinte de apreciere și doririle de bine ale Întîistătorului eparhiei.

Ambele festivități s-au încheiat cu agapele oferite tuturor celor prezenți în curtea bisericilor parohiale.

DESCOPERIREA UNEI STRĂVECHI PICTURI

Zidită în secolul al XV-lea, biserica catedrală „Sf. Mare Mucenic Gheorghe” din Caransebeș a fost dotată cu o veche decorație interioară. Pictori rămași anonimi au executat succesiv, în patru etape, scenele religioase în frescă și tempera, stratificate de la o epocă la alta.

Recent, cu prilejul lucrărilor de restaurare efectuate în anii 1984—1985 de pictorul restaurator Virginia Videa, au fost descoperite vechi straturi de pictură reprezentând pe Prea Curata Fecioară Maria încadrată de 12 prooroci, grupuri de sfinți, etc.

Cercetările au dus la concluzia că ferescele — de impresionantă finețe artistică — datează din secolul al XVIII-lea, fiind executate de pictori autohtoni. Deși au fost acoperite de timpuriu, vremea le-a conservat, apărând astfel la suprafață la fel de proaspete ca odinioară.

CASA EPARHIALĂ DE ODihnă DIN BUZIAȘ

Printre numeroasele edificii înălțate în stațiunea balneoclimaterică Buziaș, jud. Timiș, se numără și casa de odihnă a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului. Situată pe una din arterele principale ale orașului, casa eparhială oferă tuturor celor interesați condiții optime de cazare în 14 serii a câte 20 zile, pe intervalul 1 martie — 5 decembrie. Imobilul dispune și de o sală pentru televizionări și audiții radio, garaj pentru autoturisme și alte îndeminări de rigoare. Masa și tratamentul medical sînt asigurate în cadrul întreprinderii balneare din oraș.

Stațiunea balneoclimaterică Buziaș se bucură de o cunoscută reputație internațională în ceea ce privește tratamentul afecțiunilor cardiovasculare, dispunînd de un complex cu aparatură medicală modernă, în care se efectuează zilnic circa 3 000 proceduri cu băi calde de apă minerală, băi gazoase cu mofete special amenajate, tratamente cu hidroterapie și fizioterapie, gimnastică medicală, etc. Peisajul orașului, cu parcurile sale pline de arbori seculari și flori multicolore, cu edificiile culturale, de odihnă și agrement, întregeste ambianța căutată de cei doritori să-și petreacă un util concediu de odihnă și tratament.

Și în acest an, preoți și alți solicitanți din părțile Banatului, precum și din alte zone ale țării, au beneficiat de asistență medicală la Buziaș și de cazare adecvată în casa de odihnă a eparhiei.

ADORMIȚI ÎNTRU NĂDEJDEA ÎNVIERII

În ziua de 8 iulie 1985 s-a stins din viață preotul pensionar *Mihai Truță*, în vîrstă de 83 ani, fost paroh la Cladova din protopopiatul Făget.

S-a născut la data de 3 ianuarie 1903 în com. Șeitin, jud. Arad. După ciclul elementar efectuat în com. Bethausen, jud. Timiș, a urmat cursurile Școlii normale din Caransebeș, pe care a absolvit-o în anul 1926, funcționînd un scurt timp ca învățător. Între anii 1926—1929 și-a continuat pregătirea la Institutul teologic din Arad, după care a fost hirotonit preot pe seama parohiei Dobrești din protopopiatul Lugoj. În cursul celor 36 ani de activitate în ogorul Domnului a mai slujit succesiv și la parohiile Fădimac, Dejan, Ohaba Lungă și Cladova de unde s-a pensionat în toamna anului 1965. Pretutindeni a dat dovadă de cinste și vrednicie, fiind iubit și prețuit de credincioși pentru meritele sale pe tărîm pastoral, administrativ și gospodăresc, un adevărat exemplu de comportare în toate obligațiile ce-i reveneau.

Prohodul a fost oficiat în ziua de 10 iulie 1985 în biserica parohială din com. Bethausen, de un sobor de nouă preoți în frunte cu P.On. Părinte Doru Milostean, protopopul Făgetului, care a rostit și cuvîntarea funebră. În prezența membrilor familiei, a clericilor și a unui mare număr de credincioși, osemintele regretatului preot Mihai Truță au fost apoi înhumate în cimitirul parohial.

În ziua de 9 iulie 1985 a trecut la cele veșnice ieromonahul pensionar *Cleopa Grigoraș*, în vîrstă de 79 ani, cu ultimul domiciliu în municipiul Lugoj.

S-a născut la 16 octombrie 1906 în com. Balabancea, jud. Tulcea, într-o familie de agricultori ce număra zece copii. Vocația monahală l-a îndreptat pașii de tînăr spre mănăstirea Cocos, unde s-a călugărit, urmînd între timp și cursurile Seminarului monahal de la mănăstirea Cernica. Hirotonit ieromonah, cu începere din anul 1937 a îndeplinit succesiv ascultarea de canonic la catedrala arhiepiscopală din Galați, apoi cea de stareț la mănăstirile Cocos și Drgomirna. În anul 1958 a fost transferat în cadrul Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului, funcționînd ca preot paroh la Dobrești din protopopiatul Făget, de unde s-a pensionat pentru limită de vîrstă în toamna anului 1977.

Slujba înmormîntării a fost oficiată în ziua de 11 iulie 1985 în biserica „Adormirii Maicii Domnului” din Lugoj, printr-un sobor compus din cinci preoți și un diacon, în frunte cu P.On. Părinte Ioan Tigriș, protopopul Lugojului, care a rostit și necrologul. În dangătul clopotelor, rămășițele pămîntești ale regretatului ieromonah au fost apoi înhumate în cimitirul parohial.

În ziua de 29 iulie 1985 a adormit în Domnul, la domiciliul său din Timișoara, preotul pensionar *Filip Popovici*, în vîrstă de 99 ani, cel mai vîrstnic cleric al eparhiei.

Născut la 25 martie 1886 în com. Nerău, jud. Timiș, a urmat cursurile învățămîntului elementar și mediu în comuna natală și la Timișoara, efectuîndu-și pregătirea de specialitate la Academia teologică din Arad. În anul 1923 a fost hirotonit preot pe seama parohiei Saravale din protopopiatul Timișoara, pe care a păstorit-o pînă în anul 1937 cînd a fost transferat în parohia natală căreia i-a slujit pînă la

pensionarea sa intervenită în toamna anului 1965. Smerit, blind și modest, a fost un preot de rară vocație, prețuit și iubit de toți credincioșii săi pentru abnegația și dăruirea ce i-au străjuit întreaga activitate de peste patru decenii în ogorul Domnului.

Conform ultimei sale dorințe, sicriul cu trupul neînsuflețit al regretatului preot a fost depus în biserica parohială din Nerău, unde în ziua de 30 iulie 1985 a avut loc slujba înmormântării, în prezența Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, a familiei defunctului și a unui mare număr de clerici și credincioși proveniți din cele două parohii pe care le-a păstorit. Prohodul a fost oficiat de un sobor compus din nouă clerici, în frunte cu P.On. Părinte Cornel Pleșu, protopopul Timișoarei, iar cuvântarea funebră a fost rostită de preotul Ioan Olariu de la parohia Timișoara IV. Întru nădejdea învierii, rămășițele sale pămîntești au fost apoi înhumate în cimitirul parohial.

În ziua de 31 iulie 1985 s-a strămutat la cele veșnice preotul pensionar *Ilie Secoșan* din Timișoara în vîrstă de 73 ani.

S-a născut la 12 iulie 1912 în com. Șipet, jud. Timiș, din părinți agricultori. A urmat cursurile învățămîntului elementar în comuna natală și la Ceacova, iar pe cele medii la Timișoara și Caransebeș, obținînd diploma de bacalauret în anul 1931 la liceul „Traian Doda”. Între anii 1934—1938 s-a înscris consecutiv la Academiiile teologice din Caransebeș și Arad, încheindu-și pregătirea profesională la Facultatea de teologie din Cernăuți unde în anul 1944 a obținut titlul de licențiat în teologie. Hirotonit preot în anul 1940, a îndeplinit timp de 12 ani diferite încredințări în cadrul Centrului eparhial din Timișoara, iar ulterior și alte atribuții. În anul 1965 a fost încadrat preot la catedrala mitropolitană din Timișoara, de unde s-a pensionat la începutul anului 1973.

Sicriul cu trupul neînsuflețit al preotului *Ilie Secoșan* a fost depus în biserica parohială din Timișoara III, unde în ziua de 2 august 1985 s-a oficiat slujba înmormîntării, în prezența Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, a membrilor familiei și a numeroși credincioși. Soborul slujitor compus din patru preoți și un diacon l-a avut în frunte pe preotul Ioan S. Drăgoi de la parohia Timișoara III care a rostit și cuvîntarea funebră. După oficierea serviciului religios, osemintele regretatului preot au fost apoi înhumate în cimitirul parohial din Timișoara, str. Cosminului.

La 1 august 1985 s-a stins subit din viață preotul *Iulian Lăzărescu* de la parohia Firdea, protopopiatul Făget, în vîrstă de 66 ani.

S-a născut într-o familie de agricultori, la 14 august 1919 în satul Gladna Română, com. Firdea, jud. Timiș, unde a urmat și școala primară. Cursurile învățămîntului mediu le-a absolvit la liceul „Coriolan Brediceanu” din Lugoj, după care s-a înscris la Academia teologică din Caransebeș unde și-a efectuat pregătirea profesională. În anul 1944 a fost hirotonit preot pe seama parohiei Macoviște din protopopiatul Oravița, de unde trei ani mai tîrziu s-a transferat la parohia Firdea pe care a păstorit-o pînă în clipa decesului. O activat cu sîrguință în ogorul Domnului mai bine de patru decenii, în ultimii ani îndeplinind și atribuția de misionar în cadrul Oficiului protopopesec din Făget.

Catafalcat în biserica parohiei pe care a păstorit-o, serviciul religios al prohodului regretatului preot a fost oficiat în ziua de 4 august 1985 de un sobor compus din 23 preoți în frunte cu P.On. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ. Necrologul a fost rostit de P.On. Părinte Doru Milostean, protopopul Făgetului, iar P.On.

Părinte Ilie Maier a transmis familiei și credincioșilor cuvinte de mângâiere sufletească și condoleanțele exprimate de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, Întîistătorul eparhiei, împreună cu rugăciunile pentru veșnica lui odihnă.

În dangătul clopotelor, rămășițele pămîntești ale preotului Iulian Lăzărescu au fost apoi înhumate în curtea bisericii parohiei pe care a păstorit-o vreme de aproape patru decenii.

În urma unei îndelungi suferințe, în ziua de 3 august 1985 a încetat din viață la domiciliul său din Caransebeș, preotul pensionar *Tiberiu Jianu*, în vîrstă de 68 ani, fost paroh în com. Iaz, protopopiatul Caransebeș.

S-a născut la 18 iulie 1917 în com. Honorici, jud. Timiș unde a urmat și ciclul învățămîntului elementar. După absolvirea liceului „Traian Doda” din Caransebeș, s-a înscris la Academia teologică din același oraș, unde și-a efectuat pregătirea teologică pînă în anul 1948. Căsătorit mai tîrziu, în anul 1963 a intrat în ogorul Domnului, fiind hirotonit preot pe seama parohiei Iaz din protopopiatul Caransebeș, pe care a păstorit-o pînă la pensionarea sa intervenită la sfîrșitul anului 1980. S-a remarcat cu deosebire pe tărîmul activității gospodărești, prin repictarea bisericii sale parohiale și îngrădirea cimitirului.

Slujba înmormîntării a fost oficiată în ziua de 4 august 1985, în biserica „Sf. Ioan Botezătorul” din Caransebeș, de un sobor de 15 preoți în frunte cu P.On. Părinte Dimitrie Grama, protopopul Caransebeșului, care a rostit și cuvîntarea funebruă. Activitatea defunctului a fost evidențiată și de preotul Ioan Iosim, actualul paroh din Iaz, iar răspunsurile liturgice au fost date de corul aceleiași parohii.

Pe ultimul său drum, regretatul preot a fost condus deopotrivă de membrii familiei și mai mulți credincioși din Iaz și Caransebeș.

În ziua de 20 august 1985, în urma unei boli de lungă durată, a trecut la cele veșnice preotul pensionar *Ioan Capotescu*, în vîrstă de 66 ani, cu ultimul său domiciliu în Timișoara.

Născut la 11 iulie 1919 într-o modestă familie cu nouă copii din Brănești, jud. Timiș, a urmat ciclul elementar în comuna natală, iar în orașul Caransebeș Școala normală și cursurile Academiei teologice pe care le-a absolvit în anul 1945. Un an mai tîrziu a fost hirotonit preot pe seama parohiei Bătești din protopopiatul Făget, unde prin grija sa a fost terminată zidirea bisericii. În anul 1948 a fost transferat în parohia Fizeș din protopopiatul Reșița, unde timp de 22 ani a desfășurat o fructuoasă activitate în ogorul Domnului și al slujirii patriei, încununată de realizări dintre cele mai remarcabile pe plan bisericesc, obștesc și gospodăresc. A fost un preot luminat, dotat cu o rară conștiință a datoriei pe care a insuflat-o și credincioșilor săi de care doar boala necrutătoare l-a putut despărți în vara anului 1970 cînd a trebuit să se pensioneze. Pentru meritele sale, a fost distins atît de conducerea bisericească cît și cea de stat care i-a decernat ordinul „Steaua Republicii Socialiste România” clasa a V-a.

Slaciul cu trupul neînsuflețit al regretatului preot Ioan Capotescu a fost depus în biserica parohiei Timișoara III, unde în ziua de 22 august 1985 a fost oficiat ritualul prohodului, în prezența Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, Întîistătorul eparhiei, a membrilor familiei, a numeroși preoți și credincioși care l-au stimat și prețuit. Serviciul religios a fost săvîrșit de un sobor compus din șapte preoți

în frunte cu P.On. Părinte Dimitrie Băloni, iar preotul Ioan Olariu de la parohia Timișoara IV a rostit necrologul. Întru nădejdea învierii, cortegiul funebru a depus apoi rămășițele pămîntesti ale celui ce a fost preotul Ioan Capotescu în cimitirul parohiei Timișoara III din str. Cosminului.

În ziua de 25 august 1985 s-a stins din viață preotul pensionar Traian Milota, în vîrstă de 77 ani, fost paroh la Checea din protopopiatul Timișoara.

S-a născut în 30 martie 1908 într-o modestă familie de agricultori, în comuna Checea jud. Timiș, unde a urmat și școala primară. Dornic de învățătură, și-a continuat pregătirea la liceul „Constantin Diaconovici Loga” din Timișoara, iar vocația preoției i-a îndreptat pașii spre Academia teologică din Arad pe care a absolvit-o în anul 1932, desăvîrșindu-și apoi pregătirea profesională la Facultatea de teologie din Cernăuți unde a obținut titlul de licențiat. În anul 1935 a fost hirotonit preot pe seama parohiei Timișoara-Plopi, de unde s-a transferat pentru scurtă vreme la Bucovăț, spre a reveni apoi printre credincioșii din comuna sa natală pe care i-a păstorit timp de trei decenii, pînă la pensionarea intervenită în toamna anului 1973. A fost un bun lucrător în ogorul Domnului, reliefindu-se cu deosebire pe plan gospodăresc.

Slujba înmormîntării a fost oficiată în ziua de 26 august 1985 în biserica parohială din Checea, de un sobor de nouă preoți români și sîrbi, în frunte cu P.On. Părinte Cornel Pleșu care a rostit și necrologul. Preotul Gheorghe Cucu, actualul paroh local și preotul Vichente Cuzma au evocat, de asemenea, personalitatea defunctului.

În dangătul clopotelor și al cîntecelor intonate alternativ de cele două coruri ale parohiei, sicriul cu rămășițele pămîntesti ale regretatului preot Traian Milota au fost apoi înhumeate în cimitirul parohial.

EPISCOPIA ARADULUI IENOPOLEI ȘI HĂLMAGIULUI

ITINERAR PASTORAL

Duminică 28 iulie 1985, Prea Sfințitul Episcop Timotei al Aradului, însoțit de P.C. Părinte Teodor Greucean, consilier administrativ și P.C. Arhidiacon Teodor Babuția, a efectuat târnosirea bisericii din parohia Balșa, protopopiatul Orăștie.

La sosire, Prea Sfinția Sa a fost întâmpinat de un sobor de preoți și un mare număr de credincioși, în frunte cu P.C. Părinte Mircea Olariu, protopopul Orăștiei care a rostit cuvîntul de bun venit.

După târnosirea sfîntului locaș, s-a săvîrșit sfînta liturghie arhierească. La momentul potrivit a fost hirotonit întru diacon tînărul licențiat în Teologie, Constantin Ilica.

În cuvîntul de învățătură, tilcuînd pericopa duminicală, P.S. Episcop Timotei a scos în evidență jertfelnicia și dragostea enoriașilor pentru lăcașul lor de închinare, concretizate în lucrările de reparații interioare și exterioare, în frumoasa pictură realizată în frescă de zugravul bisericesc Eugen Pomeran. Ca semn de apreciere pentru realizările credincioșilor în frunte cu preotul paroh Ioan Ardean, P.S. Sa a dat un act de mulțumire căruia i s-a dat citire. Întîlștătătorul eparhiei a îndemnat stăruitor pe toți cei prezenți la unitate întru Evanghelia lui Hristos.

După otpust, preotul paroh a prezentat darea de seamă asupra parohiei și a lucrărilor executate la biserică.

Agapa oferită soborului slujitor de către membrii organelor parohiale a încheiat sărbătoarea parohiei Balșa.

În după amiaza aceleiași duminici din 28 iulie, Prea Sfințitul Episcop Timotei, înconjurat de un sobor de preoți, a săvîrșit slujba vecerniei în parohia Almașu Mic de Munte, păstorită de preotul Ioachim Danciu, cu prilejul căreia a rostit un cuvînt de învățătură despre unitatea Bisericii Ortodoxe Române, vizitînd apoi colecția de icoane de la casa parohială.

În drum spre Arad, Prea Sfinția Sa a vizitat, apoi, biserica monument de arhitectură din filia Bozeș, aparținătoare parohiei Rengheț, precum și biserica parohială din Geoagiu-Băi, ambele în protopopiatul Orăștie. Îndemnînd preoții și credincioșii să dovedească în continuare respectul cuvenit acestor monumente care grăiesc peste vremi despre vrednicia înaintașilor și continuitatea lor pe aceste meleaguri românești.

În ziua de 6 august 1985, praznicul Schimbării la Față, Prea Sfințitul Episcop Timotei a oficiat sfânta liturghie arhierescă în biserica mănăstirii Hodoș-Bodrog, înconjurat fiind de un sobor de preoți în frunte cu P.Cuv. Arhimandrit Timotei Iftimie, starețul așezămîntului. Cu acel prilej, Prea Sfințita Sa a predicat în legătură cu pericopa evanghelică a zilei, despre hrana trupestă și sufletească și necesitatea ca prin râvna oamenilor, pămîntul să fie mereu plin de roade binecuvîntate.

HRAMUL MĂNĂSTIRII HODOȘ-BODROG

An de an, la sărbătoarea Adormirii Maicii Domnului, mănăstirea Hodoș-Bodrog își deschide larg porțile pentru credincioșii oaspeți care vin la prăznuirea hramului acestui străvechi așezămînt monahal menționat documentar pentru prima oară în 1177.

În ajunul hramului un sobor de preoți și diaconi a oficiat slujba vecerniei cu litie, maslul de obște, după care au urmat slujba utreniei, acatiste, rugăciuni și cîntări, predici. Credincioșii prezenți au avut prilejul să-și umple inimile de bucurii duhovnicești și mîngiere sufletească.

În ziua hramului, sfînta liturghie a fost oficiată de soborul de preoți și diaconi în frunte cu P.Cuv. Arhimandrit Timotei Iftimie, starețul mănăstirii. Predica a fost rostită de către P.C. Părinte Teodor Greucean, consilier administrativ. La sfîrșitul sfîntei liturghii, tuturor celor prezenți le-a mulțumit P.Cuv. Arhimandrit, îndemnîndu-i să se întoarcă la casele lor întăriți în credință și mîngiați sufletește.

Soborului slujitor, oaspeților și celor ce au contribuit la buna desfășurare a hramului, ostenitorii Sfîntei mănăstiri le-au oferit o agapă.

NOI SLUJITORI AI SFINTELOR ALTARE

Spre a asigura credincioșilor din parohiile vacante în ultima vreme asistență religioasă necesară, Prea Sfințitul Episcop Timotei al Aradului a hirotonit întru preoți pe următorii trei absolvenți ai școlilor noastre teologice :

1. *Traian Ciocan*, licențiat în Teologie, hirotonit diacon în 13 iulie, iar preot în 14 iulie 1985, pe seama parohiei Lupeni I din protopopiatul Petroșani ;

2. *Ilie Josan*, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș, hirotonit diacon în 14 iulie și preot în 15 iulie 1985, pe seama parohiei Cerbăl, protopopiatul Deva ;

3. *Constantin Ilica*, licențiat în Teologie, hirotonit diacon în 28 iulie și preot în 4 august 1985, pe seama parohiei Bata din protopopiatul Lipova.

După ce au efectuat o perioadă de practică administrativă și liturgică la Centrul eparhial și respectiv catedrala episcopală, P.S. Sa le-a dat sfaturi și îndemnuri duhovnicești privind buna păstorie a enoriașilor încredințați spre păstorie, întărindu-i pe aceștia în credința înaintașilor.

Cei trei tineri clerici au fost apoi instalați la parohii de către protopopii locurilor respective, urmînd să aplice învățătura însușită în școlile teologice.

PARASTAS ÎN MEMORIA EPISCOPULUI VISARION

În duminica din 4 august 1985, după oficierea sfintei liturghii în catedrala episcopală, Prea Sfințitul Episcop Timotei, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, a oficiat parastasul la un an de la strămutarea la cele veșnice a celui ce a fost episcopul Visarion Aștileanu al Aradului. De față au fost membri ai Consiliului Eparhial, ostenitori de la Centrul eparhial, rudele apropiate ale decedatului și un mare număr de credincioși.

P.S. Episcop Timotei a vorbit despre viața și activitatea defunctului, arătînd datoria credincioșilor de a păstra vie memoria celui care vreme de peste zece ani a păstorit eparhia Aradului, iar familiei îndoliată i-a adus cuvinte de compasiune și mîngiere.

În după amiaza aceleiași zile, P.S. Sa, împreună cu rudele regretatului episcop Visarion, s-a deplasat la mănăstirea Hodoș-Bodrog, unde în groznița ierarhilor arădeni își doarme somnul de veci episcopul pomenit. Acolo s-a oficiat un alt parastas întru amintirea celui decedat, după care a urmat și tradiționala masă de pomenire.

CONFERINȚE PREOȚEȘTI

Conform îndrumărilor Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, conferințele preoțești cu tema „Pacea înseamnă astăzi însăși viața planetei noastre”, s-au desfășurat la nivelul celor două județe — Arad și Hunedoara — pe care se întinde eparhia, cu o participare unanimă și într-o atmosferă sărbătorească. Manifestînd întreaga adeziune la Chemarea și Apelul F.D.U.S. din 23 mai 1985, într-o atmosferă de profund angajament patriotic, în zilele de 2 și 5 august 1985, la Arad și Deva s-au desfășurat lucrările conferințelor preoțești, cuprinzînd clerul din protopopiatele Arad, Ineu și Lipova, respectiv din protopopiatele Deva, Brad, Orăștie și Petroșani. Conferințele au fost prezidate de Prea Sfințitul Episcop Timotei, Întîistătătorul eparhiei.

După oficierea serviciului divin al Te-Deumului, cu rugăciuni speciale pentru pace, P.C. Părinte Traian Gavrilă, protopopul Aradului și respectiv P.C. Părinte Liviu Boldura, protopopul Bradului au rostit cuvîntul introductiv.

Preluînd conducerea lucrărilor, P.S. Episcop Timotei a procedat la dezbaterea temei, în cadrul ei referindu-se la contribuția cultelor din țara noastră și în special a Bisericii Ortodoxe Române la realizarea imperativului păcii. P.S. Sa a accentuat: „Cei 20 ani ce s-au scurs de la Congresul al IX-lea al forului conducător al țării constituie epoca celor mai mari realizări, fără precedent în istoria poporului nostru, epocă în care România și Președintele ei s-au impus în lume prin acțiunile în favoarea dezarmării și păcii. De aceea, așa precum ne îndrumă Președintele Nicolae Ceaușescu, nu trebuie să se aștepte ca problema păcii să fie rezolvată numai la masa tratativelor, ci masele să se pronunțe pentru apărarea dreptului fundamental la viață și pace“.

După prezentarea Apelului F.D.U.S. și a Scrisorii Bisericii Ortodoxe Române adresată organizațiilor religioase creștine, în cadrul conferințelor au luat cuvîntul un număr total de 46 preoți, dintre care 22 la Arad și 24 la Deva, exprimîndu-și adeziunea entuziastă la noile inițiative de pace ale Președintelui Nicolae Ceaușescu, la noul Apel al F.D.U.S. Dintre vorbitori, doi preoți au închinat păcii și un număr de versuri.

După ultimele luări de cuvînt, în aplauzele întregii asistențe s-a dat citire telegramelor trimise Președintelui Nicolae Ceaușescu în care a fost exprimată recunoștința profundă a tuturor preoților eparhiei față de prodigioasa sa activitate în slujba păcii, sentimentele patriotice ale participanților și atașamentul lor față de mărețele idei umanitare exprimate în apelul pentru pace și dezarmare al F.D.U.S. Astfel în telegrama expediată din cadrul conferinței preoțești de la Deva se spune: „În situația internațională actuală, agravată de cursa periculoasă a înarmărilor, mai ales a celor nucleare, obștea preoților și credincioșilor de pe străvechiul pămînt românesc al Hunedoarei, ne angajăm să sprijinim cu toată dăruirea și într-o neclintită unitate cu țara, mărețele acțiuni ale Dumneavoastră consacrate făuririi unei lumi fără arme și fără războaie, să susținem continuu munca creatoare a poporului, spre binele, fericirea și prosperitatea scumpei noastre patrii, Republica Socialistă România și spre folosul întregii omeniri“.

Întreaga desfășurare a conferințelor a arătat o dată mai mult modul în care clerul eparhiei a înțeles și înțelege, în unitate cu întregul nostru popor, să slujească o cauză măreață de care depinde însăși viața omenirii.

EXAMEN DE CAPACITATE PREOTEASCĂ

Sesiunea examenului de capacitate preotească a candidaților din cuprinsul Episcopiei Aradului, Ienopolei și Hălmaგიului s-a desfășurat la Centrul eparhiei din Arad în zilele de 17 și 18 iulie 1985.

Cu prilejul lor, în ziua de 18 iulie, Prea Sfințitul Episcop Timotei, împreună cu colaboratorii apropiați, a întâmpinat pe Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului, sosit să prezideze probele orale ale examenului de capacitate preotească.

În cuvîntul de deschidere a sesiunii Prea Sfințitul Episcop Timotei a arătat că examenul este un binevenit prilej atît pentru a pune în lumină ceea ce au deprins candidații în timpul școlarizării, ci și pentru un contact direct cu ei, urîndu-le succes la probele prevăzute.

La examen s-au prezentat 13 candidați, dintre care doi s-au retras. Examenul oral s-a ținut în fața Sinodului mitropolitan, candidații rămași fiind declarați reușiți.

După încheierea examenului, Î.P.S. Mitropolit Nicolae a adresat celor ce au promovat cuvinte de felicitare pentru rezultatele obținute, dîndu-le îndrumări pentru a se încadra în parohii, de a fi buni slujitori ai sfințelor altare strămoșești și cetățeni loiali ai patriei.

P.S. Episcop Timotei a exprimat apoi mulțumiri Înalt Prea Sfinției Sale pentru sfaturile împărtășite și pentru prezidarea examenului acestei sesiuni.

În numele candidaților, a luat cuvîntul licențiatul în teologie, Traian Ciocan. Lucrările sesiunii s-au încheiat cu o agapă oferită la reședința episcopală.

TRECUȚI LA CELE VEȘNICE

În ziua de 11 iulie 1985, după o grea suferință, inima bolnavă a celui care a fost preotul *Petru Tripa*, a încetat să bată.

S-a născut la 22 ianuarie 1929 în localitatea Aldești, comuna Bîrsa, jud. Arad, din părinți agricultori. După ciclul elementar efectuat în Bocsig, a urmat cursurile liceului din Arad și apoi la Timișoara. A frecventat, apoi, cursurile Academiei teologice din Cluj și Sibiu și ale Facultății de teologie București. O perioadă de doi ani a funcționat ca învățător în localitatea Gurba. Hirotonit preot în 1954, a slujit Biserica și pe credincioșii ei timp de peste 30 ani, păstorind succesiv parohiile Păiușeni, Voivodeni, Aldești, Păuliș, iar din anul 1977 la parohia Răpsig unde a slujit pînă în ultima clipă a vieții.

Pentru activitatea lăudabilă depusă în ogorul Bisericii, în anul 1984 a fost distins și hirotesit iconom stavrofor.

Slujba înmormîntării a fost oficiată în 13 iulie 1985 în biserica parohială din Răpsig, de către un sobor de preoți în frunte cu P.C. Părinte Ioan Brădean, protopopul Ineului, care a rostit necrologul. Cuvîntări au mai rostit preoții Florian Tulcan — misionar protopopese și Ionel Oprea de la parohia Sebiș, ele avînd darul de a reliefa meritele și realizările defunctului în toate sectoarele activității parohiale.

La dorința familiei, osemintele regretatului preot au fost înhumate în cimitirul comunal din orașul Ineu.

În ziua de 19 iulie 1985, în vîrstă de numai 51 ani, a trecut la cele veșnice preotul *Ioan Kenez* de la parohia Șoimoș, protopopiatul Lipova.

S-a născut la 5 mai 1934 în orașul Arad. A urmat școala primară și liceul în Arad, iar apoi și-a continuat studiile la Institutul teologic din Sibiu. A fost hirotonit întru preot pe seama parohiei Bătuța. După o perioadă de timp s-a transferat în parohia Groșii Noi, iar apoi la Șoimoș.

Slujba înmormîntării a avut loc în ziua de 21 august 1985, cuvîntarea funebră fiind rostită de P.C. Printe Vitalie Pereteatcu protopopul Lipovei.

Deplîns de familie și de toți ai săi, trupul neînsuflețit al preotului decedat a fost depus în cîmîtirul „din deal” al parohiei Lipova.

În ziua de 19 iulie 1985, în vîrstă de 87 ani s-a stins din viață, preotul pensionar *Adrian Ungur*.

S-a născut la 29 mai 1898, în satul Reia jud. Hunedoara, din familie preotească.

A terminat școala primară în Totești iar liceul comercial în orașul Hațeg. După primul război mondial a urmat Academia teologică din Sibiu, pe care a absolvit-o în 1925. În toamna aceluiași an s-a căsătorit, apoi a fost hirotonit preot pentru parohia natală, Reia, împreună cu fiii ei Nelați și Vad, localități unde a inițiat și condus lucrările de zidire a trei biserici din temelii. După 51 ani de activitate preotească, în anul 1976 s-a pensionat.

Pentru meritele și realizările sale, a fost distins cu rangul de „iconom stavrofor”.

Slujba înmormîntării s-a oficiat în ziua de duminică, 21 iulie 1985, în biserica parohială Reia, de către un sobor de preoți în frunte cu P.C. Părinte Octavian Pătrașcu, protopopul Petroșanilor, care în necrologul rostit a evocat viața și activitatea celui dispărut. Au mai vorbit preoții Ioan Buzdugan de la parohia Hațeg II și Ioan Dănău de la parohia Reia.

În dangătul clopotelor, însoțit de familia îndoliată, de enoriași și mulți credincioși prezenți în parohiile învecinate, sicriul a fost condus la cîmîtirul parohiei și depus în cripta familială, alături de osemintele defuncților înaintași.

La data de 23 iulie a.c., a încetat din viață preotul pensionar *Gheorghe Barbă* din parohia Păuliș, protopopiatul Lipova.

A văzut lumina zilei în ziua de 3 octombrie 1906, în comuna Păuliș, jud. Arad. Școala primară a urmat-o în satul natal, rămînînd orfan de mamă. În anii 1927 a absolvit Școala superioară de comerț din Lipova. Apoi, dînd urmare unei chemări lăuntrice s-a înscris la Academia teologică din Arad pe care a absolvit-o în 1931.

În anul 1933 a fost hirotonit pe seama parohiei Păuliș, unde a activat timp de 42 ani, pînă la 1 mai 1975, cînd s-a pensionat. De numele și ostenele lui pastorale se leagă pictarea bisericii parohiale. Cu ocazia binecuvîntării acestor lucrări, a fost hirotesit întru iconom.

Slujba înmormîntării a fost săvîrșită în ziua de 25 iulie 1985, în biserica parohială din Păuliș, de un sobor de preoți, în frunte cu P.C. Părinte Vitalie Pereteatcu — protopopul Lipovei, care în cuvîntul său a scos la lumină chipul acestui vrednic slujitor al Bisericii și al neamului. Despre viața și activitatea defunctului preot a mai vorbit preotul *Gheorghe Rusu* parohul actual din Păuliș.

După ocolirea tradițională a sfintei bisericii, sicriul cu trupul neînsuflețit al preotului Gheorghe Barbă, purtat pe brațe de preoții slujitori, a fost depus în cimitirul comunal.

În dimineața zilei de 22 august 1985, după o lungă și grea suferință, s-a stins din viață în locuința sa din orașul Lipova, jud. Arad, vrednicul slujitor al altarului Bisericii strămoșești preotul *Gheorghe Dărășteanu*.

Născut la 4 septembrie 1911 în comuna Hălmagiu, jud. Arad, într-o familie de buni creștini, după ce a urmat cursurile școlii primare în comuna natală și liceul din Brad, s-a înscris la Academia teologică din Arad. După absolvire, în anul 1937 a fost hirotonit preot pe seama parohiei Comeat. A păstorit apoi și parohia Buzad, jud. Timiș, de unde s-a pensionat, stabilindu-și domiciliul la Lipova.

Pentru activitatea sa meritorie administrativ-bisericească și gospodărească a fost distins cu „brău roșu“.

Slujba înmormintării a fost săvârșită de un sobor de preoți în frunte cu P.C. Părinte Vitalie Pereteatcu, protopopul Lipovei, care în cuvântul său a reliefat calitățile sufletești ale preotului decedat. La cimitir a vorbit din partea credincioșilor parohiei Buzad actualul preot paroh, Vasile Ardeleanu.

În suspinele familiei îndoliate, în asistența rudelor, prietenilor, colegilor și enoriașilor, în dangătul clopotelor, trupul neînsuflețit a fost înhumat în cimitirul parohiei Lipova.

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

Conf. univ. dr. Mihai Fătu, *Biserica românească din nord-vestul țării sub ocupația horthystă, 1940—1944*, Editura Institutului biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Timișoara, 1985, 236 pp.

Vestitul cronicar moldovean Miron Costin spunea, cu multă dreptate, că a scrie despre un trecut îndepărtat privind istoria poporului nostru „să spărie gândul” și „a lăsa iarăș nescris... ieste inimii durere”. Trecind peste acest greu impas, „biruit-au gândul să mă apuc de această trudă, să scot lumii la vedere” — spune cronicarul. Asemenea frământări și stări sufletești bănuim că s-au petrecut și în conștiința istoricului Mihai Fătu, când s-a hotărât să dea la iveală zguduitorile pagini despre „Biserica românească din nord-vestul țării sub ocupația horthystă, 1940—1944”.

Cu maximă obiectivitate științifică, autorul prezintă evenimentele și faptele de tristă memorie petrecute în partea de nord-vest a țării în perioada amintită și lasă documentele contemporane evenimentelor să grăiască prin ele însele; considerațiile formulate limitându-se la strictul necesar. „Multe din paginile cărții vor apărea drept incredibile cititorului mai tânăr care n-a trăit în acea vreme sau celui căruia nu-i sînt familiare evenimentele din țara noastră” — observă înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae în „Cuvîntul înainte” care deschide volumul.

La baza cărții stau documentele consultate și prezentate de autor. Lucrările publicate anterior, ca spre pildă, *Garda de fier — organizație de tip fascist*, apărută în două ediții, în limbile română, maghiară și germană; *Contribuții la studiul regimului politic din România (septembrie 1940—august 1944)* ș.a., îl recomandă pe autor ca foarte bun cunoscător al problemelor politice din această perioadă istorică, încît volumul de față se înscrie în modul cel mai firesc în sfera preocupărilor sale istorice, tratînd cu vădită competență și deosebit simț critic situația Bisericii românești din acei ani.

Cartea este structurată pe cinci capitole. Cap. I, intitulat „Antecedente”, servește drept introducere, în care sînt dezbătute pe scurt un număr de probleme ca: etnogeneza și statornicia românilor (pp. 10—12), încreștinarea ungurilor și expansiunea lor în Transilvania (pp. 13—20), urmările „dualismului” asupra românilor (pp. 21—26), „Hajdudorog-ul” o diversiune maghiară în cîmpul vieții religioase românești (pp. 27—28) și cultele religioase în România, după 1918 (pp. 29—31). Autorul a urmărit să sugereze „unele antecedente ale politicii ungare față de Biserica românească din Transilvania, din această perioadă, în totală discrepanță cu modul în care confesiunile maghiare au fost — și sînt — tratate, atît în România cît și în alte state civilizate ale lumii, unde trăiesc naționalități diferite” (p. 34). Scopul urmărit a fost „de a înfățișa suferințele, vexațiunile

la care a fost supusă Biserica românească din nord-vestul țării din partea regimului horthyst de ocupație din anii 1940—1944. Această „Golgota” a Bisericii românești este de natură să mențină mereu trează conștiința tuturor oamenilor asupra realității că fascismul, indiferent de culoarea națională, a pus în cauză nu numai cultura, libertățile politice, cuceririle democratice ale umanității, ci și dreptul sacru al omului de a-și tămădui și apăra sufletul în sanctuarul sfânt al religiei, ca un refugiu menit a-i apăra ființa în situații atât de grele ca cele ce au urmat anexării de către Ungaria horthystă a nord-vestului României, în anul 1940” (p. 34).

Cap. II — „Dictatul de la Viena din august 1940” — debutează cu prezentarea climatului politic în care a fost impus. Prin sentința de arbitraj de la Viena, Hitler urmărea subordonarea celor două țări, pe toate planurile, Reichului nazist, deoarece, așa cum remarcă autorul, „nu s-a acordat Ungariei întreg teritoriul pe care îl pretinsese de la România. Hitler știa că guvernul horthyst va pretinde și în viitor teritoriile românești din arcu Carpat, în timp ce România nu se va împăca cu pierderea acestor părți din trupul țării. Prin aceasta, Hitler era convins că va domina ambele țări, promițându-le, sau lăsându-le să sperie că își vor putea satisface dorințele cu ajutorul Germaniei” (pp. 39—40). Reprezentantii României nici nu au fost ascultați de von Ribbentrop și contele Ciano, România fiind obligată să cedeze Ungariei horthyste o parte a Transilvaniei. Capitolul tratează în continuare fizionomia regimului horthyst de ocupație, cu organizațiile sale diferite de tip fascist, în care „Levente” avea un rol covârșitor (pp. 40—50), precum

și pătimirea românilor în perioada care a urmat Dictatului, prin lungul șir, dureros, al atrocităților, crimelor, masacrelor, schinguirilor și maltratărilor prin care se urmărea decimarea lor (pp. 51—60). Faptele și exemplele citate înspăimintă și repugnă. „În acest climat de teroare cumplită, — scrie autorul — o masă mare de români din toate straturile sociale și-a părăsit locul fie în urma expulzărilor forțate, fie refugiindu-se, pentru a-și salva viața, trecind în România. Până la mijlocul anului 1944, numărul românilor expulzați sau refugiați în România din acest teritoriu a atins cifra de 217 942 persoane, adică 16,5% din totalul românilor căzuți în captivitate ungară” (p. 60). Imaginea generală, „Golgota” Transilvaniei cotoșite, se completează cu „martirajul... abătut neînchipuit de greu asupra Bisericii românești” (ibidem).

Cap. III este intitulat „Golgota Bisericii românești”.

Biserica românească a fost privită de ocupantul horthyst „nu numai ca o instituție confesională, ci ca un puternic meterez de rezistență al populației românești majoritare, față de regimul horthyst” (p. 62). De aceea au fost luate împotriva ei o seamă de măsuri urmărind slăbirea și chiar nimicirea ei, „Biserica românească fiind condamnată, vrînd, nevrînd, la condiția de jertfă, pentru simplul motiv că păstora sufletele credincioșilor români” (p. 64). Dărîmarea, devastarea și pingărirea lăcașurilor de cult de bandele ațîțate s-a făcut cu concursul autorităților de stat horthyste. Numai în curs de cîteva luni au fost demolate 16 biserici, iar alte 38 devastate ori pingărite. Îngrozitoare scene s-au petrecut cu ocazia profanării, devastării sau dărîmării unor lăcașuri de cult (pp. 65—70). În-

tre alte măsuri de „purificare națională” a fost și desființarea unui mare număr de parohii românești (pp. 70—71). Alte imagini dramatice au fost descrise de preoții reînțorși în septembrie—octombrie 1944 la parohiile lor (pp. 72—76). Peste 106 case parohiale au fost ocupate, devastate, luate de la parohiile ortodoxe, în cadrul unor scene dramatice (pp. 76—78). La acestea se mai adaugă și retribuirea discriminatorie a clerului, a profesorilor de la academiile teologice, a cadrelor didactice de la școlile confesionale, „măsuri menite a zdruncina și suprima Biserica românească” (p. 78—80).

Capitolul cel mai impresionant al cărții este intitulat: „Omoruri, schingiuiri, maltratări”. Întreaga ființă a cititorului se cutremură în fața odioaselor crime săvârșite. Din lungul șir de sălbăticii vom cita două cazuri, tipice pentru toate cele amintite în acest capitol: cazurile preoților Traian Costea din Trăsnea, județul Sălaj și a protopopului Aurel Munteanu din Huedin, primul ars de viu în casa parohială căreia i s-a dat foc (pp. 85—86), cel de-al doilea masacrat bestial de o bandă de horthyști agresivi, sub privirile îngăduitoare ale soldaților unguri, smulgându-i-se părul și barba din rădăcini, cu carne cu tot, în mijlocul târgului, apoi unul dintre schingiuitori i-a înfipt un baston în gură mai de multe ori până i-a ieșit prin ceafă (p. 87). Paginile capitolului (82—110) sînt pline de crime, individuale și colective, care întrec orice închipuire. În cazul protopopului Mureșanu, justiția horthystă i-a pedepsit pe făptași cu... cite două luni de închisoare, cu suspendarea pedepsei!!... (pp. 88).

Ultimul capitol și cel mai extins, intitulat „Încercări de deznaționalizare a românilor prin religie” (pp. 112—164)

înfățișează eforturile regimului horthyst de maghiarizare, prin trecerea forțată a românilor la una dintre confesiunile de expresie maghiară (romano-catolică, reformată sau unitariană) apoi prin înființarea unei episcopii ortodoxe maghiare, căreia să-i fie subordonați, toți românii ortodocși, în înlocuirea limbii române prin cea maghiară în slujbele bisericești. Între mijloace, schimbarea numelor românești prin cele maghiare era un fapt obișnuit. Autorul citează ordinul nr. 6541 din 18 februarie 1942 emis de Ministerul Justiției Ungariei în care se arăta că „pentru apărarea neamului nostru (unguresc — n. a.) trebuie să folosim toate mijloacele legale (?), pentru a evita ca numărul mare al numelor cu rezonanță străină să constituie aparențe defavorabile la stabilirea numerică a populației maghiare” (p. 144).

Arătînd marile eforturi pe care le-a făcut întreaga Biserică românească pentru apărarea celor năpăstuiți de soartă, aflați în teritoriul ocupat de Ungaria, autorul subliniază rolul pe care l-au avut ierarhii români în aceste împrejurări, aducînd exemplul episcopului Nicolae Colan care a găsit cu înțelepciune soluțiile cele mai potrivite și printr-un limbaj bisericesc a știut să țină trează nădejdea credincioșilor în învierea dreptății pentru neamul nostru. Sînt vrednice de reținut cuvintele acestui episcop, rostite la deschiderea Adunării eparhiale din 1942 „Să păstrăm nevătămat și nestricat sufletul nației, și cu făclia legii strămoșești să-i luminăm căile. Să ținem la troița moștenirii noastre sfinte: iubirea de Lege, iubirea de limbă, iubirea de pămînt” (p. 155; din N. Colan, *În legături*, Cluj, 1946, p. 15).

Autorul descrie un proces istoric definitiv încheiat, pe care în ultimele pagini (pp. 157—164) îl opune contemporaneității noastre, făcând o succintă prezentare a situației Bisericii și naționalităților conlocuitoare din Republica Socialistă România și a climatului în care acestea își desfășoară activitatea și misiunea lor, în deplină armonie și înțelegere, în frățietate și ecumenism profund ce caracterizează relațiile dintre toate cultele din țara noastră. „Culte naționalităților conlocuitoare, inclusiv maghiare, nu numai că sînt recunoscute, ocrotite și finanțate de stat, dar sînt chemate, alături de celelalte culte din România, la actul de conducere a treburilor de stat” (p. 161).

La sfîrșitul textelor sînt anexate numeroase facsimile și reproduceri de icoane. Cele 6 pagini consacrate documentelor reproduc scrisori, declarații, telegrame, rapoarte, memorii, adrese, procese-verbale și 42 fotografii, care întregesc cu imagini conținutul cărții.

Prin această lucrare documentară istoriografia românească s-a îmbogățit cu o valoroasă operă ce trebuie să fie deopotrivă un „memento” ca niciodată să nu se mai întîmple o reînviere a fascismului cu nefastele-i urmări pentru popoare, o întoarcere înapoi a istoriei.

Diac. prof. Teodor V. Damșa

Dorinel Ichim, *Monumente de arhitectură populară din județul Bacău. Biserici de lemn*, Editura Episcopiei Romanului și Hușilor, Bacău, 1984, 416 pp.

Profesorul Dorinel Ichim, este un specialist recunoscut de acum în materie de arhitectură populară, ale cărui căutări în tezaurul de valori inestimabile ale poporului român au fost întimpli-

nate cu mult interes și căldură de Prea Sfințitul Episcop Eftimie al Romanului și Hușilor care adaugă acum o nouă lucrare la zestrea ei de cărți ce dovedesc grija de a pune în lumină valorile seculare ale creației românești.

Lucrarea se deschide cu un „Cuvînt înainte” al Prea Sfințitului Episcop Eftimie, urmat de cel al autorului, cu considerațiile asupra surselor de informare istorică ce au stat la baza alcătuirii volumului: coroborarea datelor inedite de arhivă cu cele constatate personal pe teren. Astfel autorul a alcătuit 47 micromonografii ale bisericilor de lemn din cuprinsul județului Bacău reprezentînd tot atîtea capitoare ale acestei lucrări, fiecare capitol fiind însoțit de reproducerile cele mai concludente cu privire la stilurile lăcașurilor, planul de construcție sau a odoarelor cele mai de preț adăpostite, ceea ce conferă lucrării o notă de distincție.

Bisericile prezentate, ce sînt „dovezi nepieritoare de continuitate și statornicie”, chiar dacă știrile documentare despre existența lor nu coboară sub mijlocul secolului XVII, sînt analizate în funcție de mărimea lor și categoria socială din care provin ctitoriile. Firește, ctitoriile boierești, precum Mărăști-Filipeni, Tîrgu Ocna (Domnească), Lărgănești-Corbița și altele sînt mai zvelte, avînd turnuri și fiind înzestrate cu obiecte de cult de mare valoare. Pictura și sculptura lor este opera unor meșteri cunoscuți, spre deosebire de ctitoriile colective ale razeșilor, mai joase, fără turle; cu cîte un mic pridvor. Alte biserici de lemn au devenit cu timpul biserici de enorie, după ce inițial au ființat pe lîngă vechile schituri atît de numeroase în Moldova evului mediu. Multe biserici de lemn au cunoscut o soartă tristă în acele veacuri: fie distruse de turci și tătari, fie dispărute

odată cu satele în care erau, fie mutate din calea năvălitorilor, la adăpostul codrilor seculari, iar altele au ars.

Autorul se ocupă de bisericile de lemn ce fac parte din categoria celor construite în cununi orizontale, în tehnica cunoscută în literatura de specialitate sub numele de „Blockbau”. Ele au apărut în cadrul proprietății feudale de natură răzășească, boierească sau mănăstirească, fiind cele mai vechi, ceea ce l-a determinat pe cercetător să se ocupe numai de ele și nu de cele din paianță și vâlătuci. Fiecare dintre bisericile de lemn au un stil propriu de construcție, cu soluții originale găsite de meșteri. În ceea ce privește tipologia planului, cele 47 biserici de lemn se grupează în șapte tipuri de plan. Două dintre ele sînt construite în forma arhaică a planului dreptunghiular cu absida poligonală și cu trei laturi la pronaos și altar, alte șase fac parte din tipul cu pronaos poligonal și absida altarului decroșată, iar alte zece au planul dreptunghiular cu absida poligonală decroșată. Multe alte lăcașuri au planul trilobat. Ele au fost durate din birne de stejar puse pe temeliiile de piatră de riu sau de carieră, temelia originală fiind, din nefericire păstrată la prea puține. Pereții din birne au suferit, de asemenea, modificări ulterioare prin căptușirea cu scinduri sau tencuiele, fapt ce îngreunează mult stabilirea tehnicii în care au fost construiți. Autorul a menționat intervențiile ulterioare la fiecare construcție în parte. Planul din care a evoluat construcția bisericii de lemn este aproape identic cu cea a casei țărănești, asemănare care se menține de la temelie pînă la acoperiș. Tradiționalitatea interiorului acestor biserici de lemn le face plăcute. Unele mai păstrează birne înnegrite de vreme cu lăcănele încadrate de ștergare bătrînești

într-o specifică cusătură artistică, cu covoare din lînă ornamentate, la toate înțînindu-se o bogată decorație sculptată în lemn. Dintre acești „bijutieri” în lemn se cunosc unii: Radu de la biserica domnească de lemn din Tîrgu Ocna, meșterul Enache, sculptorul de la bisericile de lemn din Soci-Pincești și Nănești, apoi meșterii Vasile, Toader, Neculai sau Ioan din satul Solonț care a pictat tîmplele bisericilor din Plopu-Dărmănești și Cuculeți-Solonț în 1795. Sînt mai numeroși meșterii cunoscuți din secolul XIX. Alături de valorile sculpturale și picturale, bisericile de lemn au păstrat și un bogat tezaur de carte veche românească, adevărate „mesagere” în timp a culturii românești, alături de care se păstrează cu aceeași pietate vechi obiecte de cult, unele de o rară gingășie.

Volumul, realizat în excelente condiții grafice, se încheie cu un necesar glosar, rezumat cu lista figurilor în limba engleză, rusă și franceză precum și indicele de nume și localități, reliefind strădania autorului de a oferi o lucrare cît mai completă, utilă și cu aparatul științific bine pus la punct.

Lucrarea se înscrie în seria strădaniilor Episcopiei Romanului și Hușilor — în strînsă colaborare cu oficiul județean al Patrimoniului cultural național — de a îmbogăți literatura de specialitate și a pune la îndemîna cercetătorilor și iubitorilor de frumos o carte deosebit de utilă și necesară.

Pr. Gh. Naghi

Florian Dudaș, *Răscoola lui Horea în tradiția poporului*, București, 1984, 290 pp.

Horea este unul dintre numele cele mai populare la români: a ieșit din popor, a fost creat de popor, a rămas un

om al poporului și a devenit expresia întregului popor, servind integral interesele sale. Opera i-a fost încoronată cu jertfa supremă pentru popor. Prin mucenicia sa, numele lui Horea a rămas avînd întipărit în sufletul și amintirea poporului, ca al unui om reprezentativ în purtarea ideilor de libertate.

Eroul Horea continuă să trăiască în istorie și tradiție, în poezie și legendă, deoarece a deschis drumul spre libertate care nu se dăruește ci se cîștigă. Tradiția care păstrează momentele esențiale din viața lui Horea s-au transmis din generație în generație, ca o comoară de preț.

Cit de bogat este „lăsămîntul” spiritual al lui Horea, ar putea-o dovedi chiar și bibliografia lucrărilor despre Horea și revoluția sa. Despre Horea au scris: George Barițiu (1871), I. V. Rusu (1872), Alexandru Odobescu (1878), Nicolae Densușianu (1880, 1884), Ion Lapedatu (1908), T. V. Păcățianu (1921), I. Băcilă (1922), I. Lupaș (1924, 1944, 1946), Virgil Șotropa (1929), Roman Ciorgaru (1931), Ștefan Meteș (1933), V. A. Vaida (1934), Carol Gölner (1935, 1936), Octavian Goga (1935), Octavian Beu (1935), Nicolae Firu (1937), V. Cucuiu (1937), Nicolae Iorga (1937), Miron Constantinescu (1940), Emil Bubuția (1942), Mihai Sinzeanu (1944), Ioan Fruma (1944, 1947), Teodor Bodogae (1946), Ștefan Pascu (1957, 1964), Al. Neamțu (1966, 1982), N. Edroiu (1977), V. Mesaroș (1977), Romulus Felea (1977), Dt. Braharu (1947), Const. Ucrain (1980), Ana Blandiana (1980), I. D. Mușat (1982—85) și mai ales acad. David Prodan (1935, 1938, 1945), care prin cele două volume masive din 1979, „domină astăzi tot ce s-a scris despre răscoala lui Horea” (p. 8).

Cartea cercetătorului Florian Dudaș este „o istorie a răscoalei în viziunea poporului așa cum a fost ea povestită

ori închipuită de-a lungul timpului” (p. 11). Cele patru capitole ale ei „Pre-ludiul”, „Răscoala”, „Martiriul” și „Epilogul” — redau momentele mari ale răscoalei: iobăgia în Munții Apuseni, spargerea buților în tirgul de la Cîmpeni, lotrii Zarandului, conscrierea iobagilor în armata imperiului, izbucnirea răscoalei în ținutul Zarandului, întinderea ei pe valea Mureșului; în țara moșilor, reprimarea răscoalei, prinderea lui Horea și Cloșca apoi cea a lui Crișan, supliciul de la Alba Iulia și răsplata trădării; amintirea corifeilor, cîntecele răscoalei și recunoștința urmașilor.

Horea a fost reprezentantul poporului. Poporul l-a acceptat și i s-a consacrat cu tot sufletul. Străbătînd drumurile țării, Horea a cunoscut peste tot împlinirea și s-a convins că mai apăsătoare ca oriunde era iobăgia în munți, încît în toată Țara Moșilor „era vai și-amar” (p. 30).

Din tradiția românească rezultă că poporul l-a ascultat pe Horea și l-a urmat ca pe un crai iubit, ca pe un împărat. De aceea în cîntecele poporului Horea a fost împărat pentru că îl vedeau domn peste toți românii din Ardeal, ca și peste cei din Țara Românească.

Spre a se adevăra aceasta, Florian Dudaș a lăsat să se pronunțe martorii, mai ales cei din Munții Apuseni, unde amintirea lui Horea este mai vie.

Trădarea, prinderea și supliciul, au creat o literatură întreagă.

Pentru a cunoaște realitățile acestea Florian Dudaș a colindat Țara Moșilor și Valea Mureșului, unde a stat de vorbă cu bătrînii poporului și a alcătuit, pe baza lor, luminoasa monografie.

Ceea ce spune tradiția poporului s-a petrecut în realitate. Martorii răscoalei sînt persoane istorice, ele au trăit aievea evenimentul, au gîndit așa cum s-a în-tîmplat, sînt numeroși, ei se numesc:

Dragoș Toader, în vîrstă de 92 ani, din Țelna, Gheorghe Pașca, în vîrstă de 89 ani, din Albac, Cabulea Sabin, în vîrstă de 85 ani, din Lupșa, Elena Sofia, de 84 ani, din Sohodolul de Arieș, Mateiaș Toader, în vîrstă de 85 ani, din Mesteacăn și alții.

Monografia lui Florian Dudaș este cea dintîi lucrare despre răscoala lui Horea în tradiția poporului, „care înfățișează aportul nemijlocit al amintirilor păstrate, al legendelor și povestirilor istorice, al versurilor și cîntecelor populare” (p. 9). În ea sînt capitole de un fragism unic „lăsînd să se înțeleagă că este însăși povestea neamului românesc din Ardeal, vîndut, amărit, urgisit, amăgit” (p. 14).

Cartea constituie un omagiu adus lui Horea și poporului român, în special motilor, care au știut să se facă interpreții sentimentelor general române, este o istorie a pămîntului românesc din spațiul transilvan, așa cum a fost ea, „dramatică ca o Golgotă”.

În lucrare, totul e firesc, natural, se văd calitățile de istoric ale autorului care știe să fixeze în scris cele izvorîte din conștiința colectivă a poporului.

Peisajelor și întîmplărilor, cărora le dă mișcare, sînt dintr-o lume pe care a bătătorit-o răbdător, unde a auzit fapte pe care le scrie cu un simț fin de istoric consacrat. Cititorul găsește în această carte o oglindă care reflectează luminos un eveniment epocal din Țara Motilor.

Pr. prof. dr. Nicolae Neaga

Gabriel Liiceanu, *Jurnalul de la Păltiniș*, Editura „Cartea românească” București 1983, 240 pp.

Pentru cine a avut fericirea să stea de vorbă cu filosoful Constantin Noica, cartea apărută recent sub semnătura lui Gabriel Liiceanu intitulată „Jurnalul de

la Păltiniș” este un prilej bun de aducere aminte a modului de a conceptualiza al acestui „zeu” al culturii românești, cum a îndrăznit să-l caracterizeze directorul „Editurii științifice și enciclopedice, dr. Mircea Măciu, în urmă cu cîțiva ani, la festivitatea de prezentare a lucrării „Devenirea întru ființă” ce a avut loc la Sibiu.

Autorul lucrării — el însuși un ucenic fidel al acestui maestru spiritual — nu este un nume străin cititorului pasionat de temele majore ale culturii naționale și universale. Traducător și comentator al lui Platon și Heidegger, Gabriel Liiceanu reușește prin această carte să depășească situația „elevului”, asumîndu-și condiția de „inițiat”. Sfios dar în același timp bucuros de privilegiul ce i l-a îmbiat viața, își dedublează recomandările cu propria sa lecție. Procedează astfel întrucît în asemenea situații ceea ce ai vrea să spui se întîmplă să vezi că stă mai bine zis în rostirea celui ce te sfătuiește...

Constantin Noica, cum singur o mărturisește, este o fericită intruchipare a spiritului integrator și mistificator de mari spații de înțelepciune. Deși, în aparență, orientarea sa filosofică pare a oscila între idealismul grec, încununat de numele lui Platon și cel german, condensat în tematica gîndirii hegeliene, ea reunește pînă la urmă elemente de la filosofii presocratici pînă la Husserl.

Cu Platon într-un buzunar și gîndirea germană în cefălaț, gînditorul dorește să arate „cum e cu puțință ceva nou?”, cum spiritual nu admite tautologicul.

Deși extrem de simplu, încît ai impresia că toate ideile expuse îți aparțin, sistemul gînditorului C. Noica este rezultatul căutării și așteptării unei vieți. Cum el însuși mărturisește, taina acestei împliniri nu este altceva decît bucuria omului care se înstăpînește și nu are

îndîrjire. S-ar părea că în aceste cuvinte, reluate în formulări diferite, stă concentrată însăși rațiunea cărții pe care o prezentăm. Însă Gabriel Liiceanu, nu se lasă înduplecat și ademenit de frumusețea lor. Le sparge cercul de mister fără teama căderii în neînțelegere — de care era obsedat Epicur în fața actului de divizare al atomului —, oferindu-ne cultura într-un joc care pornește de la parterul ființei urcînd pînă la ultimul etaj al ei.

Limita de jos a înstăpînirii și îndîrjirii are ca obiectiv instaurarea liniștii în biologic. Aci răfuiala filosofului are ca partener trupul despre care afirmă că trebuie „dat la coardă” pentru a sluji spiritul (p. 31), apoi mediul cu sensibilitățile lui, care dacă nu intră în atenția gînditorului ca adversar, riscă să-l strecoare în eprubeta reacțiilor chimice ca simplă reacție, fără deschidere spre „altceva” (pp. 114—115) și, în fine, cultura făcută de dragul culturii (p. 144).

Trecînd la capătul de sus al ființei, filosoful Constantin Noica, surprinzător, nu dă răspunsuri, ci soluții. În ce constau acestea? În trimiterea spiritului obosit de cărți din nou la cărți... scrierile presocraticilor, filosofia orientală, Platon, Aristotel postaristotelicii, neoplatonicii, Vechiul și Noul Testament cu apocrifele și esenienii, gnosticii, Hermes Trismegistul, Origen, Clement, Pseudo-Dionis, Sf. Ioan Hrisostomul, Sf. Grigore din Nazianz, Sf. Vasile cel Mare, fer. Augustin, istoria sinoadelor ecumenice, Sf. Ioan Scărarul, Alcuin, Abelard, Anselm, Toma din Aquino, Occam, Duns Skott, Eckart, Cusanus — toate citite în original; apoi Pascal, Spinoza, Leibniz, Locke, Kant, Fichte, Schelling, Hegel, Schopenhauer, Nietzsche, Husserl, Heidegger — din nou în limbile lor proprii; istoria religiilor și a ideilor religioase, precum și operele

marilor literați ai lumii și ai culturii românești, știuți și neștiuți. Și încă nu am spus totul; am neglijat matematicile, fizica, chimia și biologia!

Cu toată această listă de preocupări, filosoful român ne spune că cel ce se îndeletnicește cu spiritul trebuie să uite totul, fără lamentări, și să meargă înainte. Aceasta este experiența pe care a dobîndit-o spiritul uman în urma miracolului creștin (p. 118) fenomen ce a contribuit la progresul Europei (p. 29), la culmea de concentrare a științei pe care o trăim în secolul nostru.

Prin urmare, creștinismul apare în sistemul filosofic noicist asemenea unui „amplificator” paradigmatic; ba chiar mai mult, C. Noica, într-o manieră profetică anticipează că veacul al XXI-lea s-ar putea să fie „unul al teologiei... de vreme ce astăzi oamenii de știință înșiși se deschid către o spiritualitate în termenii căreia sînt dispuși să prindă pînă și comportamentul atomului” (pp. 130—131).

Constantin Noica este în bună măsură tributar literaturii creștine. Dacă pentru sistemul filosofic noicist deschiderea spre ființă o realizează acel „neti” al Upanișadelor (p. 99), spiritul creștin se odihnește liniștit în chestionarul cosmic augustinian... De o parte e orgoliul gînditorului, care întreabă istoria culturii; de cealaltă, spiritul capabil să zboare lin, asemenea lebedei, peste întinderea ei...

„Jurnalul de la Păltiniș” este o carte neobișnuită. Este balada vieții unui om, a gînditorului, prin care ni se adresează îndemnul și chemarea la ceremonia cununiei contrariilor, îndemnul și știința de a face un simplu și tăcut pas în lumină.

Preot prof. Nicolae Morar

Christian Juncker, *Die Geschichte der Reformation in Münzen und Medaillen bis zum Jahre 1706* (Istoria Reformei în monede și medalii pînă la anul 1706), Karlsruhe 1983, 29+573 p.

De fapt cartea este o reeditare a volumului apărut în 1706 sub titlul „Das Guldene und Silberne Ehren-Gedächtniss Des Theuren Gottes Lehrers D. Martini Lvtheri. In welchem dessen Leben, Tod, Familie und Reliquien, Benebst Den vornehmsten Geschichten Der Evangelischen Reformation, Wie auch Der Evangelischen Jubel-Feyern, umständlich beschrieben, und auf eine sonderbar anmuthige Art, aus mehr als Zwey hundert Medaillen oder Schau-Müntzen und Bildnissen von rarer Curiosität, mit Auserlesenen Anmerkungen, erkläret werden, Durch Christian Juncker/Dresdensem, Hoch-Fürstlichen Sachsen-Hennebergischen gesamten Historiographum“ (Amintirea de aur și argint a scumpului învățător de Dumnezeu dr. Martin Luther, în care se descriu detaliat, și într-un fel deosebit de atractiv, pe baza a mai mult de două sute de medalii și monede cu efigii de o curiozitate rară, viața, moartea, familia și osemintele sale, pe lângă onorata istorie a Reformei evanghelice, precum și a sărbătorilor jubileului ce se explică cu alese adnotări de către Christian Juncker din Dresda, în altarul istoriograf princiar și atotcuprizător). Cartea a apărut la Schleusingen, fiind tipărită de Georg Wilhelm Göbel.

Retipărirea volumului, împreună cu explicații introductive și gravură a autorului, a fost concepută ca o contribuție la aniversarea a 500 ani de la nașterea (1483) lui Martin Luther, ediția din 1706 astăzi greu accesibilă, păstrîndu-și valoarea în ceea ce pri-

vește studiul medaliiilor din epoca Reformei.

Prefața noii ediții este semnată de președintele Bisericii evanghelice din Pfalz, Heinrich Kron, iar cunoscutul cercetător numismat dr. Herbert Rittmann din Karlsruhe a alcătuit partea introductivă în care se reconstituie viața și activitatea lui Chr. Juncker și se expun cîteva considerații asupra cărții însăși. Juncker s-a născut la Dresda în 16 octombrie 1668, a studiat la Leipzig între anii 1687—1691, unde a devenit și „magistru“ în Istoria bisericească. A intrat apoi în învățămînt, devenind și „istoriograful“ liniei ernestine, adică turingiene ai casei Wettin. A decedat în 19 iunie 1714, la vîrsta de nici 46 ani.

În cartea sa Christien Juncker cuprinde 203 medalii sau „monede de prezentare“ — cum s-a spus pe timpul său. El nu a intenționat să includă și monedele comemorative cu putere de circulație. Din cele 203 medalii, descrise și adnotate minuțios, cu toate datele explicative, 188 sînt prezentate în splendide reproduceri, executate în tehnica gravurii în cupru. Cartea mai cuprinde și gravuri după mai multe tablouri ale familiei Luther și un tabel genealogic al urmașilor Reformatorului (p. 252).

Autorul și-a conceput cartea în 100 „paragrafe“ ce cuprind: părinții și nașterea lui Luther, anii de studiu ai tinărului, viața sa monahală și chemarea la Wittenberg, călătoria la Roma, Reforma, moartea lui Luther (§ 48), stema sa — trandafirul lui Luther (§ 49), copiii și urmașii săi, osemintele lui Luther (§§ 53—58), Reforma în timpul războiului schmalkaldic, primul jubileu evanghelic (din 1617) etc.

După terminarea manuscrisului — pentru care Juncker a cercetat 35 co-

lecții de medalii, în afara colecției personale — pe lângă colecția sa de medalii încă alte 35, autorul a mai aflat alte numeroase medalii pe care le-a tratat într-o anexă de 45 pagini (pp. 518—562). Cartea se încheie cu un „indice al lucrurilor principale”, pe care noi astăzi l-am fi dorit mai cuprinzător. Deși este scrisă într-o ortografie azi depășită, cartea poate fi ușor înțeleasă de cel familiarizat cu scrisul gotic, autorul încheind-o prin expresia „Toată cinstirea numai Domnului Dumnezeu”.

Dr. Gerhardt Hochstrasser

Henryk Paprocky, *La problématique du développement de la révélation*, „Istina”, XXVIII, 1983, nr. 4, octombrie—decembrie, pp. 357—373.

H. Paprocky deschide noi perspective teologiei ortodoxe, și teologiei în general. Ca orîsicare bun teolog ortodox, autorul pornește de la datele scripturistice și patristice, pentru a aduce în atenția gândirii creștine de azi o idee care nu fusese nicicînd abandonată, ci uneori minimalizată: aceea a contactului permanent al Logosului cu Biserica. Sa și cu cei pe care Duhul Lui îi desemnează ca propovăduitori ai Adevărului. Afirmația că revelația divină este încheiată, terminată, s-a născut în Occident — spune autorul — ca reacție împotriva montanismului, iar Răsăritul nu a preluat-o în aceeași formulă radicală. Dimpotrivă, „se poate dovedi că părinții răsăriteni întrevădeau ideea unei dezvoltări treptate a revelației” (p. 358).

Se arată în continuare că istoria revelației, începută după cădere, a marcat momente decisive și locuri anume, fără ca prin aceasta ea să fi încetat a curge continuu, nelimitată în timp și spațiu.

„Căci Israel nu era singurul pregătit pentru venirea Domnului. Se pot distinge și printre păgini urme vizibile ale intervenției pregătitoare a lui Dumnezeu. În acest context, „plinirea vremii”, cînd Hristos vine în lume, înseamnă împlinirea pregătirii lui Israel, dar și pregătirea lumii din afara lui Israel, prin etică și prin filosofie, de exemplu” (p. 358).

Există oare criterii care ne-ar ajuta să discernem conceptul de revelație, așa încît „să vorbim despre dezvoltarea ei sau să adoptăm punctul de vedere potrivit căruia revelația a fost încheiată la moartea ultimului apostol?” — se întreabă H. Paprocky. Ceea ce este sigur, spune el mai departe, este că acest „concept de revelație privește nu numai cărțile Sfintei Scripturi, și că el este dat, prin intermediul Bisericii, tuturor”.

Există deci o prelungire a revelației în timp, în istorie, înainte și după Hristos, ca și o extensie orizontală, geografică, ambele depășind în timp și în spațiu granițele poporului Israel. Autorul precizează că există o dezvoltare a revelației, și anume — folosind un text din *Oratio XXXI* a Sfîntului Grigorie Teologul — o „dezvoltare treptată” care a făcut posibilă acea învățătură creștină despre Duhul Sfînt (p. 360). Insistînd asupra acestei afirmații, el găsește că nu întîmplător lumea greacă dinaintea venirii lui Hristos, iar nu Israel, a fost cea care a elaborat anumite tipuri de filosofie, care au permis doctrinei creștine să se dezvolte ulterior, lucru care a și ajutat creștinismului să fie asimilat dincolo de hotarele iudaismului, căci misiunea creștinismului are caracter universal. O atestare a acestei afirmații este prezența chipurilor lui Aristotel și Platon sau ale altor filosofi, pe zidurile așezămintelor bise-

ricești, ca la Chartres sau la Voroneț sau la Moscova (p. 360).

Pregătirea gândirii umane prin filosofii ca Plotin sau Filon, cum și „argumentarea stoicilor, privind providența”, prelungită în doctrina Logosului, a realizat schema pe care filosofia creștină a folosit-o pentru exprimarea intelectuală a învățăturii sale. Dar, ca orice explicitare, gândirea creștină a avut și eșecuri, în ceea ce Biserica a considerat ca erezie. Una din acestea, cea a montanismului, a exagerat înțelegerea inspirației divine, considerând-o variată în funcție de persoana divină care o produce, ajungând să considere revelația Logosului ca fiind separată de cea a Duhului și formulând opinia că revelația Paracletului constituie un al treilea Testament (p. 365). Biserica apuseană a reacționat condamnând montanismul, dar odată cu aceasta a redus și rolul de inspirator permanent al Duhului. În schimb, Răsăritul creștin a fost ferit de o asemenea experiență și a putut păstra doctrina exprimată de Sfântul Grigorie Teologul, a dezvoltării în etape a revelației în Biserică. Revelația nu poate fi oprită, ea nu e o realitate statică și nici nu e oferită unei singure generații.

În expunerea acestei idei, H. Paprocky leagă revelația de tradiție — chiar dacă nu specifică această relație — rezultând că ambele se dezvoltă îmbogățindu-se. Aceasta s-a tradus în istoria Bisericii prin acceptarea isihasmului de către sinodul din 1341 și cel din 1351 (ambele,

în Constantinopol), doctrină primită de toată Ortodoxia; la fel, și „Enciclica Patriarhilor Răsăriteni”, adoptându-se astfel „doctrine care erau rezultatul evoluției revelației” (p. 367).

Revelația se dezvoltă prin oameni inspirați, pe care Biserica li va avea până la sfârșitul veacului. Ei sînt abordați de Duhul Sfînt pentru curajul gândirii lor, sau le imprimă acest curaj, care este „motorul dezvoltării revelației, căci revelația nu este un fel de cutie dogmatică, producînd uneori un infantilism teologic” (p. 372), ci este aceea „Cincizecime perpetuă” care asigură omenirii prezența neîntreruptă a Duhului (p. 369). De altfel, sinoadele ecumenice nu au fost niște instituții canonice, ci acte ale revelației, cum sublinia Sergiu Bulgakov.

Articolul de față are o mare importanță pentru Ortodoxie, care nu a negat viabilitatea structurilor ei doctrinare, ci a respins noutatea care deviază de la dreapta credință. Mai puțin binevenită ni se pare intervenția autorului în favoarea sofianismului teologiei rusești, care nu a fost acceptat de Bisericile Ortodoxe. Exceptînd paginile afectate acestei din urmă concepții, articolul de față se impune prin argumentare teologică riguroasă și prin acea forță a curajului, pe care o poate da înrădăcinarea adîncă în tradiția autentică a Bisericii noastre.

Anca Manolache

S O M M A I R E

Année XXXV, no. 7—8

Juillet—Août 1985

Rédaction : Les avertissements de l'Histoire 413

ÉTUDES

- Hiérom. DANIIL NACU STOENESCU : L'enseignement de Saint Maxime le
Confesseur au sujet des raisons divines 418
- ANCA MANOLACHE : De la problématique féminine actuelle 432
- CONSTANTIN-EUGEN JURCA : La résurrection et la vie en tant que thème
homilétique dans les chants du Pentikostarion 442
- VIRGINIA VIDEA, peintre : La restauration de la peinture à l'église cathédrale
de Caransebeș 453

LA CHAIRE DES PRÊTRES

- DIACRE IOAN BUDE : Vie et liberté 463
- Archiprêtre IOAN BUNEA : Le sens chrétien de la mort 470
- P. Prof. SORIN COSMA : Catéchèse au sujet de la Transfiguration du Seigneur 473

PROBLÈMES PASTORAUX ET LITURGIQUE

- Archiprêtre Dr. VASILE PETRICA : Le tact pastoral 478

ANNIVERSAIRES

- LIVIU IOAN JEBELEAN : La fête nationale du peuple roumain 484

VERTIGES DU PASSÉ

- P. EUGEN GREUCEANU : Un important fond de documents concernant l'histoire
de la Métropole du Banat 488
- P. ANDREI MEDIAȘANU : Églises médiévales roumaines de jadis au „Pays“
de Hațeg 496

ÉTAPES DANS LE DÉVELOPPEMENT DE LA PATRIE

Marques d'acier de qualité supérieure. Outillage de haute complexité technique. Installation de grand rendement pour la soudure. „Le châssis“ de métro au numéro 100. Type de moteur diesel. Nouvelles sondes en actien. Autres capacités de production. Récupération de la chaleur des gaz brûlés. Gaz d'eaux géothermales. Première intéressante. Porte-greffe viticole. Pépinière d'arbres. Base sportive et d'agrément. La maison de la musique de Lugo] 502

CHRONIQUE ECCLESIASTIQUE

Evènement oecuménique en Argentine. Session oecuménique jubilaire. Participation de la délégation de l'Eglise Orthodoxe Roumaine à la VI-e Assemblée Générale de la Conférence Chrétienne pour la Paix. Insistances en vue de la convocation d'un „Synode de la Paix“. Les évêques romano-catholiques américains se sont prononcés contre les missiles „MX“. L'évêque anglicain Hugh Montefiore contre la „guerre des étoiles“. Quatre décennies depuis Hiroshima : appel à la prière pour la paix. Vers un Océan Pacifique sans armes nucléaires 507

NOTES ET COMMENTAIRES

Archiprêtre ION B. MUREȘIANU : Notre Banat 515

LA VIE ECCLESIASTIQUE DANS LA METROPOLE DU BANAT

L'archevêché de Timișoara et de Caransebeș

Bénédiction d'église. Liturgies archiépiscopales aux monastères Săraca et Timișeni. Visite canonique. Fêtes patronales aux monastères. Les problèmes de la paix à l'attention du clergé. Examen de capacité pour le clergé. Roumains de la diaspora en visite à Timișoara. Expérience oecuméniste. Centenaire de deux églises paroissiales. Déconverte d'une peinture ancienne. La maison éparchiale de repas de Buziaș. Dans l'espoir de la Résurrection 518

L'évêché d'Arad, Ienopole et Hălmgiau

Itinéraire pastoral. Fête patronale du monastère Hodoș-Bodrog. Nouveaux serveurs des saints autels. Commémoraison de l'évêque Visarion. Conférences du clergé. Examen de capacité du clergé. Endormis dans le Seigneur 530

PRÉSENTATIONS BIBLIOGRAPHIQUES

Conf. univ. Dr. Mihai Fătu, *L'Eglise roumaine du Nord-Ouest de la Pays sous l'occupation horthyste (1940—1944)*, Timișoara, 1985 (T. V. Damsa); Dorinel Ichim, *Monuments d'architecture populaire du département, Bacău Bacău*, 1984 (Gh. Naghi); Florian Dudaș, *La révolte de Horea dans la tradition du peuple*, Bucarest, 1984 (N. Neaga); Gabriel Liiceanu, *Le journal de Păltiniș*, Bucarest, 1983 (N. Morar); Christian Junker, *Die Geschichte der Reformation in Münzen und Medaillen bis zum Jahre 1706*, Karlsruhe, 1983 (G. Hochstrasser); Henryk Paprocky, *La problématique du développement de la révélation*, „Istina”, XXVIII, 1983, no. 4 (A. Manolache)

CRONICA BISERICESCĂ

Eveniment ecumenic în Argentina. Sesiune ecumenică jubiliară. Participarea delegației Bisericii Ortodoxe Române la cea de a VI-a Adunare Generală a Conferinței Creștine pentru Pace. Insistențe pentru convocarea unui „Sinod al Păcii“. Episcopii romano-catolici americani s-au pronunțat împotriva rachetelor „MX“. Episcop anglican împotriva „războiului stelelor“. Patru decenii de la Hiroshima : chemare la rugăciune pentru pace. Spre un Ocean Pacific fără arme nucleare 507

NOTE ȘI COMENTARII

Prot. ION B. MUREȘIANU : Banatul nostru 515

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului

Binecuvîntare de biserică. Vizită canonică. Liturghii arhieresti la mănăstirile Săraca și Timișeni. Hramuri mănăstirești. Problemele păcii în atenția clerului. Examen de capacitate preotească. Români din „diaspora“ în vizită la Timișoara. Experiență ecumenistă. Centenarul a două biserici parohiale. Descoperirea unei străvechi picturi. Casa eparhială de odihnă din Buziaș. Adormiți întru nădejdea învierii ... 518

Episcopia Aradului, Ienopolei și Hălmagiului

Itinerar pastoral. Hramul mănăstirii Hodoș-Bodrog. Noi slujitori ai sfintelor altare. Parastas în memoria episcopului Visarion. Conferințe preoțești. Examen de capacitate preotească. Trecuți la cele veșnice 518

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

Mihai Fătu, *Biserica românească din nord vestul țării sub ocupația Horthystă, 1940—1944* Timișoara, 1985 (T. Damșa); Dorinel Ichim, *Monumente de arhitectură populară din județul Bacău*, Bacău, 1984 (Gh. Naghi); Florian Dudaș, *Răscala lui Horea în tradiția poporului*, București, 1984 (N. Neaga); Gabriel Liiceanu, *Jurnalul de la Păltiniș*, București, 1983 (N. Morar); Christian Junker, *Die Geschichte der Reformation in Münzen und Medaillen bis zum Jahre 1706*, Karlsruhe, 1983 (G. Hochstrasser); Henryk Paprocky, *La problématique du développement de la révélation*, „Istina“, XXVIII, 1983, nr. 4 (A. Manolache) 537

52419